

Chulalongkorn University

Chula Digital Collections

Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)

2021

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559: แนวคิดและความสัมพันธ์กับสังคม

กวิณสรุา สุดใจ
คณะอักษรศาสตร์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd>

Part of the [Arts and Humanities Commons](#)

Recommended Citation

สุดใจ, กวิณสรุา, "กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559: แนวคิดและความสัมพันธ์กับสังคม" (2021). *Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)*. 5322.
<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/5322>

This Thesis is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD) by an authorized administrator of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559: แนวคิดและความสัมพันธ์กับสังคม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

POETRY OF THAI FEMALE POETS DURING 1987 – 2016: THEMES AND RELATIONS TO
SOCIETY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai
Department of Thai
FACULTY OF ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2021
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559: แนวคิด
และความสัมพันธ์กับสังคม

โดย

น.ส.กวินสรา สุดใจ

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.ชัยรัตน์ พลमुख

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.ชัยรัตน์ พลमुख)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559: แนวคิดและความสัมพันธ์กับสังคม. (POETRY OF THAI FEMALE POETS DURING 1987 – 2016: THEMES AND RELATIONS TO SOCIETY) อ.ที่ปรึกษาหลัก : อ. ดร.ชัยรัตน์ พลमुख

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาแนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 และวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดในกวีนิพนธ์ดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วงดังกล่าวนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงที่นำเสนอบทบาททางเพศของผู้หญิง ความความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิง ปัญหาโสเภณีและการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่นำเสนอภาพลักษณ์สังคมเมือง ความล่มสลายของสังคมชนบท และปัญหาสังคมอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมทุนนิยม แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะการวิพากษ์นักการเมือง และการบริหารงานของรัฐบาล การสะท้อนปัญหาความขัดแย้ง รวมทั้งการต่อต้านความรุนแรงในการปราบปรามประชาชนและการดักเหื่อนประชาชนให้มีวิจรรย์ญาณรู้เท่าทันการเมือง แนวคิดด้านอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยนำเสนอคุณค่าของธรรมชาติ แสดงปัญหาวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติและมุ่งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติแก่สังคม

ในด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์พบว่ากวีนิพนธ์ของกวีหญิงเหล่านี้ใช้กลวิธีอย่างหลากหลายเพื่อถ่ายทอดแนวคิด ได้แก่ กลวิธีการสร้างให้ผู้หญิงเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และมุมมองของผู้หญิงต่อสังคม การอ้างถึงผู้หญิงในตำนาน วรรณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเชิดชูคุณค่าบทบาทของผู้หญิงและการวิพากษ์ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศในสังคมปิตาธิปไตย กลวิธีการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับผู้หญิง เช่น การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับธรรมชาติ เรือคนร้าง และสิ่งของเครื่องใช้เพื่อนำเสนอทัศนะเกี่ยวกับสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2564

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6180105122 : MAJOR THAI

KEYWORD: THEMES AND RELATIONS TO SOCIETY, THAI POETRY, FEMALE POETS

Kawinsara Sudjai : POETRY OF THAI FEMALE POETS DURING 1987 – 2016: THEMES AND RELATIONS TO SOCIETY. Advisor: CHAIRAT POLMUK, Ph.D.

This thesis aims to offer a thematic study of poetry composed by Thai female poets during the period of 1987 – 2016 and to analyze literary techniques deployed by these poets to convey themes in their poetical works. The results of this study reveal that female poets' works during this period present themes related to their social contexts, namely, themes concerning womanhood such as women's gender roles, gender violence against women, the problems of prostitution and women's rights; themes concerning socioeconomic transformations such as the presentations of urban society, the collapse of rural society, and social problems caused by inequality in capitalist society; themes related to politics such as criticism of the state and politicians, the reflections on political conflicts, the indictments of the use of violence to suppress civil movements, and the call for political awareness; themes related to the conservation of nature and environment such as the presentations of value of nature, the reflections on environmental crises, and the promotion of awareness regarding nature conservation.

In terms of literary techniques, these female poets deploy various literary devices to convey the aforementioned themes. This includes the use of female poetic speakers to express women's experiences and their perspectives on society, the allusion to female characters in legends, literary works, and historical narratives to glorify the roles of women and to criticize the problem of gender inequality in patriarchal society, the deployment of various figures of speeches and symbols pertaining to femininity such as natural objects, bodily parts, and artifacts to convey their views on society.

Field of Study: Thai

Student's Signature

Academic Year: 2021

Advisor's Signature

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	15
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	15
1.4 ขอบเขตการวิจัย	15
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	17
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	17
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
1.7.1 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกวีหญิงไทย.....	18
1.7.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากวีนพนธ์ไทย	20
1.7.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาผู้หญิงในวรรณกรรมไทย.....	23
บทที่ 2 ภูมิหลังกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ.2530 – 2559.....	27
2.1 บทบาทของกวีหญิงในพัฒนาการการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทย.....	27
2.1.1 กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยในทศวรรษ 2530 (พ.ศ.2530 - 2559).....	27
2.1.2 กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยในทศวรรษ 2540 – 2550 (พ.ศ.2540-2559).....	33
2.2 ประวัติและผลงานของกวีหญิง	35
2.2.1 นภลัย สุวรรณธาดา.....	36

2.2.2 จิระนันท์ พิตรปรีชา.....	38
2.2.3 เพ็ญ ภัคตะ.....	38
2.2.4 เตือนใจ บัวคลี่.....	39
2.2.5 ชมจันทร์.....	40
2.2.6 วันเนา ยูเด็น.....	40
2.2.7 นิภา บางยี่ขัน.....	41
2.2.8 วันรวี รุ่งแสง.....	42
2.2.9 สายพร ปัทมเรขา.....	43
2.2.10 อัญชัน.....	44
2.2.11 วัน ณ จันทรธาร.....	44
2.2.12 เอื้อ อัญชลี.....	45
2.2.13 อรุณวดี อรุณมาศ.....	45
2.2.14 เจริญขวัญ.....	46
2.2.15 จามรี ต้นไผ่ขุรย์ดิถี.....	47
2.2.16 เดือนวาด พิมวนา.....	48
2.2.17 มุกิตา.....	48
2.2.18 ธรรมรจจา ธรรมสโรช.....	49
2.2.19 โรสนี นุรฟารีดา.....	49
บทที่ 3 แนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทย.....	51
3.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิง.....	52
3.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศของผู้หญิง.....	52
3.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับความความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิง.....	64
3.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาโสเภณี.....	70
3.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง.....	74

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม	79
3.2.1 แนวคิดเรื่องปัญหาในสังคมเมือง	79
3.2.2 แนวคิดการนำเสนอความล่มสลายของสังคมชนบท	93
3.2.3 แนวคิดการนำเสนอปัญหาสังคมอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมทุนนิยม	98
3.3 แนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง	104
3.3.1 แนวคิดวิพากษ์พฤติกรรมนักรบการเมืองและการบริหารงานของรัฐบาล	105
3.3.2 แนวคิดสะท้อนความขัดแย้ง การขาดความสามัคคีและเรียกร้องให้ปรองดองสมานฉันท์	109
3.3.3 แนวคิดต่อต้านการใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชน	115
3.3.4 แนวคิดตักเตือนประชาชนให้มีวิจรรณญาณ รู้เท่าทันการเมืองและนักรบการเมือง	119
3.4 แนวคิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	121
3.4.1 แนวคิดแสดงให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ	122
3.4.2 แนวคิดถ่ายทอดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการทำลายโดยมนุษย์	126
3.4.3 แนวคิดสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติแก่สังคม	131
บทที่ 4 กลวิธีการนำเสนอแนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทย	135
4.1 ผู้หญิงในฐานะผู้พูดในกวีนิพนธ์	135
4.1.1 การใช้แม่เป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์	136
4.1.2 การใช้เด็กหญิงเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์	139
4.1.3 การใช้โสเภณีเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์	142
4.2 การอ้างถึงผู้หญิงในตำนาน วรรณคดีและประวัติศาสตร์	144
4.2.1 การอ้างถึงผู้หญิงในตำนาน	145
4.2.2 การอ้างถึงผู้หญิงในวรรณคดี	156
4.2.3 การอ้างถึงผู้หญิงในประวัติศาสตร์	165

4.3 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับผู้หญิง	169
4.3.1 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์กลุ่มธรรมชาติ	170
4.3.1.1 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับดอกไม้	171
4.3.1.2 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์	176
4.3.1.3 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ	180
4.3.2 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับร่างกาย	183
4.3.2.1 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับอวัยวะ	184
4.3.2.2 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับอมนุษย์	189
4.3.3 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์กลุ่มสิ่งของ	191
4.3.3.1 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ	192
4.3.3.2 การใช้ภาพพจน์ที่เกี่ยวกับเครื่องทรมาน	197
บทที่ 5 บทสรุป	203
บรรณานุกรม	209
ประวัติผู้เขียน	218

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ปีเอโตร ดา การ์โตนา (Pietro da Cartona). “ปีเอตา”. ค.ศ.1620 – 1625. โบสถ์ซานตา เกียรา (Santa Chiara). อเรชโซ.....	148
---	-----

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

มีเรื่องเล่าลือกันทุกวันว่า	ประเทศสารขันธ์เถื่อนตั้งเจื่อนไซ
บังคับเด็กกอดนมแม่แต่เยาว์วัย	ก่อนปลักไสแม่ลูกอ่อนป้อนโรงงาน
ขุนคลังของประเทศอ้างเหตุผล	คุณภาพคนท่านไม่เห็นเป็นแก่นสาร
ท่านคิดถึงค่าติดลบงบประมาณ	ยิ่งกว่าการพัฒนาเยาวชน
บางท่านออกมากล่าวอย่างเร้าร้อน	ดำผู้หญิงว่าอดอ่อนอ่อนเหตุผล
ผู้หญิงเรียกร้องสิทธิของตน	มากเกินทนเกินพอดีกว่าที่เป็น

(เขียนโลก, 2535: 52 - 53)

บทกวี “สงครามน้ำนม” ของวันวิ รุ่งแสง หนึ่งในกวีหญิงที่ปรากฏผลงานโดดเด่นในช่วงทศวรรษ 2530 วิพากษ์เหตุการณ์ที่รัฐบาลยุคอานันท์ ปันยารชุน ไม่ตอบรับข้อเรียกร้องของกลุ่มแรงงานหญิงที่ออกมาเรียกร้องให้เกิดกฎหมายลาคลอด 90 วัน ในปี พ.ศ. 2534 ซึ่งในขณะนั้นรัฐบาลได้รับแนวทางนี้ไปปฏิบัติกับข้าราชการหญิงก่อน ทำให้แรงงานหญิงยังคงไม่ได้รับสิทธิลาคลอด 90 วัน ดังที่ได้เรียกร้องไปโดยรัฐบาลอ้างเหตุผลข้อจำกัดด้านงบประมาณและกล่าวว่าข้อเรียกร้องของแรงงานหญิงเหล่านี้เป็นข้อเรียกร้องที่ “มากเกินไป” (จะเด็จ เชาวน์วิไล, 2558: 51) กวีสตรีเสียดรัฐบาลที่ให้สิทธิลาคลอด 90 วันเฉพาะข้าราชการหญิง กวีได้บันทึกไว้ในท้ายกวีนิพนธ์บทนี้ว่า “ขอบคุณรัฐบาลของประเทศไทย ที่เห็นความสำคัญของเยาวชนยิ่งกว่ารัฐบาลแห่งสารขันธ์ประเทศที่อนุญาตให้ข้าราชการหญิงลาคลอดได้นานกว่าที่เคยเป็น แล้วผู้หญิงอีกมากมายที่ไม่ได้เป็นข้าราชการ ลูกของพวกเธอจะได้รับโอกาสในการดื่มนมแม่วานานเพียงไหน” (วันวิ รุ่งแสง, 2535: 53) กวีนิพนธ์บทนี้สะท้อนปัญหาที่ส่งผลกระทบต่องานหญิงซึ่งเป็นผู้ใช้แรงงานกลุ่มใหญ่ จากผลพวงการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจทศวรรษดังกล่าว กวีแสดงจุดยืนอยู่เคียงข้างสนับสนุนข้อเรียกร้องของแรงงานหญิง และเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนทางสังคมร่วมกับเครือข่ายแรงงานหญิง องค์กรพัฒนาเอกชนด้านแรงงาน ด้านผู้หญิง ด้านเด็ก องค์กรแรงงาน สหภาพแรงงาน นักวิชาการ นักการเมืองหญิง รวมไปถึงสื่อมวลชน ที่ต่อสู้เพื่อสิทธิและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมมาจนถึงทุกวันนี้

บทกวีของกวีหญิงข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของกวีนิพนธ์กับสังคม ที่กวีนิพนธ์อยู่ในฐานะงานเขียนที่ถ่ายทอดประสบการณ์ความคิดและความรู้สึกของกวีที่แสดงความสัมพันธ์กับสังคมแต่ละยุคสมัย ดังที่นักวรรณคดีซึ่งวิจัยเรื่องกวีนิพนธ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ไว้ว่า

กวีนิพนธ์อันเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมไทยมิได้เกิดขึ้นตาม
ลำพังหากแต่มีบริบททางสังคม การเมืองและวัฒนธรรมรองรับอยู่
กวีนิพนธ์เป็นรูปแบบของวรรณคดีที่ยังรากลึกลงในประวัติศาสตร์
ภูมิปัญญาของไทยและมีพัฒนาการในยุคสมัยต่าง ๆ ตลอดมา พลังทาง
ปัญญาของกวีนิพนธ์จึงย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับบริบททางสังคม
วัฒนธรรมทั้งในด้านสะท้อนความเป็นจริงในสังคมและส่งผลกระทบต่อ
สังคม

(สุมาลี วีระวงศ์และคณะ, 2544: 3)

ในช่วงทศวรรษ 2530 แวดวงวรรณกรรมไทยได้หันมาให้ความสำคัญกับ “ผู้หญิง” อย่างเห็น
ได้ชัด เมื่อเทียบกับทศวรรษก่อนหน้านั้น เสนาะ เจริญพร (2546) กล่าวว่า หากพิจารณาในกลุ่มของ
วรรณกรรมสร้างสรรค์ เช่น ผลงานที่ได้รับรางวัลซีไรต์ เป็นต้น จะพบการตั้งคำถามต่อสถานภาพของ
ความเป็นผู้หญิงแบบเก่าในแง่มุมต่างๆ ทางสังคมและการนำเสนอประสบการณ์ของผู้หญิงในลักษณะ
ที่เป็นปัญหาซับซ้อนขึ้นอย่างมากในกลุ่มของวรรณกรรมยอดนิยม เช่นงานที่พิมพ์ลงเป็นตอน ๆ ตาม
หน้านิตยสารสตรี ที่มียอดขายสูงอย่าง *สกุลไทย* *ขวัญเรือน* ฯลฯ ภาพของตัวละครหญิงก็เปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิมโดยถูกนำไปสัมพันธ์กับประเด็นทางสังคมหรือในกลุ่มวรรณกรรมกระแสรองบางกระแส ก็มี
ความพยายามแสวงหาอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ผู้หญิง ในแนวทางที่ท้าทายต่อค่านิยมของสังคมอย่าง
ตรงไปตรงมาโดยเฉพาะในเรื่องการแสดงออกทางเพศ

ผู้วิจัยได้สำรวจพบว่า กลุ่มงานกวีนิพนธ์ก็ได้ตอบรับกับกระแส “ผู้หญิง” ที่ไหลเชี่ยวในแวด
วงวรรณกรรมในช่วงทศวรรษดังกล่าวนี้ด้วยเช่นกัน ทั้งในแง่ของการผลิตกวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหา
นำเสนอประเด็นของผู้หญิงอย่างหลากหลายและการเกิดขึ้นของกวีหญิงในช่วงทศวรรษนี้เป็นจำนวน
มาก แม้ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะปรากฏชื่อกวีหญิงนับจำนวนได้น้อยกว่ามากเมื่อ
เทียบกับกวีชาย แต่อย่างไรก็ดีทศวรรษ 2530 เป็นช่วงเวลาที่ยกวีหญิงไทยหลายคนมีบทบาทในการ
สร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์อย่างแพร่หลายมากขึ้นในสังคม

เท่าที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับประเด็น “ผู้หญิง” ในสังคมไทยและวรรณกรรมไทยมีอยู่จำนวน
หนึ่งแล้ว หากแต่ในกลุ่มกวีนิพนธ์ไทยการศึกษาเกี่ยวกับกวีหญิงถือว่ามีจำนวนน้อยมากหรืออาจพบ
เพียงการศึกษาเกี่ยวกับกวีหญิงเฉพาะบุคคลที่บทบาทโดดเด่นทางสังคมเท่านั้น

ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา กวีหญิงคนแรกที่ปรากฏชื่อเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและ
ได้รับความนิยมในการศึกษาคือ อุชเชนี (นามปากกาของประคิน ชุมสาย ณ อยุธยา) ซึ่งเริ่ม

สร้างงานกวีนิพนธ์ในระหว่างพ.ศ. 2489-2520 รวมบทกวีที่อุชเชนีเขียนและนับได้ว่าเป็นบทที่ได้รับ ความนิยมสูงสุดคือ กวีนิพนธ์ *ขอบฟ้าชลิบทอง* ซึ่งอุชเชนีแต่งขึ้น ในช่วง พ.ศ. 2495 ได้รับยกย่องใน แ่งที่เป็นบทกวีซึ่งแสดงความเชื่อมั่นในสิทธิและความสามารถของมนุษย์ตลอดจนให้ความหวังและ ปลุกกำลังใจในการทำสิ่งที่ประโยชน์ของสังคมส่วนรวมหรือเพื่อผู้ยากไร้และด้อยโอกาส โดยเฉพาะ แนวคิดของอุชเชนีในกวีนิพนธ์ที่มุ่งนำเสนอความเป็นอุดมคติอันอยากเห็นสังคมเกิดความสันติสุข ดังที่ สจุติรา จงสถิตย์วัฒนา ได้กล่าวถึง อุชเชนี ไว้ว่า

อุชเชนีเป็นกวีร่วมสมัยที่มีผลงานดีเด่นตั้งแต่ราวพ.ศ. 2500 จนถึงปัจจุบัน งานของอุชเชนีแม้จะมีไม่มากนัก แต่เป็นงานที่นิยม แพร่หลายมากที่สุดในหมู่ผู้อ่านและได้รับยกย่องทั้งแง่เนื้อหาและลีลา วรรณศิลป์ อุชเชนีสร้างสรรค์งานในยุคสมัยที่มีการตื่นตัวทางการเมืองสูง และมีการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์เพื่อชีวิต เพื่อปลุกเร้าสำนึกทางสังคมและ เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสังคมที่ดีขึ้น รวมทั้งการเผยแพร่ ความคิดแบบสังคมนิยม อุชเชนีแสดงแนวความคิดอย่างเด่นชัดที่จะสร้าง งานเพื่อปลุกสำนึกผู้อ่านให้เห็น “ปัญหา” และ “ความทุกข์ยาก” ของ สังคมไทยเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันช่วยสร้างสรรค์และเปลี่ยนแปลงสังคม ไปสู่ “โลกใหม่ใสสะอาดพิลาสเหลือ”

(สจุติรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 23)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่าแนวทางการสร้างของอุชเชนี อาจไม่ต่างจากกวีกลุ่มก้าวหน้าในยุคนั้น เช่น จิตร ภูมิศักดิ์และเปลื้อง วรรณศรี แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือลีลาการนำเสนอที่ละเมียดละไมและมักใช้ ภาพพจน์ที่เน้นธรรมชาติ อุชเชนีแสดงถึงทัศนะที่มองโลกในแง่ดีและเรียกร้องให้สังคมเกิดสันติภาพ โดยปราศจากการแยกฝ่ายและมีได้ตัดสินความถูกผิด โดยนำเสนอแนวคิดการแก้ปัญหาสันติวิธี มากกว่าการใช้กำลังเข้าหักหาญกัน ในช่วงเวลาเดียวกันนี้มีงานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงอีกกลุ่มหนึ่งที่ ดีพิมพ์แพร่หลายจำนวนมาก กวีนิพนธ์กลุ่มนี้จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการ กล่าวถึงเรื่องการเมืองสังคม เน้นการใช้ถ้อยคำสละสลวย มีสัมผัสคล้องจองและใช้รูปแบบร้อยกรอง เน้นฉันทลักษณ์ตามขนบวรรณศิลป์แบบเดิม กวีที่โดดเด่นในยุคนี้ ได้แก่ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยาและกุลทรัพย์ รุ่งฤดี ซึ่งกวีหญิงในยุคนี้จะเขียนกลอนสะท้อนความอยู่ดีธรรมของสังคมและ ความทุกข์ยากของคนยากจนด้วยลีลากลอนที่อ่อนหวาน ขณะที่กวีชายกลุ่มก้าวหน้า เช่น นายผี นาย

สาธิต นายภูติ ทวีปวร ฯลฯ จะวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการเมืองไทยอย่างรุนแรงสะท้อนความแตกต่างทางสังคมและเสนอภาพชีวิตของประชาชนผู้ยากไร้อย่างตรงไปตรงมามากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับบริบทสังคมในช่วงพ.ศ. 2491-2495 อันเป็นช่วงเฟื่องฟูของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต จนเมื่อมีการกวาดล้างนักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้าในกรณี “กบฏสันติภาพ” กวีนิพนธ์ก้าวหน้าจึงแทบจะหายไปจากวรรณกรรม (สุมาลี วีระวงศ์และคณะ, 2544: 12)

ระหว่างพ.ศ. 2501-2516 หลังการกวาดล้างจับกุมส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตอย่างมาก เพราะนักเขียนก้าวหน้าหลายคนถูกจับกุมหลายคนหลีกเลี่ยงภัยทางการเมืองไปประกอบอาชีพอื่นหรือหนีเข้าป่า ดังนั้นในยุคนี้วรรณกรรมแนวพาฝันจึงเติบโตอย่างรวดเร็วรวมทั้งกวีนิพนธ์ เนื้อหาของกวีนิพนธ์ยุคนี้มักเกี่ยวกับความรักและธรรมชาติดังที่เรียกกันว่า “กลอนสายลมแสงแดด” เป็นช่วงเวลาที่เกิดนักกลอนพาฝันรุ่นใหม่ ๆ จำนวนมาก กวีหญิงหลายคนได้ปรากฏชื่อขึ้นในช่วงเวลานี้ ในฐานะนิสิตนักศึกษาที่ร่วมกิจกรรมการแข่งขันกลอนสตรระหว่างสถาบันเป็นประจำ มีการรวมกลุ่มนักกลอนหลายกลุ่มซึ่งมีกวีหญิงอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย เช่น จินตนา ปิ่นเฉลียว นภลัย ฤกษ์ชนะ และม.ร.ว.อรรถธร ศุขสวัสดิ์ ชมรมนักกลอนของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีกทั้งมีนักศึกษาในสถาบันมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ร่วมตัวกันขึ้นเช่นกัน มีกวีหญิงจากกลุ่มสหพันธ์นักกลอนบางขุนพรหมได้ก่อตั้งขึ้นประกอบด้วยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และศิลปากร เช่น นิภา บางยี่ขัน ดวงใจ รวิปริชา เป็นต้น ยุคนี้อาจนับได้ว่าเป็นยุคทองของร้อยกรองพาฝันเพราะนอกจากการตีพิมพ์บทกลอนในหน้านิตยสารและหนังสือพิมพ์แล้วยังมีรายการอ่านกลอนทางวิทยุอีกด้วย ด้วยแนวคิดที่เน้นสื่อเนื้อหาความรัก ธรรมชาติและปรัชญาชีวิตต่าง ๆ สอดคล้องกับบริบทสังคมในยุคนี้ที่ต้องการไม่ให้เป็นประชาชนแสดงความเห็นหรือชี้นำปลุกเร้าทางการเมือง ทำให้กวีนิพนธ์ที่เข้าข่ายลักษณะนี้ขยายวงกว้างและมีบทบาทอย่างสูงต่อการเติบโตของกลุ่มกวีหญิง

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 – 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ชัยชนะของนิสิตนักศึกษาประชาชนเหนืออำนาจเผด็จการทำให้บรรยากาศทางการเมืองในช่วงนี้อบอวลไปด้วยเสรีภาพและประชาธิปไตย กวีหญิงที่เป็นที่กล่าวขานโดดเด่นที่สุดในยุคนี้คือ จิระนันท์ พิตรปรีชา เจ้าของกวีนิพนธ์ *ใบไม้ที่หายไป* แนวคิดโดดเด่นในการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ โดยเฉพาะบทกวี “อหังการของดอกไม้” ที่ส่งอิทธิพลทางความคิดเรื่องความเท่าเทียมได้อย่างทรงพลังแก่ผู้หญิงร่วมสมัย จิระนันท์ พิตรปรีชา จึงกลายเป็นหมุดหมายสำคัญในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ที่ได้จุดประกายฐานะกวีหญิงต่อพื้นที่สาธารณะเป็นอย่างสูง ด้วยกวีนิพนธ์ที่ตอบรับกระแส “ผู้หญิง” และลีลาการสร้างงานที่มีเอกลักษณ์และนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนสังคม งานกวีนิพนธ์ *ใบไม้หายไป* มีการตีพิมพ์สูงมากกว่าหนึ่งแสนเล่มและ

หลังการเกิดขึ้นของกวีนิพนธ์ของจิระนันท์ พิตรปรีชา มีกวีหญิงปรากฏขึ้นมาอย่างหลากหลายคนและสร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์ที่สอดคล้องกับยุคสมัยเป็นอย่างดี

ดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้วว่า ช่วงต้นทศวรรษ 2530 “กระแสผู้หญิง” เป็นปรากฏการณ์สำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย การนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงกันขนานใหญ่ในแทบจะทุกพื้นที่ของสื่อสารมวลชน งานของเสนาะ เจริญพร (2546) ได้นำเสนอประเด็นผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 2530 หรือที่เรียกว่า “ยุคทองสุบู่” โดยผู้เขียนได้พยายามปูพื้นความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพสังคมไทยในทศวรรษนี้ว่า เป็นยุคของการเติบโตครั้งใหญ่ทางเศรษฐกิจอย่างที่ไม่เคยประสบมาก่อน ความเฟื่องฟูสูงสุดทางเศรษฐกิจนี้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรม จนสามารถสร้างผลผลิตได้เป็นอันดับหนึ่งแทนที่ภาคเกษตรกรรม โครงสร้างการผลิตที่เปลี่ยนไปก่อให้เกิดการอพยพแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่ภาคเมืองเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเศรษฐกิจในภาคบริการก็เติบโตขึ้นเป็นอย่างมาก

จากปัจจัยการเติบโตทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 2530 ซึ่งเสนาะได้มองว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนทางสังคมอย่างขนานใหญ่ ทำให้ผู้หญิงไทยจำนวนมหาศาลได้มีโอกาสก้าวออกจากพื้นที่ในบ้านสู่พื้นที่แห่งการงานสาธารณะอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนอีกด้วย การขับเคลื่อนทางสังคมนี้มีได้เกี่ยวข้องเฉพาะกับการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจหรือการเพิ่มอำนาจการซื้อเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงรูปแบบการใช้ และการบริโภคทางวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น สื่อสารมวลชนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นทั้งส่วนกระตุ้นและเป็นประจักษ์พยานอย่างดีในเรื่องนี้และกล่าวได้ว่าสื่อสารมวลชนเป็นปัจจัยเปิดพื้นที่ทางวาทกรรมที่สำคัญยิ่งในยุคนี

นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้ว ปัจจัยทางการเมืองที่ได้ก่อตัวขึ้นในทศวรรษก่อนหน้าก็ได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์ (2546) กล่าวถึงการคลี่คลายกระแสความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์ฝ่ายขวากับอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายในทศวรรษ 2520 ซึ่งก่อนหน้านี้ความขัดแย้งดังกล่าวได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องนานหลายทศวรรษ และมาขมวดปมในปลายทศวรรษ 2510 เมื่อนักศึกษาและปัญญาชนที่ถูกปราบปรามจากฝ่ายขวาได้หลบหนีเข้าป่าเพื่อทำการปฏิวัติร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในที่สุดความขัดแย้งทางการเมืองได้รับการคลี่คลายโดยรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) ซึ่งได้ประกาศใช้นโยบาย 66/2523 เพื่อเปิดโอกาสและชักจูงให้นักศึกษาและประชาชนที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์กลับสู่สังคมได้โดยไม่มีความผิดใดๆ จากปัจจัยความแตกแยกภายในพรรคคอมมิวนิสต์ฯ และการประกาศใช้นโยบายดังกล่าว ส่งผลให้ปัญญาชนฝ่ายซ้ายกลับคืนสู่สังคมอีกครั้ง กล่าวได้ว่ามิติทางการเมืองข้างต้น

ได้เปิดโอกาสให้กับกลุ่มคนที่เคยมีความแตกต่างทางความคิดได้กลับมา “ร่วมพัฒนาชาติไทย” กลุ่มคนเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้กลายเป็นนักการเมืองที่มีชื่อเสียง ส่วนหนึ่งกลายเป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จจากกระแสเศรษฐกิจฟองสบู่ อีกส่วนหนึ่งได้มองหาพื้นที่ทางสังคมใหม่ๆให้กับตนเอง ในจำนวนนี้มีอยู่ไม่น้อยที่กลายเป็นนักวิชาการเป็นนักพัฒนาในองค์กรพัฒนาของเอกชน (NGO) เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มคนดังกล่าวได้มีส่วนร่วมในความเคลื่อนไหวทางสังคมและกระแสความคิดใหม่ๆที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2530 เช่น แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องวัฒนธรรม ชุมชน เป็นต้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สามารถสรุปได้ว่าทศวรรษ 2530 คือจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสังคมไทยอันเป็นผลมาจากการความคลี่คลายทางการเมืองและการเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลายและการขยายตัวของระบบสื่อสารมวลชน ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้ทำให้สยารของกระแสความคิดใหม่ๆ ที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ได้หลังไหลในทศวรรษ 2530 อีกครั้ง กล่าวคือเป็นปรากฏการณ์ที่เปิดพื้นที่ทางวาทกรรมว่าด้วย สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน วัฒนธรรม ชุมชน ผู้ด้อยโอกาสชายขอบ ฯลฯ ให้ไหลเวียนในสังคมมากขึ้น ซึ่งมาท้าทายและต่อรองกับวาทกรรมกระแสหลักและวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงก็เป็นอีกกระแสหนึ่งที่ได้มีโอกาสขยายตัวอย่างรวดเร็วช่วงทศวรรษ 2530

กระแสผู้หญิงได้เติบโตอย่างเห็นชัดจากปัจจัยสังคม การเมืองและเศรษฐกิจและส่งผลให้เกิดความพยายามนำเสนอภาพของผู้หญิงในรูปแบบใหม่ ที่ออกมาทำงานนอกบ้าน มีความเก่งกาจในงานบริหาร ออกมาในสื่อหลากหลายประเภท ไม่เว้นแม้แต่งานวรรณกรรมไทย ในส่วนของบทวิเคราะห์ภาพรวมของการศึกษา ของเสนาะ เจริญพร ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530 มีความเปลี่ยนแปลงจากช่วงก่อนหน้านี้ คือมีการแสดงให้เห็นบทบาทของผู้หญิงเก่ง ผู้หญิงทำงาน หรือผู้หญิงที่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจนมากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ยังมีภาพของผู้หญิงที่แสดงความเป็นแม่และเป็นเมียแบบดั้งเดิมแฝงอยู่บ้าง จากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงดังกล่าว ผู้เขียนได้เลือกงานวรรณกรรมไทยที่มีนัยสำคัญเกี่ยวกับผู้หญิงจำนวน 57 ชิ้นมาใช้ในการวิเคราะห์ด้วยหลักแนวคิดทางสังคมศาสตร์และวรรณกรรมศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นเพศภาวะและบทบาททางเพศที่แฝงอยู่

ในจำนวนงานทั้งหมดที่ เสนาะ เจริญพร เลือกมาปรากฏงานประเภทกวีนิพนธ์เพียง 2 เล่ม คือ *ใบไม้ที่หายไป* (2532) ของจิระนันท์ พิตรปรีชาและ *ลายสือ* (2538) ของอัญชัน ซึ่งนับว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยที่สุดที่ผู้เขียนเลือกนำมาวิเคราะห์ ในขณะที่ผู้วิจัยสำรวจพบว่า มีกวีหญิงหน้าใหม่หลายคนได้สร้างผลงานตีพิมพ์ออกมาตามในหน้านิตยสารและหนังสือรวมเล่มกวีนิพนธ์ในทศวรรษนี้ อาทิ เพ็ญ ภัคตะ ในกวีนิพนธ์ *บุษปัญชลี* (2532) *ด้วยรักใครจักเปลี่ยนแปลงโลก* (2534) *เหนือฝั่งมหานที* (2544) วันรวิ รุ่งแสง ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* (2535) *เรือใบไม้* (2540) *นาฏลีลาดอกไม้ม* (2543) อัญชัน

ใน *ลายสือ* (2538) และกวีหญิงจากยุคก่อนหน้าที่มีสร้างผลงานกวีนิพนธ์อย่างต่อเนื่องอย่าง นภาลัย สุวรรณธาดา สายพร ปัทมาเรขา วันเนาว์ ยูเด็น และ ชมจันทร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏกวีหญิงในทศวรรษต่อมาจนถึงปัจจุบันที่สร้างสรรค์กวีนิพนธ์อยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย เช่น เอื้อ อัญชลี อรุณวดี อรุณมาศ เจริญขวัญ วัน ณ จันทรธาร มุกิตา โรสนี นูรฟารีดา เป็นต้น แนวคิดของกวีหญิงเหล่านี้มีความหลากหลายและสัมพันธ์กับบริบทสังคมในแต่ละยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง

ผู้วิจัยสำรวจนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 พบว่า มีแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทการขยายตัวของกระแส “ผู้หญิง” ในทศวรรษ 2530 โดยเกิดการเขียนกวีนิพนธ์ที่นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องผู้หญิงเป็นจำนวนมาก เช่น แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศของผู้หญิง แนวคิดเกี่ยวกับความความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิง แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาโสเภณี และแนวคิดเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจในยุค “ฟองสบู่” ความคลี่คลายทางการเมืองในยุคก่อนหน้าและบริบทความเคลื่อนไหวทางสังคมและกระแสความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2530 เช่น แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องวัฒนธรรม ชุมชน เป็นต้น ทำให้แนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยมีพลวัตที่สัมพันธ์กับสังคมไปด้วยในช่วงเวลาดังกล่าว ตลอดจนถึงช่วงเวลาต่อมาถึงปัจจุบัน เช่น การนำเสนอแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ความขัดแย้งทางการเมืองและแนวคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกวีนิพนธ์ของกวีหญิงที่สัมพันธ์กับข้อสังเกตที่กล่าวไปข้างต้นมาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

ในกวีนิพนธ์ *อิตถิหทัย* ของ เพ็ญ ภัคตะ (นามปากกาของเพ็ญสุภา สุขคตะ) ได้นำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึง บทบาทของผู้หญิง โดยแสดงมุมมองต่อบทบาทของความเป็นเมีย แม่ และลูกสาวของผู้หญิงตามขนบดั้งเดิมและผู้หญิงในสังคมสมัยใหม่ด้วยการกล่าวเน้นย้ำความเป็นหญิงและตั้งคำถามต่อความเป็นหญิงได้อย่างน่าสนใจ ในบท “อิตถิหทัย” ซึ่งเป็นชื่อกวีนิพนธ์เล่มนี้ด้วย ได้ตั้งคำถามต่อบทบาทความเป็นหญิงที่ต้องแบกรับบทบาทหน้าที่ในบ้านและนอกบ้านในเชิงเสียดสีว่า ผู้หญิงต้องแบกโลกไว้ครึ่งแผ่นดินหรืออย่างไร ในขณะที่มือหนึ่งต้องทำหน้าที่ยิ่งใหญ่ขนาดที่ต้อง “ดับไฟเปลี่ยนฟ้า” แต่ในขณะที่เดียวกันอีกมือก็ต้องทำหน้าที่ที่ผูกติดกับความเป็นหญิงคือ “กวัดไกว รักกล่อม” ให้สมบูรณ์ด้วย ในแง่นี้เท่ากับว่าผู้หญิงต้องแบกรับภาระหน้าที่ทั้งหมดโดยไม่สามารถปฏิเสธได้เลย ดังบทที่ว่า

หญิงแบกโลกครึ่งหล้า ฤาไหน
มือหนึ่งดับเปลวไฟ เปลี่ยนฟ้า

ในบท “หญิงสาวในราตรีกาล” ในกวีนิพนธ์ *แผ่นดินดอกไม้* ของวันวิ รุ่งแสง ที่กวีนำเสนอภาพของความทุกข์ของหญิงบริการที่ต้องใช้ร่างกายรับใช้ระบบทุนนิยมเพื่อหาปัจจัยในการดำรงชีวิตท่ามกลางวิกฤติดังกล่าว ว่า

กลางตลาดซื้อขายร่างกายมนุษย์	ค่าสูงสุดคือเงินตรามหาศาล
ซื้อได้ทุกสิ่งสิ้นแม้วิญญาณ	เมื่อรอยยิ้มชาตานชานในทรวง
ชีวิตดั่งผักปลาราคาต่ำ	กลางคืนค่าเหน็บหนาวถูกกำลวง
ฝันเคยพราร่ำรำลัดดับดาวดวง	ซากชีวิตติดบ่วงห้วงเหวระทม
ดิ่งลึกสู่สายธารการไขว่คว้า	ร้อยพันปรารถนาอันปราศ
หมื่นแสนร่ำรานยังชานชม	กลางปรีกโคลนตมจมน้ำตา
คือหญิงสาวแห่งราตรีกาล	จิตวิญญาณมอดไหม้ไฟปรารถนา
สูญหายในธารศอกโลกมายา	เมื่อเงินตราคือพระเจ้าในเงาต่ำ

(*แผ่นดินดอกไม้*, 2540: 56)

จากบทกวีนิพนธ์ข้างต้นกวีได้วิพากษ์กระแสทุนนิยมของยุคสมัยที่สังคมต่างมุ่งจะเติบโตผ่านการซื้อขาย ผู้หญิงได้กลายเป็นสินค้า “กลางตลาดซื้อขายร่างกายมนุษย์” จากการเคลื่อนย้ายจากชนบทสู่เมืองของผู้หญิงหลายคนในยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู เมื่อเริ่มเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในช่วงปลายทศวรรษ 2530 มีแรงงานล้นเกินอัตราการจ้างงานและปัญหาว่างงานสูงขึ้น ผู้หญิงจำนวนหนึ่งตัดสินใจหันไปประกอบอาชีพขายบริการทางเพศเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ กวีได้สะท้อนเสียงคร่ำครวญชีวิตของหญิงสาวในราตรีกาลหรือชีวิตของผู้หญิงกลางคืนว่า “ชีวิตดั่งผักปลาราคาต่ำ” กวีได้ใช้ความเปรียบ “ซากชีวิต” ในฐานะตัวแทนของผู้ที่ถูกกดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ และ “ติดบ่วงห้วงเหว” คือการอยู่ในกับดักแห่งมายาความเจริญและจมลึกอยู่ในกระแสห้วงเหวทุนนิยมอีกด้วย แต่ท้ายที่สุดกวีก็ได้แสดงทัศนะว่า หญิงสาวแห่งราตรีกาลก็ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากจะต้องปล่อยให้ “จิตวิญญาณมอดไหม้ไฟปรารถนา” เพราะต่อให้ทนทุกข์กับการรู้สึกสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นคนเพียงใดก็ไม่มีหนทางในการหลบหนี “พระเจ้า” ซึ่งหมายถึงเงินหรือผู้กุมอำนาจในสังคมทุนนิยมไปได้

เนื้อหาในกวีนิพนธ์ของวันวิ รุ่งแสงในช่วงทศวรรษดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับการนำเสนองานในวรรณกรรมยุคสมัยเดียวกัน ดังที่ อารียา หุติณทะ (2539) ศึกษาภาพลักษณ์สังคมเมืองในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่างพุทธศักราช 2534-2536 พบว่าภาพลักษณ์สังคมเมืองที่ปรากฏเป็นภาพลักษณ์ในเชิงลบทุกด้าน มีการนำเสนอเมืองที่เต็มไปด้วยปัญหาสังคมมากมายและปัญหาโสเภณี

เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ถูกนำเสนอ นักเขียนได้เสนอปัญหาโสเภณีและปัญหาที่เกี่ยวกับการค้าประเวณี โดยภาพรวมแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นคือ เมืองเป็นแดนโสเภณี การค้าประเวณีในเมืองมีรูปแบบอันหลากหลายและความเจริญแบบเมืองเป็นปัจจัยส่งเสริมให้หญิงสาวมาเป็นโสเภณี ซึ่งปัจจัยความเจริญแบบเมืองได้สร้างหล่อมลัทธิกับชนบทในทุก ๆ ด้าน เมืองเป็นแหล่งงานที่ให้ค่าตอบแทนสูงและเป็นศูนย์กลางของความสะดวกสบายและความทันสมัย เมืองเป็นต้นแบบของวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ส่งผ่านไปสู่ชนบทโดยสื่อวิทยุโทรทัศน์ทำให้ผู้คนคลั่งไคล้กับความทันสมัยและแข่งขันกันบริโภคสิ่งฟุ่มเฟือยอย่างไร้ขอบเขตจำกัด ความเจริญแบบเมืองนี้เองที่ทำให้พ่อแม่บางรายยินยอมขายลูกให้มาค้าประเวณีตามเมืองใหญ่ ๆ หรือทำให้เด็กสาวบางรายตัดสินใจมาค้าประเวณีด้วยตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนกับฐานะทางเศรษฐกิจและอำนาจการบริโภคที่สูงขึ้น ดังนั้นปัญหาโสเภณีที่มีเป็นจำนวนมากจึงเป็นวัตถุดิบให้ผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมเกือบทุกประเภทนำมากล่าวถึงเพื่อสะท้อนสังคม

นอกจากประเด็นปัญหาสังคมแล้วกวีหญิงหลายคนยังนำเสนอแนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง เช่น ในช่วงทศวรรษ 2550 เกิดวิกฤติปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2557) นำเสนอประเด็นทิศทางวรรณกรรมไทยหลัง พ.ศ.2543 จากกรณีศึกษาเรื่องสั้นและนวนิยาย ในหัวข้อ การเมือง สีเสื้อและความรุนแรง ว่า ในยุคก่อนหน้าวรรณกรรมจะนำเสนอเรื่องการเมืองโดยเน้นประเด็นการคอร์รัปชัน การซื้อสิทธิ์ขายเสียงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่วรรณกรรมไทยในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมากล่าวถึงประเด็นการเมืองโดยนำเสนอความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองกับกลุ่มเสื้อแดงกันอย่างตรงไปตรงมาเห็นได้ชัดกวีหญิงได้แสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ทางการเมืองในยุคนี้ไว้หลายคนและมักจะแสดงผลกระทบทางการเมืองที่มีต่อผู้หญิงไว้ด้วย

บทกวี “จึงขาดวันสิ้นใจดอกไม้น้อย” ในกวีนิพนธ์ *กาฬโลก* ของ เจริญขวัญ (นามปากกาของ เจริญขวัญ แพรกทอง) ได้นำเสนอการสูญเสียจากความขัดแย้งทางการเมืองในเหตุการณ์ที่เด็กหญิงคนหนึ่งถูกระเบิดจากการใช้ความรุนแรงของกลุ่มผู้ชุมนุมทางการเมืองจนเสียชีวิต กวีบรรยายภาพพ่อแม่ที่ใส่ของเล่นของเด็กผู้หญิง มีเสื้อผ้า ตุ๊กตาลงไปในโหลศพลูกและบรรยายภาพการร่ำลาอาลัยของพ่อแม่ถึงเด็กหญิงผู้สูญเสีย กวีใช้สิ่งของของเด็กผู้หญิงเป็นตัวแทนความไร้เดียงสา อ่อนโยนและบริสุทธิ์ของเด็กผู้หญิงสร้างความสะเทือนใจขัดแย้งต่อเหตุการณ์ความรุนแรงอย่างยิ่ง กวีหญิงเลือกนำเสนอผลกระทบจากความรุนแรงด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเด็กผู้หญิงที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเน้นให้เห็นผลอันเลวร้ายจากการใช้กำลังเข้าห้ำหั่นกันได้อย่างบาดลึก

ของเล่นลูกที่ถูกใจใส่โหลศพ
เสื้อผ้าลูกตุ๊กตาจะกลายเป็น-

ติดสุภาพที่ลูกไปคงได้เห็น
ลืมนึกเน้นเป็นการย้ำว่าอาลา

โผกอดเจ้าแล้วเคล้าหน้ากับฝ่าเท้า ร่างซิดเศร้าหนาวเย็นชัดเจนว่า
โลกทั้งใบแตกสลายจากสายตา ลูกถูกฆ่ามาเป็นเหยื่อเช่นโจร

(กาฬโลก, 2558: 36)

แนวคิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรากฏเป็นแนวคิดสำคัญอีกประการในงานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงเหล่านี้ เช่น แนวคิดแสดงให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ แนวคิดถ่ายทอดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติและแนวคิดสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตัวอย่างในบทกวี “แม่ธารามหานที” ในกวีนิพนธ์ *อรุณในราตรี* ของ ชมจันทร์ สะท้อนให้เห็นความเข้าใจของกวีที่มีต่อธรรมชาติในฐานะในฐานะผู้สร้างสรรค์และคำจูนชีวิตมนุษย์

เธอแกร่งกล้าเธอรินไหลเธอใหญ่ยิ่ง
เธอเจียบนิ่งเธอแข็งแซ่กระแสนาย
เธอเนิบช้าเธอถ่วงพรั่งพรูพราย
เธอโอบล้อมเธอเรียงรายเธอรายริน
เป็นสายน้ำเป็นมือแม่ออกแผ่รัก
เป็นผู้ให้ผู้ปกป้องทุกผืนถิ่น
เป็นมือเย็นชะอุ่มงามตามผืนดิน
เป็นเพลงพินเพื่อชีวิตเป็นนิจมา
แม่แห่งรักแม่แห่งใจโยงโยโลก
แม่ดับโศกแม่ดาลสุขทุกแหล่งหล้า
แม่เลี้ยงลูกแม่เลี้ยงดินแม่เลี้ยงฟ้า
แม่คือแม่ธารามหานที

(อรุณในราตรี, 2541: 19 - 20)

บทกวีนี้กล่าวถึงคุณค่าของแม่น้ำโดยใช้ภาพพจน์บุคคลวัต กวีใช้คำเรียกสายน้ำว่า “แม่” เพื่อจะแสดงให้เห็นคุณค่าของสายน้ำในฐานะผู้ให้กำเนิด กวียังชี้ให้เห็นถึงคุณค่าความยิ่งใหญ่ในการหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต ด้วยการกล่าวว่า “แม่เลี้ยงลูกแม่เลี้ยงดินแม่เลี้ยงฟ้า” แล้วยังแสดงให้เห็นความเกี่ยวร้อยสัมพันธ์กันของทุกสิ่งในเอกภพที่เกิดจากการเกื้อกูลกันของธรรมชาติอีกด้วย

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงในช่วงพ.ศ. 2530-2559 นำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม ท่ามกลางเหตุการณ์สำคัญและกระแสความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย ที่นับเป็นจุดสนใจให้กวีหญิงนำมา

สร้างสรรค์ให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงแง่มุมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกวีนิพนธ์ที่นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่เป็นผลผลิตของกวีหญิงซึ่งอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดังกล่าว เมื่อพิจารณาในแง่กลวิธีการนำเสนอแนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงหลายๆ คน ในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา พบว่ากลวิธีการใช้ผู้หญิงในฐานะผู้พูดในกวีนิพนธ์ การอ้างถึงผู้หญิงในตำนาน วรรณคดีและประวัติศาสตร์ ทั้งยังใช้ภาพพจน์โวหารที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง มานำเสนอแนวคิดและตีความใหม่ได้อย่างน่าสนใจ ผู้วิจัยยกตัวอย่างเบื้องต้นของการใช้กลวิธีเหล่านี้ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยกลุ่มที่นำมาศึกษา

ในบทกวี “ไม่รู้จริง ๆ ” ในกวีนิพนธ์ *บันไดกระดาศ* ของสายพร ปัทมเรขา กวีให้เด็กผู้หญิงที่ถูกพ่อแม่ขายมาเป็นโสเภณีเล่าเรื่อง กวีชี้ให้เห็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กผู้หญิงถูกขายมาทำอาชีพโสเภณีคือการที่ครอบครัวต้องเผชิญกับความยากจน พ่อแม่หลายคนจึงตัดสินใจให้เด็กหญิงเหล่านั้นต้องมาเป็นโสเภณีเพื่อเป็นหนทางของการแก้ปัญหาความขาดแคลน

พ่อเอาหนูมาขาย
ตั้งแต่หลายปีเห็นหนูเป็นสาว
ให้รับแขกแลกค่าตัวชั่วครูชั่วคราว
หักค่าข้าวค่าน้ำประจำวัน
เขาบอกรักแล้วสู้ขอกับพ่อแม่
คอยดูแลเอาใจใส่ให้เชื่อมั่น
แล้วลงหนูเข้าสำนักเพื่อกักกัน
หลังจากนั้นเขาก็ขู่ให้หนูยอม
ปีนั้นฝนแล้ง
เขาแสดงความเมตตาตามาตลอด
หนูเผลอเชื่อคำหวานเขาหวานล่อ
เขาขู่ข่มบังคับให้หนูขายตัว

(บันไดกระดาศ, 2537: 36)

บท “พีน” (นางนอน) ในกวีนิพนธ์ *บุษปัญชสี* ของเพ็ญ ภัคตะ ได้นำเสนอตำนานเจ้าแม่ นางนอน ตำนานประจำท้องถิ่นของถ้ำหลวง - ขุนน้ำนางนอน จังหวัดเชียงราย ที่กล่าวถึง เจ้าหญิงองค์หนึ่งได้แอบรักกับชายเลี้ยงม้าในวังจึงหนีตามกันมาถึงที่ราบใกล้แม่น้ำโขง เมื่อเดินทางไปถึงที่นั่นเจ้าหญิงก็ทรงครรภ์ได้หลายเดือนแล้วจึงเสด็จต่อไปไม่ไหวบอกพระสวามีว่าจะประทับรออยู่ที่นั่น พระสวามีออกไปหาอาหารและไม่ได้กลับมาอีกเลย ต่อมาเจ้าหญิงทรงทราบว่าคนรักถูกฆ่าโดยทหารของ

ห่อคลุมร่างกายอัน
ประดับเพชรตั่งตั่ง

ปุเปะ
ซ่อนเร้นบาดแผล

(เขียนโลก, 2535: 14)

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทย พบว่ามีการสร้างงานที่มีแนวคิดสัมพันธ์กับสังคมมาโดยตลอด แต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเป็นกลุ่มก้อน เท่าที่ผ่านมาการศึกษาของกวีหญิงมักเป็นส่วนหนึ่งในศึกษารวมกับกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยในประเด็นต่างๆ เช่น การสืบทอดขนบวรรณศิลป์ การใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ การศึกษาที่สัมพันธ์กับบริบทสังคมการเมือง และมักจะพบเป็นส่วนน้อยในกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจมาการศึกษาหรือเลือกศึกษาเฉพาะบุคคลเท่านั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2530-2559 เพื่อวิเคราะห์แนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม และกลวิธีที่ใช้ในการนำเสนอแนวคิดในกวีนิพนธ์ดังกล่าว

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ. 2530 – 2559
2. วิเคราะห์กลวิธีในการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ดังกล่าว

1.3 สมมติฐานการวิจัย

ในช่วง พ.ศ. 2530-2559 มีกวีหญิงไทยสร้างสรรค์ผลงานกวีนิพนธ์เป็นจำนวนมาก กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยเหล่านี้นำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม เช่น ปัญหาเกี่ยวกับผู้หญิง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ความขัดแย้งทางการเมืองและการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กวีใช้กลวิธีนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมอย่างหลากหลาย เช่น การอ้างตำนาน วรรณคดีและประวัติศาสตร์ การสร้างเรื่องเล่า และการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษากวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยที่ตีพิมพ์ขึ้นในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2530 – 2559 โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผลงานที่นำมาศึกษา 3 ข้อ ได้แก่

- 1.4.1 แนวคิดในกวีนิพนธ์มีความเป็นเอกภาพ
- 1.4.2 กวีนิพนธ์มีเนื้อหาสัมพันธ์กับบริบทสังคมในช่วง พ.ศ. 2530 – 2559
- 1.4.3 กวีนิพนธ์ไม่ได้มีจุดประสงค์เฉพาะกิจ เช่น เป็นกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติ แต่งเป็นตำราทางด้านประพันธ์ แต่งในวาระโอกาสสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

28	นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง	เจริญขวัญ	2553
29	สัมผัสบำบัด กวีนิพนธ์ของผู้หญิงคนหนึ่ง	อรุณวดี อรุณมาศ	2553
30	คำกลอนสอนลูก	นภลัย สุวรรณธาดา	2554
31	อาชญากรรมต่อเนื่อง	เดือนวาด พิมวนา	2556
32	ปีกนกฟ้าพาความรักบินไปได้	มูทิตา	2556
33	ฉันทะลักเธอ	เจริญขวัญ	2558
34	แสงเข้าหายไปในเงาเธอ	วันวิ รุ่งแสง	2557
35	กาฬโลก	เจริญขวัญ	2558
36	โรงละครของมนุษย์ต่างดาว	มูทิตา	2559
37	ไกลกว่ารั้วบ้านของเรา	โรสณี นูรฟารีดา	2559
38	โปรดระวังช่องว่างระหว่างรถไฟ กับชนชาลา	ธรรมรุจา ธรรมสโรช	2559
39	อิสตรี	อรุณวดี อรุณมาศ	2559
40	นิราศนรกานต์และเรื่องอื่นๆ	จามรี ต้นไพฑูรย์ดี	2559

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. ศึกษาแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ. 2530 – 2559
3. วิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ดังกล่าว
4. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจแนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ. 2530 – 2559
2. เป็นแนวทางในการศึกษากวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทย

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยตั้งแต่ พ.ศ.2530-2559 เพื่อศึกษาแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์และวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ดังกล่าว ผู้วิจัยแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรก เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกวีหญิงไทย กลุ่มที่ 2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากวีนิพนธ์ไทยและกลุ่มที่ 3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาผู้หญิงในวรรณกรรมไทย

1.7.1 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกวีหญิงไทย

วรรณกรรมของกวีหญิงสมัยรัตนโกสินทร์: ศึกษาด้านมโนทัศน์ กลวิธีการนำเสนอ และอัตลักษณ์ของ พรณทิภา ชื่นชาติ (2550) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มุ่งศึกษา วรรณกรรมของคุณสุวรรณ และสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ต่อ “ความเป็นหญิง” ทั้งในแง่ที่ชื่นชมและภาคภูมิใจใน “ปัญญาหญิง” และในแง่ที่เสียดสีล้อเลียน “ความวิปริตทางเพศ” ของหญิง นอกจากนี้พบว่ากวียังได้แสดงความเห็นต่อพฤติกรรมของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับข้าราชการ รวมถึงยังสะท้อนมโนทัศน์ต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พรณทิภา พยายามใช้ “ความรู้” ที่ได้จากการศึกษามโนทัศน์มาใช้ในการ “ค้นหา” อัตลักษณ์ของกวีหญิงสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งมีคุณสุวรรณเป็นหนึ่งในจำนวนนั้น จากผลการศึกษาพบว่ากวีหญิงในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ส่วนใหญ่เป็นชาววังที่มีชีวิตผูกพันกับราชสำนักฝ่ายใน พระมหากษัตริย์และเจ้านาย จึงได้เล่าถึงชีวิตในราชสำนักฝ่ายในไว้โดยตลอด แต่ส่วนใหญ่จะเล่าเฉพาะเรื่องที่วิจิตรหรือพบเห็น แม้ว่าความรู้ดังกล่าวจะอยู่ในวงจำกัดก็ตาม

แม้การศึกษาวรรณกรรมของกวีหญิงสมัยรัตนโกสินทร์: ศึกษาด้านมโนทัศน์ กลวิธีการนำเสนอ และอัตลักษณ์ของ พรณทิภา ชื่นชาติ จะเป็นวิทยานิพนธ์เล่มเดียวที่ผู้วิจัยค้นพบเกี่ยวกับการศึกษากวีหญิงโดยตรง แต่ก็เป็นการจุดประกายให้ผู้วิจัยเห็นถึงมโนทัศน์ของกวีหญิงในอดีตต่อการสร้างงานและสะท้อนให้เห็นว่าในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงมีอัตลักษณ์ของความเป็นหญิงปรากฏอยู่ชัดเจนและมีอิทธิพลสำคัญต่อการนำเสนอแนวคิดในงาน

นอกเหนือจากวิทยานิพนธ์ของพรณทิภา ชื่นชาติ ที่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับกวีหญิงไทยโดยเฉพาะเจาะจงแล้ว การศึกษากวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยได้ถูกศึกษารวมเป็นส่วนหนึ่งในงานการศึกษาด้านกวีนิพนธ์ ในลักษณะงานกวีนิพนธ์ที่มีบริบทร่วมในยุคสมัย หรืองานกวีนิพนธ์ที่มีแนวคิด เนื้อหาตลอดถึงกลวิธีในการนำเสนอร่วมกัน และมักพบการศึกษากวีหญิงเฉพาะบุคคลที่มีชื่อเสียงใน

ประวัติศาสตร์และมีผลงานโดดเด่นเท่านั้น เช่น การศึกษางานกวีนิพนธ์ของอุชเชนีและจิระนันท์ พิตรปรีชา ซึ่งมักเป็นได้รับการนิยมนำมาศึกษาอยู่หลายครั้ง เช่น

หวังสร้างศิลปินภูมิิตเพริศแพรว: การสืบทอดขนบกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ เป็นตำราวิชาการของสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา มีเนื้อหาว่าด้วยกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ตั้งแต่จุดเริ่มต้นกล่าวถึงกวีนิพนธ์และพันธกิจของกวีตามที่กวีสมัยใหม่พินิจตนเองวิเคราะห์ให้เข้าใจว่ากวีร่วมสมัยมองธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างวรรณศิลป์อย่างไรตลอดจนพิจารณาถึงวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์สมัยใหม่เพื่อให้เข้าใจขบวนการสร้างสรรค์วรรณศิลป์และการนำขนบโบราณมาพัฒนาสร้างสรรค์ให้มีลักษณะเฉพาะของกวีแต่ละคน โดยได้ศึกษางานของ อุชเชนี อังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ไพรินทร์ ขาวงามและจิระนันท์ พิตรปรีชา ซึ่งผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่ากวีนิพนธ์ของกวีหญิงสองคนที่ได้รับเลือกมาศึกษาในฐานะกวีร่วมสมัยนั้นได้สร้างสรรค์ผลงานที่ทรงคุณค่าและสืบทอดขนบจากกวีโบราณมาพัฒนาสร้างสรรค์จนเกิดขนบของกวีนิพนธ์ร่วมสมัยในแบบฉบับของตนเองได้อย่างน่าสนใจ

จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์และ ไพรินทร์ ขาวงาม ของ เบญจพร เนียรนาทสกุล (2544) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของ อุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์และ ไพรินทร์ ขาวงาม รวมถึงการสื่อความหมายของจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติที่ช่วยให้เข้าใจสารสำคัญของงาน กวีนิพนธ์ของกวีหญิงอุชเชนีมีการใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติรวมถึงกลวิธีและลีลาการประพันธ์ที่โดดเด่น จึงได้ถูกนำมาศึกษาในแง่วรรณศิลป์อยู่เสมอ

พุทธธรรมในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ ของสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2544) เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษากวีนิพนธ์ของกวีสมัยใหม่ที่สร้างงานอันมีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรม ซึ่งได้แก่ ครูเทพ, พุทธาสภิกขุ, อังคาร กัลยาณพงศ์, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ไพรินทร์ ขาวงาม, ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ, ขมจันทร์, แร่คำ ประโดยคำ และโกศล กลมกล่อม ผลการวิจัยพบว่า พุทธธรรมยังคงอิทธิพลสูงยิ่งในการรังสรรค์กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่และการดำรงอยู่ของพุทธธรรมในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงไปจากขนบวรรณคดีโบราณ กวีมุ่งเน้นการอธิบายพุทธธรรมในแง่โลกุตระธรรม มีลักษณะเป็นสากลมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเน้นเรื่องการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาสร้างสรรค์คุณประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ในการศึกษาพบการนำกวีนิพนธ์ของกวีหญิงขมจันทร์ไปศึกษา ทำให้เห็นการนำเสนอ

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธธรรมของกวีหญิงและเห็นการแนวทางการปฏิบัติของกวีหญิงที่ปรากฏในกวีนิพนธ์อีกด้วย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกวีหญิงไทย ทำให้พบข้อสังเกตว่าในการศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย กวีนิพนธ์ของกวีหญิงยังไม่ได้ได้รับความสนใจนำมาเป็นตัวบทศึกษาวิจัยมากนัก งานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงมักจะถูกนำมาวิจารณ์เฉพาะบางบทที่มีความโดดเด่นและเป็นงานของกวีหญิงที่มีชื่อเสียง ในขณะที่การศึกษากวีนิพนธ์ไทยส่วนใหญ่จะใช้ตัวบทของกวีชายเป็นกลุ่มข้อมูลหรือถูกศึกษาแบบกวีนิพนธ์ของเฉพาะกวี งานวิจัยข้างต้นที่ยกมาช่วยเปิดมุมมองให้เห็นว่า การศึกษากวีหญิงมีพื้นที่ให้ผู้วิจัยยังคงสามารถการศึกษาค้นคว้าเพื่อเติมองค์ความรู้ในการศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยได้ และสามารถนำมุมมองตัวอย่างของการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ของกวีหญิงมาต่อยอดหรือขยายมุมมองในตัวบทที่เลือกศึกษาได้ต่อไป

1.7.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากวีนิพนธ์ไทย

ร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์: วัจนลีลา กับความคิดของกวี ของ ประมาภรณ์ ลิ้มปัสเสถียร (2539) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จากหนังสือ 14 เล่ม ในประเด็นการใช้วัจนลีลากับการสื่อความคิด ผลการวิจัยพบว่า ร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เสนอแนวคิดด้านความรัก พุทธศาสนา ธรรมชาติ และสังคม โดยเลือกสรรคำที่สอดคล้องกับแนวคิดที่นำเสนอ มีลีลาภาษาเฉพาะตัว มีการยกตัวอย่างจากวรรณคดี และใช้ความเปรียบ นอกจากนี้ร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ยังสืบขนบการแต่งร้อยกรองและการสร้างสรรค์ใหม่ ทั้งขนบฉันทลักษณ์ ขนบด้านเสียงสัมผัส ขนบการแต่งวรรณคดี และขนบเพลงพื้นบ้าน ด้วยการใช้วัจนลีลาอย่างเหมาะสมจึงทำให้สื่ออารมณ์และความคิดได้เป็นอย่างดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นตัวอย่างการศึกษากวีนิพนธ์เฉพาะกวี ซึ่งเป็นที่นิยมศึกษาในกลุ่มผู้ศึกษากวีนิพนธ์ไทย โดยมุ่งศึกษาวัจนลีลาของกวีกับการนำเสนอแนวคิดของกวี ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงการสืบทอดขนบวรรณศิลป์และการสร้างสรรค์ใหม่ของกวีแต่ละคน การศึกษากวีนิพนธ์ส่วนใหญ่แทบจะไม่ปรากฏการศึกษากวีหญิงแบบเฉพาะกวี อย่างไรก็ตามการศึกษาในลักษณะนี้เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์กลวิธีหรือลีลาเฉพาะตัวของกวีซึ่งจะทำให้ค้นพบลักษณะเด่นในการสร้างสรรค์งานของกวีได้

วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าในกวีนิพนธ์ไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ของ ธนิยาณัญญ์ จินาพันธ์ (2546) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษา กวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนตั้งแต่พ.ศ.2523-2544 จำนวน 8 เล่ม ในประเด็นแนวคิดและคุณค่า ผลการวิจัยพบว่า กวีนิพนธ์เสนอแนวคิดด้านสังคมการเมืองและปรัชญาส่วนคุณค่าของกวีนิพนธ์มี 2 ประการ ได้แก่ คุณค่าด้านการสืบทอดขนบและสร้างสรรค์วรรณศิลป์ ทำให้เห็นว่ากวีนำความรู้ด้านรูปแบบและเนื้อหาจากวรรณคดีโบราณมาสืบทอดและปรับสร้างใหม่ แสดงรากทางวรรณศิลป์ที่เชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบันโดยแปรแนวคิดและเนื้อหาตามบริบทสังคม และคุณค่าด้านการสร้างพุทธิปัญญา คือ การแสดงให้เห็นประจักษ์ถึงปัญญาจากการเรียนรู้ความจริงและความเป็นไปของธรรมชาติจนเกิดความเข้าใจตนเอง แล้วนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

การศึกษานี้ทำให้มองเห็นการประเมินค่างานกวีนิพนธ์ของรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ซึ่งถือเป็นรางวัลหนึ่งที่อยู่ในฐานะบรรทัดฐาน (canon) ของวรรณกรรมสมัยใหม่ เราจะพบว่ามิกวีหญิงเพียงคนเดียวที่ได้รับรางวัลนี้ วิทยานิพนธ์นี้จึงช่วยสะท้อนให้เห็นแนวคิดและคุณค่าที่รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ยอมรับ ทั้งแสดงให้เห็นถึงความนิยมในการสร้างสร้งงานกวีนิพนธ์แห่งยุคสมัยซึ่งย่อมปรากฏแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม

กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ของ วริศรา อนันต์โท (2547) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษา กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 จำนวน 227 บท ในประเด็นรูปแบบ เนื้อหา กลวิธีทางวรรณศิลป์ และบทบาทของกวีนิพนธ์ ผลการวิจัยพบว่า กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 มีทั้งการสืบทอดขนบรูปแบบการประพันธ์และการสร้างสรรค์ใหม่อย่างโดดเด่นแนวคิดที่พบ ได้แก่ การเสียสละของนิสิตนักศึกษาและประชาชนในเหตุการณ์เดือนตุลาคมเป็นการกระทำที่น่ายกย่อง แนวคิดปลุกเร้าให้ประชาชนต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย แนวคิดที่ว่า เหตุการณ์เดือนตุลาคมทั้งสองเหตุการณ์เป็นเหตุการณ์โหดร้ายที่แสดงให้เห็นว่ารัฐใช้ความรุนแรงอย่างไม่เป็นธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการหลงลืมเหตุการณ์เดือนตุลาคมและไม่มีใครสืบทอดอุดมการณ์และแนวคิดการเรียกร้องความไม่เป็นธรรมด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้สูญเสีย ด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์พบว่าการสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากบทกวียุค 2490 และมีการสร้างสรรค์ด้วยการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์เดือน

ตุลาคม กวีนิพนธ์กลุ่มนี้มีบทบาทต่อวรรณกรรมคือ ยืนยันถึงความเป็นกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต และแสดงคุณค่าในเชิงมนุษยนิยมคือ แสดงให้เห็นการต่อสู้ของประชาชนและต่อต้านการใช้ความรุนแรง นอกจากนี้ยังมีบทบาททางสังคมและการเมืองคือ ช่วยสถาปนาทั้ง 2 เหตุการณ์ให้มีความสำคัญ และช่วยยกย่องผู้เสียชีวิตให้เป็นวีรชน

การศึกษานี้เป็นประโยชน์ในการมองเห็นแนวทางศึกษากวีนิพนธ์ที่สอดคล้องกับบริบทเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองของไทย การศึกษากวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 สะท้อนให้เห็นการเคลื่อนไหวของกวีในยุคดังกล่าว และอีกทั้งปรากฏการสร้างงานของกวีหญิงร่วมด้วย อย่างไรก็ตามก็ยังไม่มีการศึกษามุ่งเน้นวิเคราะห์การสร้างงานของกวีหญิงกับบริบทการเมืองไทยในยุคนี้ในฐานะการเคลื่อนไหวของกลุ่มกวีหญิง แต่ก็ช่วยแสดงให้เห็นประเด็นสำคัญว่ากวีหญิงได้มีส่วนร่วมในการสร้างงานกวีนิพนธ์ที่สัมพันธ์กับสังคมมาโดยตลอด

ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย (พ.ศ.2520-2547) ผลงานวิจัยของ กอบกาญจน์ ภิธัญมาคร พบว่า กวีนิพนธ์ ไทยร่วมสมัยมีจุดเด่นร่วมกันในด้านโลกทัศน์ต่อธรรมชาติ โดยพิจารณาผลงานของกวีจำนวน 8 คน คือ อังคาร กัลยาณพงศ์, จ่าง แซ่ตั้ง, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, พงนา จันทรสันติ, ไพโรจน์ งาม, ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ, แร่คำ ประโดยคำ และเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ.2547 ซึ่งเป็นระยะที่สังคมไทยมีความผันผวนเปลี่ยนแปลงและเผชิญปัญหารุนแรงทุกด้าน โดยเฉพาะการ ประสพภาวะวิกฤตธรรมชาติ กวีได้รับการกิจเป็นผู้ปลุกความตื่นตัวทางปัญญา โดยแสดงทัศนะฟ้อง กันว่า หากเข้าถึงคุณค่าของธรรมชาติที่ค่าจุนชีวิตและดำรงคุณธรรมตลอดจนตระหนักถึงความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์กับธรรมชาติ ย่อมไม่เกิดการบั่นทอนความดีงามในจิตวิญญาณไป จนถึงการทำลายล้างธรรมชาติ กวีเชื่อมั่นในศักยภาพของบุคคลว่า อาจรังสรรค์คุณค่าและ ความหมายแก่ชีวิตในเวลาจำกัดได้ด้วยตนเอง โดยเปิดดวงตาคือปัญญาเรียนรู้ความจริงจาก ธรรมชาติ ตั้งแต่ขั้นต้นไปจนถึงระดับอภิปรัชญาคือการไปสู่โลกุตระ กวีมุ่งแสดงโลกทัศน์อันลุ่มลึก เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกทางจริยธรรม โดยมีได้ละเลยการสื่อประสบการณ์ทางสุนทรียะด้วยวิธีการแห่ง ศิลปะ กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยจึงมีคุณค่าเป็นเครื่องบ่งชี้ความเจริญทางปัญญาของยุคและมีบทบาท เหนียวแน่นในผู้รับให้ก้าวไปในครรลองที่ดีงาม เพื่อผดุงค่าความเป็นมนุษย์และจรโลงศานติสุขของโลก บริบทของงานวิจัยนี้มีความสัมพันธ์กับกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจและยังไม่ปรากฏการศึกษาในกลุ่มกวีนิพนธ์ของกวีหญิง ผู้วิจัยสามารถใช้แนวทางในการพิจารณาประเด็นธรรมชาติที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยได้

การสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทย เป็นตำราวิชาการของนิตยา แก้วคัลณา ที่นำเสนอแนวทางหนึ่งในการศึกษาวิจัยกวีนิพนธ์ของไทย ทั้งในแง่ของรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีทางวรรณศิลป์ การทำความเข้าใจแนวคิดนี้จะยังประโยชน์ต่อการศึกษา และการเขียนประวัติกวีนิพนธ์ไทยที่เชื่อมโยงเป็นสายธารต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจวบจนกระทั่งปัจจุบัน และแนวคิดนี้จะยังสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้สร้างงานซึ่งสามารถปรับปรนและปรับใช้ในมิติที่ลึกซึ้ง และซับซ้อนได้อย่างต่อเนื่องและหลากหลาย การศึกษาเรื่องการสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทยเป็นแนวทางที่ให้ผู้วิจัยเห็นพัฒนาการสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทยและช่วยให้เห็นแนวคิดที่เชื่อมโยงระหว่างวรรณคดีไทยโบราณกับกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย

กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย: บทวิเคราะห์และสรุพนิพนธ์ เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยเรื่อง “กวีนิพนธ์ไทยในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมไทยร่วมสมัย: ประสบการณ์จากวรรณคดีไทย อังกฤษอเมริกันฝรั่งเศสและเยอรมัน” โดยใช้นิยามร่วมของพลังทางปัญญาที่ว่า “ความรู้และความคิดที่นำไปสู่ความเข้าใจอันลึกซึ้งในเรื่องของโลกและมนุษยชาติและในขณะเดียวกันอาจปลุกจิตสำนึกให้เกิดพฤติกรรมที่จรรโลงโลกและมนุษยชาติด้วย” ผลการวิจัยชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีรากทางวรรณศิลป์ที่มั่นคงและยังทรงไว้ซึ่งแก่นสารอันเป็นพลังปัญญาสามารถอำนวยประโยชน์แก่ผู้รับสารและสังคมได้เช่นที่เคยเป็น การศึกษาชิ้นนี้เป็นสำคัญในการมองเห็นภาพรวมของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยในหลากหลายมิติและเป็นการศึกษาที่ได้หยิบเอางานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงมาวิเคราะห์ด้วยมากที่สุดชิ้นหนึ่งเท่าที่พบมา กล่าวคือเป็นการเลือกศึกษาวิเคราะห์บทกวีบางบทในรูปแบบการวิเคราะห์เฉพาะบุคคล โดยเลือกงานของกวีมาทั้งหมด 43 คน เป็นกลุ่มข้อมูลในการวิเคราะห์ ในทั้งหมดนี้มีงานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงเพียง 8 คน คืองานของกุลทรัพย์ รุ่งฤดี จินตนา ปิ่นเฉลียว จิระนันท์ พิตรปรีชา ชมจันทร์ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา อัญชันและอุษะณี แม้กวีหญิงจะนับเป็นส่วนน้อยในกลุ่มข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ แต่ตัวอย่างของการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยทั้งหมดได้ช่วยให้เห็นแนวทางในการศึกษาตัวบทกวีนิพนธ์และทำให้เข้าใจสายธารของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

1.7.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาผู้หญิงในวรรณกรรมไทย

ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530 : วิเคราะห์ความโยงใยกับประเด็นทางสังคม ของเสนาะ เจริญพร (2546) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศึกษาภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530 ว่า เกี่ยวโยงอย่างไรกับประเด็นทางสังคมอื่นๆ อาทิ ครอบครัวชนชั้น หน้าที่ การงาน พื้นที่ นักเลง การเมืองสาธารณะชาติพันธุ์ร่างกาย

และเพศวิถี การศึกษาพบว่า ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530 มีทั้งด้านที่ประกอบสร้างให้ผู้หญิง“ ก้าวหน้า” ทดเทียมกับผู้ชายในพื้นที่ต่างๆ แต่ขณะเดียวกันก็ถูกคาดหวังให้เป็นเมียแม่และลูกสาวที่ดีตามความเชื่อแบบปิตาธิปไตยและเมื่อพิจารณาต่อไปในกรอบของวาทกรรมก็พบว่า แรงผลักดันหลักนั้นมาจากปากของปิตาธิปไตยความย้อนแย้งในตัวเองเช่นนี้จึงเป็นสถานะเดียวกันกับสังคมไทยโดยรวมในทศวรรษ 2530 ในแง่ที่พยายามแสดงออกถึงความเป็นโลกทัศน์อันก้าวหน้าตามโลกสมัยใหม่ แต่พร้อมกันนั้นสังคมไทยก็ยังเต็มไปด้วยคติความเชื่อที่หล่อเลี้ยงด้วยอุดมการณ์อำนาจนิยมที่ฝังรากลึกมายาวนาน

ผลการศึกษานี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเป็นตัวอย่างของการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดที่นำเสนอภาพผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530 และทำให้เห็นปรากฏการณ์งานวรรณกรรมของนักเขียนหญิงในยุคดังกล่าวเด่นชัด ที่มีความสอดคล้องกับสถานะเดียวกันในสังคมไทยโดยรวมในทศวรรษ 2530 อีกทั้งมีการใช้แนวคิดทฤษฎีหลากหลายที่เป็นเครื่องมือช่วยทำความเข้าใจตัวบทวรรณกรรมกับคำถามที่วิจัยที่ตั้งไว้อย่างแหลมคม ซึ่งในการศึกษาวิพนธ์หญิงไทยในช่วงทศวรรษ 2500-2560 สามารถนำระเบียบวิธีวิจัยในงานนี้มาเป็นแนวทางช่วยในการวิเคราะห์แนวคิดและความสัมพันธ์กับสังคมของงานวิพนธ์ของผู้หญิงได้

ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในนวนิยายไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2510-2546 ของพรธาดา สุวัธนนิช (2550) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาวิเคราะห์ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ. 2510-2546 ซึ่งเป็นช่วงที่นวนิยายไทยนำเสนอเนื้อหาที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นแม่ โดยวิเคราะห์ความหลากหลายของแนวคิดเรื่องแม่ที่นำเสนอในนวนิยายไทยที่สัมพันธ์กับเพศสถานะ ชนชั้น และสถานะทางสังคม ผลการศึกษาความเป็นแม่ในบริบทของสังคมไทย พบว่าสามารถแบ่งช่วงของนวนิยายที่นำเสนอผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ได้เป็น 4 ช่วง ช่วงแรกพ.ศ.2510 – 2519 แม่ยุคเสรีนิยม ช่วงที่สองพ.ศ.2520 – 2530 แม่ยุคพัฒนาสตรี ช่วงที่สามพ.ศ.2531 – 2540 แม่ยุคเรียกร้องสถาบันครอบครัว ช่วงที่สี่ พ.ศ.2540 – 2546 แม่ยุคยอมรับความหลากหลายของความเป็นแม่ แต่ละช่วงเวลามีพัฒนาการความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นแม่กับชนชั้น เพศสถานะและสถานะทางสังคม บริบททางสังคมที่มีผลกระทบต่อความเป็นแม่คือการพัฒนาทางสังคมและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความคิดตามแนวทางสตรีนิยม วาทกรรมวันแม่ และการต่อสู้ทางวัฒนธรรมและการเรียกร้องอัตลักษณ์ กระบวนการผลิตซ้ำ ต่อบรอง และสืบทอดความเป็นแม่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการสืบทอดแนวคิดความเป็นแม่แนวชนบทหรือแม่ในอุดมคติที่มีการปรับเปลี่ยนตามบริบททางสังคม

กับการรับแนวคิดแม่ในแนวสตรีนิยม ผลการศึกษาสรุปได้ว่านวนิยายไทยเสนอว่าความเป็นแม่เป็นบทบาทสำคัญที่สังคมกำหนดให้ผู้หญิงมี ผู้เขียนนวนิยายได้แสดงปัญหาและตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นแม่โดยแสดงความขัดแย้งระหว่างอุดมคติของแม่ที่ดี กับผู้หญิงในฐานะปัจเจกบุคคล นวนิยายมีบทบาทสืบทอด ต่อรองและผลิตซ้ำ ความเป็นแม่อันเป็นอุดมการณ์ทางสังคมซึ่งอาจปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทของสังคม การศึกษานี้ช่วยเปิดเผยให้เห็นว่าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในวรรณกรรมไทยสมัยใหม่ได้แพร่กระจายอยู่ในสังคมไทยอย่างเด่นชัด ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษร่วมกับการเกิดงานกวีนิพนธ์หญิงและทำให้เห็นพัฒนาการของแนวคิดที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่สำคัญประการหนึ่งในช่วงเวลาที่สัมพันธ์กับขอบเขตงานที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาอีกด้วย

"ความเป็นผู้หญิง" ในนิตยสารสตรีสาร (พ.ศ.2491-2539) : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ ของชนกพร อังศุวิริยะ (2551) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษา "ความเป็นผู้หญิง" ในนิตยสารสตรีสาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491-2539 รวมทั้งสิ้น 576 ฉบับ โดยเลือกข้อมูลจากบทความแสดงความคิดเห็น ถ้อยแถลงหรือบทบรรณาธิการ และคอลัมน์ตอบจดหมายทั้งหมด 3,268 ตัวบท โดยศึกษาโครงสร้างของนิตยสารสตรีสารตามกรอบความคิด 3 มิติ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) ของแฟร์คลาฟ (Fairclough) พบว่า ตัวบท แสดงให้เห็น "ความเป็นผู้หญิง" ซึ่งเป็นผลจากการที่ผู้ผลิต ได้แก่ บรรณาธิการและนักเขียน มีวัตถุประสงค์ให้ผู้หญิงมีการศึกษาและมีบทบาทสร้างสรรค์สังคม อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้อ่านส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้หญิงได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ผ่านจดหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคดังกล่าว ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการทางวาทกรรม และการศึกษาตามกรอบบริบททางสังคมภายนอกหรือปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม ทำให้เห็นว่าสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจในช่วงเวลา 48 ปี ตั้งแต่เริ่มผลิตนิตยสารจนปิดกิจการ มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้ผู้หญิงมีบทบาทนอกบ้านมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อการผลิตตัวบทในนิตยสารสตรีสารด้วย การศึกษานี้ใช้แนวทางการวิเคราะห์ทางภาษา มีการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่เปิดเผยให้เห็นว่า นิตยสารสร้างความเป็นผู้หญิงเพื่อรับใช้ผู้ชายสะท้อนการครอบงำทางความคิดของอุดมการณ์ปิตาธิปไตย ขณะที่บางความคิดสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงสามารถศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และมีบทบาทในการทำงานหรือทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นกรอบความคิดของอุดมการณ์สตรีนิยมที่พยายามเรียกร้องให้ผู้หญิงสามารถพึ่งพาตัวเองได้ การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าบริบททางสังคมได้เป็นปัจจัยสัมพันธ์ในการทำให้เกิดในเปลี่ยนแปลงในแวดวงวรรณกรรม และชี้ให้เห็นว่าแนวคิด "ความเป็นหญิง" ได้สถาปนาขึ้นอย่างโดดเด่นและดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างซับซ้อน การพิจารณา "ความเป็นหญิง" ที่ปรากฏในงานวรรณกรรมนอกจากการวิเคราะห์กลวิธีทาง

ภาษาแล้วอาจจำเป็นต้องวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์อื่นๆในงานวรรณกรรมที่ผู้หญิงเป็นผู้นำเสนออย่างละเอียดเพื่อจะเข้าใจ “ความเป็นหญิง” ในการสร้างสรรค์งานของผู้หญิงได้ลึกซึ้งมากขึ้น

ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวินิพนธ์ของกวีหญิงไทยทั้งสามกลุ่มที่กล่าวไปทั้งหมดข้างต้น แสดงให้เห็นสถานะการศึกษาวินิพนธ์ของกวีหญิงในพื้นที่การกวีนิพนธ์ไทยในปัจจุบัน ทั้งแสดงแนวทางการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ในด้านรูปแบบ เนื้อหา แนวคิด และกลวิธีทางวรรณศิลป์ ตลอดจนการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างกวีนิพนธ์กับสังคมในบริบทที่สัมพันธ์กันและมีตัวอย่างการใช้แนวคิดทฤษฎีมาวิเคราะห์การศึกษาผู้หญิงในวรรณกรรมไทย ผู้วิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางการประกอบการศึกษาวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ ซึ่งผู้วิจัยสนใจศึกษาหัวข้อ กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 อันต้องใช้การวิเคราะห์ด้วยบทกวีนิพนธ์อย่างละเอียดเพื่อแสดงให้เห็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดดังกล่าว เพื่ออธิบายความสัมพันธ์กับสังคมและเชื่อมโยงความสำคัญต่อสายธารกวีนิพนธ์ไทยต่อไป

บทที่ 2

ภูมิหลังกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ.2530 – 2559

กวีนิพนธ์เป็นงานเขียนที่ยังปรากฏในวัฒนธรรมภูมิปัญญาของไทยและมีพัฒนาการในยุคสมัยต่าง ๆ ตลอดมา กวีนิพนธ์จึงย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม ทั้งในด้านสะท้อนความเป็นจริงในสังคมและส่งผลกระทบต่อสังคม ตลอดจนเกิดการสืบสานส่งต่อภูมิปัญญาไทยต่อคนรุ่นหลังในฐานะมรดกทางวรรณศิลป์ ในการศึกษา กวีนิพนธ์ไทยจึงจำเป็นต้องศึกษาบริบททางสังคม การเมืองและวัฒนธรรมไทยควบคู่กันไปด้วย (สุมาลี วีระวงศ์และคณะ, 2544: 3)

เมื่อพิจารณาบริบททางสังคมที่ควบคู่กับการเกิดขึ้นของกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 พบว่า ในวาระรัฐธรรมนูญไทยในช่วงทศวรรษ 2530 มีกวีที่เป็นผู้หญิงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ดังเห็นได้จากการตีพิมพ์ผลงานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงที่มีขยายตัวเพิ่มขึ้นจากยุคก่อนหน้านี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสัมพันธ์กับบริบทในยุคสมัย ทั้งในแง่บริบททางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ และในแง่บริบทของการสร้างสรรค์วรรณกรรมร่วมสมัย ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบทบาทของกวีหญิงในพัฒนาการการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทยในช่วง พ.ศ.2530 – 2559 และนำเสนอประวัติและผลงานของกวีหญิงที่สร้างสรรค์งานในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อแสดงภูมิหลังกวีนิพนธ์ของกวีหญิงกลุ่มที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา

2.1 บทบาทของกวีหญิงในพัฒนาการการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทย

ผู้วิจัยขอแบ่งหัวข้อการอธิบายบทบาทของกวีหญิงในพัฒนาการการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทยตามช่วงเวลาต่อไปนี้ เพื่ออธิบายการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยที่สัมพันธ์ของบริบทแต่ละยุคสมัย

2.1.1 กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยในทศวรรษ 2530 (พ.ศ.2530 - 2539)

2.1.2 กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยในทศวรรษ 2540 - 2550 (พ.ศ.2540 - 2559)

2.1.1 กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยในทศวรรษ 2530 (พ.ศ.2530 - 2559)

ทศวรรษ 2530 ถือเป็นช่วงเวลาเฟื่องฟูของกวีนิพนธ์กวีหญิงไทยเมื่อเทียบกับยุคสมัยก่อนหน้านี้ พิจารณาจากการตีพิมพ์ผลงานรวมเล่มของกวีหญิงหลายคน ทั้งกวีหญิงกลุ่มที่เคยสร้างสรรค์ผลงานบางส่วนมาแล้วในยุครุ่งเรืองของ “กวีนิพนธ์แนวเพื่อชีวิต” และ “กวีนิพนธ์แนวพาฝัน” และการปรากฏผลงานรวมเล่มกวีนิพนธ์ของกวีหญิงกลุ่มหน้าใหม่ที่มีผลงานตีพิมพ์ครั้งแรกใน

ทศวรรษนี้เป็นจำนวนมาก เมื่อพิจารณาเนื้อหาและแนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงในทศวรรษนี้พบว่า กวีนิพนธ์เหล่านี้นำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่หลากหลายกว่ายุคก่อนหน้าและนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงอย่างเด่นชัด

แม้ช่วงเวลาก่อนหน้าทศวรรษ 2530 (พ.ศ.2490-2501) จะเป็น “ยุครุ่งเรืองแห่งวรรณกรรมร้อยกรอง” (อวยพร มิลินทางกูร, 2519: 144) แต่ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองอย่างสูงทำให้เกิดแนวทางกวีนิพนธ์ที่นำเสนอแนวคิดแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงชนิดตรงข้าม งานถ่ายทอดอารมณ์หรือเพื่อแสวงหาอรรถรสทางการประพันธ์ ถูกเรียกชื่อว่า “กวีนิพนธ์พาฝัน” (อวยพร มิลินทางกูร, 2519: 244) มีเนื้อหามุ่งสนองอารมณ์สะเทือนใจ ให้จินตภาพความสวยงามของธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวของกวี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคมการเมือง ส่วนงานแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างสูง ถูกเรียกชื่อว่า “ร้อยกรองแนวก้าวหน้า” หรือ “กวีนิพนธ์เพื่อชีวิต” มุ่งตีแผ่ปัญหาสังคมและเสนอทางออกในการแก้ปัญหาสังคม ส่งผลให้เกิดประเมินคุณค่ากวีนิพนธ์ ระหว่าง “กวีนิพนธ์พาฝัน” กับ “กวีนิพนธ์เพื่อชีวิต” ว่ากวีนิพนธ์ชนิดใดมีคุณค่ามากกว่ากัน และนับแต่นั้นกวีนิพนธ์ทั้งสองแนวต่างได้กลายเป็นกระแสนิยมที่ต่างก็ช่วงชิงกันขึ้นมาเป็นกระแสหลักตามปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

กวีหญิงที่โดดเด่นในการสร้างสรรค์งานแนว “กวีนิพนธ์เพื่อชีวิต” ได้แก่ อุชเชนี นามปากกาของ ประคิน ชุมสาย ณ อยุธยา กวีนิพนธ์จำนวนมากของอุชเชนีมุ่งเน้นการปลอบประโลมใจ ให้ความหวังและกำลังใจแก่ผู้ทุกข์ยาก แสดงความเห็นอกเห็นใจ มีความรัก ความเมตตา และเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มุ่งสร้างศรัทธาให้ประชาชนเชื่อมั่นในความดีงาม ความถูกต้อง และยึดมั่นในอุดมการณ์ อีกทั้งยังปลุกเร้าให้ประชาชนมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจต่อต้านความอยุติธรรม สร้างสรรค์สังคมที่ให้เป็นสังคมที่งดงามดังเช่นสังคมในอุดมคติ ดังปรากฏในกวีนิพนธ์ *ขอบฟ้าชลิบทอง* หลายบท เช่น “อธิษฐาน” “มิช้าฟ้าสาगरารอง” “อยู่เพื่ออะไร” หรือบทที่เป็นชื่อเล่นกวีนิพนธ์ บท “ขอบฟ้าชลิบทอง”

มิ่งมิตร	เธอมีสิทธิ์ที่จะล่องแม่น้ำริน
ที่จะบุกดงดักกลางคำคืน	ที่จะชื่นใจหลายกับสายลม
ที่จะร่ำเพลงเกี่ยวโลมเรียวข้าว	ที่จะยิ้มกับดาวพราวผสม
ที่จะเหม่อมองหย้าน้ำตาพรหม	ที่จะชมชื่นลึกโลกหมึกมน
ที่จะเล่นเร่เล่นเช่นหงษ์ร้อน	ที่จะถอนใจทอดกับยอดสน
ที่จะหวานสุขไว้กลางใจคน	ที่จะทนทุกข์เข้มเต็มหัวใจ
ที่จะেলাทางกู่สู่คนยาก	ที่จะจากผมนิมปัมเส้นไหม
ที่จะหาญผสานท้านยันตาใคร	ที่จะให้สิ่งสิ้นเธอจินตง

ปูพื้นความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพสังคมไทยในทศวรรษนี้ว่า คือจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสังคมไทยอันเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมที่สรุปได้เป็น 3 ประการสำคัญ ประการแรกคือปัจจัยทางเศรษฐกิจเพราะได้เป็นยุคของการเติบโตครั้งใหญ่ทางเศรษฐกิจอย่างทีสังคมไทยไม่เคยประสบมาก่อน ความเฟื่องฟูสูงสุดทางเศรษฐกิจนี้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรมจนสามารถสร้างผลผลิตได้เป็นอันดับหนึ่งแทนที่ภาคเกษตรกรรม โครงสร้างการผลิตที่เปลี่ยนไปก่อให้เกิดการอพยพแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่ภาคเมืองเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเศรษฐกิจในภาคบริการก็เติบโตขึ้นเป็นอย่างมาก จากปัจจัยการเติบโตทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 2530 ซึ่งเสนาะได้มองว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนทางสังคมอย่างขนานใหญ่ ทำให้ผู้หญิงไทยจำนวนมหาศาลได้มีโอกาสก้าวออกจากพื้นที่ในบ้านสู่พื้นที่แห่งการงานสาธารณะอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนอีกด้วย

ประการที่สองเกิดจากปัจจัยทางการเมืองที่มีความคลี่คลายลงจากกระแสความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์ฝ่ายขวากับอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายในทศวรรษ 2520 ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์ (2546) กล่าวว่า ความขัดแย้งทางการเมืองได้รับการคลี่คลายโดยรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523 -2531) ที่มีการประกาศใช้นโยบาย 66/2523 เพื่อเปิดโอกาสและชักจูงให้นักศึกษาและประชาชนที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์กลับสู่สังคมได้โดยไม่มีความผิดใด ๆ กล่าวได้ว่ามิติทางการเมืองข้างต้นได้เปิดโอกาสให้กับกลุ่มคนที่เคยมีความแตกต่างทางความคิดได้กลับมาช่วยขับเคลื่อนพัฒนาชาติบ้านเมือง กลุ่มคนดังกล่าวจึงได้มีส่วนร่วมในความเคลื่อนไหวทางสังคมและกระแสนิยมคิดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2530 เช่น แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องวัฒนธรรม ชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ประการสุดท้ายเกิดจากปัจจัยการสนองรับกระแสสตรีนิยมโลกที่ส่งผลให้รัฐบาลไทยสนองรับนโยบายจากสหประชาชาติเกี่ยวกับสิทธิสตรีอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในหลายเรื่อง รวมทั้งได้เกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเกี่ยวกับสตรีในภาคประชาชนจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้มีการแก้ไขความไม่เป็นธรรมทางกฎหมายและการเลือกปฏิบัติทางเพศหลายประการ ปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นปัจจัยบริบทแวดล้อมทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดกระแสผู้หญิงขึ้นในสังคมไทย

นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมในทศวรรษ 2530 ที่ผู้วิจัยกล่าวมาแล้ว ในแวดวงวรรณกรรมไทยได้เกิดปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้กวีหญิงมีบทบาทในการสร้างสรรค์งานในทศวรรษนี้ คือ ปัจจัยการเติบโตของ “วรรณกรรมสร้างสรรค์” การศึกษาปรากฏการณ์วรรณกรรมไทยยุคทศวรรษ 2530 - 2559 ของ พิเชฐ แสงทอง (2559) ชี้ให้เห็นรากฐานของความหลากหลายของวรรณกรรมไทยยุคทศวรรษ 2530 ที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของวรรณกรรมสร้างสรรค์ โดยอธิบายถึงที่มาของการเกิดประเภทของวรรณกรรมสร้างสรรค์ว่า มีต้นเค้าจากรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือ ซีไรต์ (S.E.A Write) ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2522 โดย

การที่รวมผลงานกวีนิพนธ์ชุด *ใบไม้ที่หายไป* ของจิระนันท์ได้รับรางวัลซีไรต์ ซึ่งการมอบรางวัลที่เป็นทางการระดับชาติครั้งนี้ จึงน่าจะเป็นสัญญาณอย่างหนึ่งว่า วงวรรณกรรมไทยเริ่มให้การยอมรับนักคิดหัวก้าวหน้าแล้ว ซึ่งนอกจากจะตอบรับกับกระแสสตรีนิยมแล้ว ภาพลักษณ์ของความเป็นหญิงยังน่าจะมีศักยภาพในการลดทอนภาพลักษณ์ความรุนแรงของนักเขียนชายได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงอันโดดเด่นในครั้งนี้มีได้อยู่ที่ตัวนักเขียนเป็นสำคัญ แต่อยู่ที่ตัวงานวรรณกรรม *ใบไม้ที่หายไป* บรรจุบทกวีที่อัดแน่นไปด้วยการตั้งคำถามต่อสถานภาพและบทบาทของผู้หญิง พร้อมกันนี้ยังได้ นำเสนอสิ่งที่ผู้หญิงควรทำควรเป็นอีกด้วย ตัวอย่างที่โดดเด่นได้แก่บท กวีที่ชื่อ “อหังการของดอกไม้” (ซึ่งขึ้นต้นว่า “สตรีมีสองมือ...”) อันมี เนื้อหาที่ต้องการปฏิเสธความเป็นวัตถุทางเพศของผู้หญิงอย่างตรงไปตรงมา จนนับได้ว่าบทกวีนี้มีฐานะเสมือนเป็นแถลงการณ์สตรีนิยม (feminist manifesto) ฉบับแรกในรูปของกวีนิพนธ์ การตัดสินใจรับรางวัลซีไรต์ในครั้งนี้จึงเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ เนื่องด้วยเป็นการยกย่องให้รางวัลแก่วรรณกรรมที่เน้นประเด็นเรื่องผู้หญิงเป็นครั้งแรก

ในคำสดุดี *ใบไม้ที่หายไป* ของคณะกรรมการตัดสินวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี พ.ศ. 2532 ได้กล่าวว่า

กวีนิพนธ์เรื่องนี้เป็นเรื่องราวเชิงบันทึกของชีวิตตอนหนึ่งของผู้ประพันธ์ ระหว่าง พ.ศ.2513-2529 ตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษาวัยรุ่นกลุ่มก้าวหน้ามีอุดมการณ์สูงส่ง จวบจนกระทั่งได้ตระหนักความจริงของชีวิตที่ถูกธรรมชาติกำหนดสาระของบันทึกนี้มีทั้งความไฝฝัน ปรัชญาชีวิต และอุดมการณ์ของคนหนุ่มสาว และตัวผู้เขียนเองก็ได้ปฏิบัติตามอุดมการณ์นั้นอย่างถึงที่สุด จึงได้พบว่าทุกชีวิตต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ดังเช่นชีวิตของผู้เป็นแม่นั้น ไม่เพียงแต่กำหนดอนาคตของลูกเท่านั้น หากรวมทั้งชีวิตตนเองและผู้ใกล้ชิดคนจากนั้นแล้ว บทกวีเหล่านี้ยังมีคุณค่าในด้านการปลุกสำนึกของสังคมเกี่ยวกับฐานะและบทบาทใหม่ของผู้หญิง

(ใบไม้ที่หายไป, 2534: 3)

บทกวี “อหังการของดอกไม้” ส่งอิทธิพลทางความคิดเรื่องความเท่าเทียมได้อย่างทรงพลังแก่ผู้หญิงร่วมสมัยและยังเป็นบทที่ชวนให้ผู้อ่านได้ขบคิดตีความอย่างหลากหลาย การใช้ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์แทนผู้หญิงและนำเสนอคุณค่าที่สำคัญกว่าความงามคือการตระหนักถึงภารกิจเพื่อมีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมของผู้หญิงตลอดจนการสำนึกในศักดิ์ศรีอันเท่าเทียมกันของมนุษย์ สาร

จาก “อหังการของดอกไม้” จึงนำเสนอคุณค่าของผู้หญิงที่มีใช้คุณค่าแบบเดิมอีกต่อไป ดังที่ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช ได้เสนอในบทวิจารณ์ “ยี่สิบปีอหังการของดอกไม้” ไว้ว่า

เป็นที่ยอมรับกันว่า “อหังการของดอกไม้” คือการปฏิเสธค่านิยมเก่าและเสนอคำจำกัดความของผู้หญิงใหม่นอกเหนือไปจากการประกาศอย่างตรงๆว่า “มิใช่ ...” ที่ปรากฏอยู่ในทุกบทแล้ว การปฏิเสธค่านิยมนั้นยังสื่อผ่านวิธีการมองผู้หญิงด้วยสายตาใหม่

(ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2558: 160)

จิระนันท์ พิตรปรีชา จึงกลายเป็นหมุดหมายสำคัญในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ที่ได้จุดประกายฐานะกวีหญิงต่อพื้นที่สาธารณะเป็นอย่างสูง ด้วยกวีนิพนธ์ที่ตอบรับกระแส “ผู้หญิง” และลีลาการสร้างงานที่มีเอกลักษณ์และนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนสังคม งานกวีนิพนธ์ *ใบไม้หายไป* มีการตีพิมพ์สูงมากกว่าหนึ่งแสนเล่ม ภายหลังความแพร่หลายและเป็นที่นิยมของกวีนิพนธ์ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ปรากฏการตีพิมพ์ผลงานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงเป็นจำนวนมาก ทั้งกลุ่มกวีหญิงหน้าใหม่ที่นำเสนอแนวคิดที่มีสัมพันธ์กับสังคมและแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงอย่างโดดเด่น ได้แก่ เพ็ญ ภัคตะ เอื้ออัญชลี เตือนใจ บัวคลี่และวันรวิ รุ่งแสง และกลุ่มกวีหญิงที่เคยสร้างสรรค์ผลงานยุคก่อนหน้าในแนวพาฝันหรือ “กลอนสายลมแสงแดด” ที่หันมานำเสนอภาพสะท้อนสังคมที่มีมิติหลากหลายขึ้นมากกว่าเก่า ได้แก่ นภลัย สุวรรณธาดา ชมจันทร์ วันเนา ยูเด็น นิภา บางยี่ขัน สายพร ปัทมเรชา เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1.2 กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยในทศวรรษ 2540 – 2550 (พ.ศ.2540-2559)

บริบทสังคมในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วงสองทศวรรษคือ 2540 และ 2550 อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยได้เผชิญกับวิกฤตการณ์ใหญ่ในสองประการ คือวิกฤตทางเศรษฐกิจและวิกฤตทางการเมือง มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับทิศทางวรรณกรรมไทย ในบริบททิศทางของเรื่องสั้นและนวนิยายไทยร่วมสมัยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 เป็นต้นมาโดยเน้นศึกษาเนื้อหาเป็นหลักการศึกษแบ่งเป็น 6 ประเด็นกว้าง ๆ ที่เกี่ยวพันเชื่อมโยงกันคือ (1) ภาพของกรุงเทพฯ ในฐานะมหานครร่วมสมัย (2) อิทธิพลของทุนนิยมและบริโภคนิยม (3) ความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์ (4) ความตึงเครียดทางการเมืองกับความแตกต่างของอุดมการณ์สี่เสือ (5) ภาพการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ย้อนคืนในพื้นที่ชนบท และ (6) การนำเสนอตัวตนและความซับซ้อนของจิตใจคนร่วมสมัย การศึกษาประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมไทยร่วมสมัยมีศักยภาพที่จะ

ปลายทศวรรษ 2540 – 2550 แทบจะกล่าวได้ว่า ประเทศไทยได้เผชิญกับสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองครั้งใหญ่ต่อเนื่องกันเป็นระลอก มีการรวมกลุ่มผู้ที่ไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลออกมาชุมนุม ก่อดันทางการเมืองเพื่อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐในหลายต่อหลายครั้ง แม้ประเทศไทย จะได้เคยมีการชุมนุมทางการเมืองเกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ไม่ว่าจะเป็นการชุมนุมของนิสิตนักศึกษาและประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หรือการชุมนุม ของประชาชนในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 แต่การชุมนุมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วง ปีพ.ศ.2549-2557 ก็มีความแตกต่างจากการชุมนุมครั้งต่าง ๆ ที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ของวิกฤตการณ์การเมืองไทยที่มีการชุมนุมยืดเยื้อต่อเนื่องยาวนาน เป็นเวลาเกือบสิบปีและเป็นการชุมนุมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน และที่สำคัญคือถึงแม้การชุมนุมในแต่ละครั้งจะยุติลง แต่ความขัดแย้งที่เกิดจากการแบ่งขั้วแยกข้างทางความคิดของกลุ่มผู้สนับสนุน และต่อต้านกลุ่มการเมืองที่ต่างกัณก็ยังมิผลสืบเนื่องและอยู่ในสังคมไทยมาจนกระทั่งปัจจุบัน (สถาปนิกรูปแห่งชาติ, 2558: 12)

เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่เรียกกันว่า “สงครามสี่สี” ในปลายทศวรรษ 2540 ต่อเนื่องมาถึงปลายทศวรรษ 2550 ทำให้วรรณกรรมการเมืองกลับมาตื่นตัวอีกครั้ง ในบทความ “รอยแยกของความคิดในกวีนิพนธ์การเมืองยุคแบ่งสีแยกข้าง” ของ เสาวณิต จุลวงศ์ (2555: 179) สำนวนบทกวีจำนวนหนึ่งจากทั้งสองฝ่าย ทำให้เห็นว่า แนวคิดที่ปรากฏในบทกวีสองฝ่ายแบ่งเป็นสองแนวคิดใหญ่ นั่นคือแนวคิด ที่ว่าด้วยความทุกข์ของประชาชน กับแนวคิดว่าด้วยความทุกข์ของฝ่ายผู้ปกครอง แนวคิดสองประการนี้ดูมีความสอดคล้องเหมือนจะนำเสนอควบคู่กันไปได้ และอันที่จริงก็ไปด้วยกันได้ดีเมื่อสมัยทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2530 แต่ภายหลังปรากฏการณ์ทางการเมืองครั้งใหญ่ คือชัยชนะอย่างถล่มทลายและติด ๆ กันของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในกลางทศวรรษ 2540 ทำให้แนวคิดทั้งสองประการนี้ค่อยแยกตัวออกจากกัน กระทั่งเมื่อเกิดความ ขัดแย้งทางการเมืองบนท้องถนน การแยกตัวของแนวคิดสองประการเด่นชัดขึ้น หากพิจารณางานกวีนิพนธ์ของกวีหญิงที่สร้างสรรค์เพื่อแสดงแนวคิดทางการเมืองและวิพากษ์ปัญหาการใช้ความรุนแรงของทั้งสองฝ่ายในยุคนี้ พบว่า มีการนำเสนอแนวคิดเป็นสองขั้วอย่างชัดเจน เช่น นภลัย สุวรรณธาดา เจริญขวัญ เดือนวาด พิมวนา เพ็ญ ภัคตะ มุทิตา จามรี ต้นโพธิ์สุริยดิถี ธรรมรุจา ธรรมสโรช ลัดดา สงกระสินธ์ และโรสนี นุรพาริตา

2.2 ประวัติและผลงานของกวีหญิง

จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับกวีนิพนธ์ของไทยกวีหญิงช่วงตั้งแต่ พ.ศ 2530 – 2559 ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีการรวบรวมข้อมูลกล่าวถึงประวัติและผลงานของกวีหญิงในลักษณะเป็นกลุ่มก่อน ผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลประวัติและผลงานของกวีหญิงกลุ่มที่นำมาศึกษามาเรียบเรียงและนำเสนอให้

เห็นแนวคิดโดดเด่นที่ปรากฏเป็นลักษณะเฉพาะในงานของกวีหญิงบางคนที่สร้างสรรค์ผลงานออกมาเป็นจำนวนมากจนเกิดแนวทางการเขียนและลีลาเฉพาะของตน ผู้วิจัยนำเสนอประวัติและผลงานของกวีหญิงเหล่านี้โดยเรียงรายชื่อลำดับตามปีที่พิมพ์ของกวีนิพนธ์เล่มแรก ดังนี้

1. นภาลัย สุวรรณธาดา (2531)
2. จิระนันท์ พิตรปรีชา (2532)
3. เพ็ญ ภัคตะ (2532)
4. เตือนใจ บัวคลี่ (2532)
5. ชมจันทร์ (2533)
6. วันเนา ฐูเด็น (2534)
7. นิภา บางยี่ขัน (2534)
8. วันรวิ รุ่งแสง (2535)
9. สายพร ปัทมเรขา (2537)
10. อัญชัน (2538)
11. วัน ฌ จันทรธาร (2541)
12. เอื้อ อัญชลี (2541)
13. อรุณวดี อรุณมาศ (2542)
14. เจริญขวัญ (2553)
15. จามรี ต้นไพฑูรย์ดี (2555)
16. เดือนวาด พิมวนา (2556)
17. มุกิตา (2559)
18. ธรรมรุจา ธรรมสโรช (2559)
19. โรสนี นูรฟารีดา (2559)

2.2.1 นภาลัย สุวรรณธาดา

นภาลัย สุวรรณธาดา หรือ รองศาสตราจารย์นภาลัย (ฤกษ์ชนะ) สุวรรณธาดา เกิดปี 2486 จบการศึกษา ครุศาสตรบัณฑิตและครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถือเป็นนักกลอนชื่อดังและมีผลงานเขียนกลอนมาอย่างต่อเนื่องมากกว่า 60 ปี นภาลัย เมื่อจบการศึกษาออกไปทำงานเป็นครู 2 ปี แล้วเปลี่ยนสายงานเป็นเลขานุการและสารบรรณที่ธนาคารทหารไทยประมาณ 5

2.2.2 จิระนันท์ พิตรปรีชา

จิระนันท์ พิตรปรีชา เกิดปี 2498 จบจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สอบเข้าเรียนต่อในคณะวิทยาศาสตร์ แผนกเตรียมเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับเลือกให้เป็นดาวจุฬา ปี 2515 ใน พ.ศ. 2516 เป็นหนึ่งในแกนนำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 บทบาทและชื่อเสียงของจิระนันท์เป็นที่รับรู้ทั่วไป งานเขียนในรูปของบทกวีบางชิ้นกลายเป็นหนึ่งในบรรดาวรรคทองของยุคประชาธิปไตย แต่สภาพการณ์ทางการเมืองที่เริ่มพลิกกลับในปีถัดมา มีส่วนผลักดันให้จิระนันท์ตัดสินใจ "เข้าป่า" พร้อม เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอยู่หลายปี จิระนันท์มีฉายาในป่าว่า "สหายใบไม้" หลังจากความคลี่คลายทางการเมือง จิระนันท์กลับออกจาก "คีนเมือง" จากนั้นไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอกสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา จากประสบการณ์การต่อสู้ภายในขบวนการปฏิวัติและ และคีนเมืองในสภาพ "กรวดเม็ดร้าว" บทกวีชุด "เกิดในกองทัพ" ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ซึ่งเอกสารโรเนียวทำมือได้รับการจัดพิมพ์ออกมาในนาม "ใบไม้ที่หายไป"

กวีนิพนธ์ *ใบไม้ที่หายไป* ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อปี 2532 โดยสำนักพิมพ์อ่านไทยและได้รับรางวัลซีไรต์ในปีเดียวกัน และเป็นหนังสือกวีนิพนธ์ที่มียอดขายสูงที่สุดกว่า 2 แสนเล่ม กวีนิพนธ์เล่มนี้ถ่ายทอดเรื่องราวเชิงบันทึกชีวิตตอนหนึ่งของผู้จิระนันท์ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2528 ตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษาที่มีอุดมการณ์เพื่อสังคมอย่างแรงกล้า แสดงให้เห็นภาพลักษณ์ใหม่ของผู้หญิงที่มีบทบาทและคุณค่าที่จะร่วมสร้างสรรค์สังคม การกล่าวถึงการเข้าร่วมเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และด้วยเหตุผลทางการเมืองจึงได้เข้าไปใช้ชีวิตในป่า ผ่านช่วงตอนของการเป็นมารดา เป็นนักสู้ เพื่อสิทธิเสรีภาพ จนถึงช่วงออกจากป่าคืนสู่เมือง แม้กวีนิพนธ์ *ใบไม้ที่หายไป* จะเป็นผลงานรวมเล่มเป็นเล่มเดียว แต่ จิระนันท์ยังคงเขียนบทกวีอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และยังเขียนบทความ สารคดี แปลบทภาพยนตร์อย่างต่อเนื่องด้วย ปัจจุบันเป็นนักเขียนช่างภาพและผู้จัดทำบทบรรยายภาพยนตร์

2.2.3 เพ็ญ ภัคตะ

เพ็ญ ภัคตะ นามปากกาของดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากรและ ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะและสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ รับราชการในห้องสมุดเฉพาะ สำนักราชเลขาธิการ ตำแหน่งนักจดหมายเหตุระหว่างปี 2528 - 2543 และเป็น

วัน ฦ จันทรธาร มีผลงานตีพิมพ์มาแล้ว 2 เล่ม ได้แก่ นวนิยาย *ดาวในดวงตา* (2540) และกวีนิพนธ์ *ฉันคือ ?* (2541) แนวคิดโดดเด่นในกวีนิพนธ์ *ฉันคือ ?* คือการนำเสนอปัญหาสังคมร่วมสมัยโดยผ่านการเล่าโดย “ฉัน” ซึ่งเป็นประสบการณ์ของกวีที่ยกระดับเรื่องที่เป็นอัตวิสัยไปสู่ความเป็นภววิสัยด้วยวิธีการทางวรรณศิลป์เพื่อสื่อสารแนวคิดสะท้อนสังคม

2.2.12 เอื้อ อัญชลี

เอื้อ อัญชลี เป็นนามปากกาของ อัญชลี เอื้อกิจประเสริฐ เกิดปี 2517 จบการศึกษาจาก คณะจิตรศิลป์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเพาะช่าง เอื้อ อัญชลี มีผลงานด้านวรรณกรรมหลากหลายเป็นนักเขียนที่เป็นที่รู้จักจากคอลัมน์ สามก๊ก ฉบับคนกันเอง ในนิตยสาร มติชนสุดสัปดาห์ ได้รับรางวัลช่อการะเกดจากเรื่องสั้น *ให้ฉันไปจากเธอ* ในปี 2538 หนังสือรวมเรื่องสั้นเล่มแรกคือ *ความสุข* (2540) พิมพ์รวมเล่มโดยสำนักพิมพ์เมฆปีก เรื่องสั้น *ลมผีเสื้อ* ได้รับการตีพิมพ์ลง ช่อการะเกด (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2540) และต่อมารวมเรื่องสั้นเล่มที่สองได้รับการรวมเล่มโดยสำนักพิมพ์เมฆปีกในชื่อ *ความทุกข์* เรื่องสั้นในเล่มนี้มีรูปแบบการเขียนที่หลากหลาย ทั้งแบบเป็นนิทาน หรือไดอารี่ นอกจากนี้อัญชันยังได้รับรางวัลรางวัล สุภาวดี เทวกุล จากเรื่องสั้น *ตำรับเซลล์แมน* ในปี 2543 และผลงานรวมเรื่องสั้นของเรื่อง *เงาฝันของผีเสื้อ* ได้รับการคัดเลือกเข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ปี 2552 อีกด้วย

อัญชัน ผลงานกวีนิพนธ์รวมเล่ม 2 เล่ม คือ รวมบทกวีเล่มแรกออกมา งานศพดอกไม้ (2541) ดอกไม้ ซึ่งเป็นการรวบรวมบทกวีที่เขียนขึ้นตั้งแต่ปี 2536-2540 และ *อัตลักษณ์และความงดงาม* (2544) แนวคิดที่โดดเด่นในรวมกวีนิพนธ์ของ เอื้อ อัญชลี นำเสนอให้ปัญหาผู้หญิงและปัญหาสังคมในรูปแบบกวีนิพนธ์ไร้ฉันทลักษณ์ โดยมุ่งเสนอให้เห็นชะตากรรมความทุกข์ของผู้หญิงที่เกิดจากบทบาททางเพศ

2.2.13 อรุณวดี อรุณมาศ

อรุณวดี อรุณมาศ เกิดปี 2518 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีสถาบันราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อรุณวดีเริ่มสนใจงานเขียนทั้งนวนิยายและกวีนิพนธ์ตั้งแต่ตอนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลงานนวนิยายเล่มแรก *การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักมีอาจเยียวยา* สามารถเข้ารอบ 1 ใน 7 เล่มสุดท้ายของซีไรต์ประจำปี 2540 ซึ่งถือเป็นนักเขียนรอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ที่มีอายุน้อยที่สุด ปัจจุบันทำงานเป็นข้าราชการ ศูนย์ฝึกอาชีพองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก

กว่าคนทั่วประเทศ ในนามปากกา "โรสนี" และ "ฟารีดา" ปัจจุบันเป็นโปรดิวเซอร์ เขียนบท ผู้สื่อข่าวและผู้ดำเนินรายการที่สถานีวิทยุ

โรสนี นูรฟารีดา มีผลงานกวีนิพนธ์รวมเล่ม คือ *ไกลว่ารู้บ้านของเรา* (2559) ซึ่งเป็นกวีนิพนธ์ 1 ใน 6 เล่มที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี 2559 ไม่เพียงเป็นผู้หญิงคนเดียวที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ในปีนั้น โรสนี นูรฟารีดา ยังเป็นผู้หญิงมุสลิมคนแรกที่ได้เข้ารอบสุดท้ายซีไรต์อีกด้วย แนวคิดในการกวีนิพนธ์นำเสนอปัญหาสังคมที่กำลังเผชิญอยู่ตั้งแต่ระดับส่วนตัวจนถึงส่วนรวม เช่น แนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง ปัญหาสังคมทุนนิยมและปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา ภูมิหลังกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ.2530 – 2559 จะให้เห็นว่า กวีนิพนธ์ของกวีหญิงเติบโตอย่างต่อเนื่องในสายธารกวีนิพนธ์ไทยในรอบสามทศวรรษที่ผ่านมา กวีนิพนธ์ของกวีหญิงเหล่านี้นำเสนอแนวคิดที่หลากหลายและมีความสัมพันธ์กับสังคม แสดงให้เห็นบทบาทกวีหญิงมีเหล่านี้ที่มีส่วนในการสะท้อนความเป็นไปในสังคมและสร้างผลกระทบต่อสังคมด้วยนำเสนอปัญหาสังคมร่วมสมัย วิพากษ์และสร้างความตระหนักในประเด็นต่าง ๆ ทางสังคมอย่างหลากหลาย รวมทั้งมีกวีหญิงจำนวนไม่น้อยที่สนใจ สร้างสรรค์และเผยแพร่ผลงานอย่างต่อเนื่องซึ่งทำให้เห็นการขับเคลื่อนแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมอย่างจริงจัง ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษา กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ.2530 – 2559 โดยมุ่งศึกษาแนวคิดที่สัมพันธ์ที่ปรากฏร่วมกันของกวีหญิงเหล่านี้จะช่วยให้จุดร่วมทางความคิดนำไปสู่การสรุปภาพรวมของกวีนิพนธ์กลุ่มนี้ได้

บทที่ 3

แนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทย

เมื่อพิจารณากวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 พบว่า มีแนวคิดที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทการขยายตัวของกระแส “ผู้หญิง” ในทศวรรษ 2530 โดยเกิดการเขียนกวีนิพนธ์ที่นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องผู้หญิงเป็นจำนวนมาก เช่น แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศของผู้หญิง แนวคิดเกี่ยวกับความความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิง แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาโสเภณีและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจในยุค “พองสบู่” ความคลี่คลายทางการเมืองในยุคก่อนหน้าและบริบทความเคลื่อนไหวทางสังคมและกระแสความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2530 เช่น แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องวัฒนธรรม ชุมชน เป็นต้น ทำให้แนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยมีพลวัตที่สัมพันธ์กับสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างก้าวกระโดดในยุคก้าวสู่ความรุ่งเรืองกำลังจะเป็น “ นิกส์ ” (NICs) ทำให้แนวคิดในกวีนิพนธ์สะท้อนภาพลักษณ์ความเป็นเมือง ทั้งในแง่ความเจริญและผลพวงที่ตามมาจากการผันตัวสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จนถึงจุดวิกฤตเศรษฐกิจในทศวรรษ 2540 ที่ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างในสังคม ทั้งมิติปัญหาความล่มสลายของสังคมชนบท และปัญหาสังคมอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมทุนนิยมที่สืบเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมใหญ่อีกประการที่เป็นผลมาจากการกลายเป็นเมือง และเมื่อพิจารณาในแง่การเคลื่อนไหวทางการเมือง สามทศวรรษดังกล่าวนี้ก็มีเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างสูง ทั้งปัจจัยความขัดแย้งจากการบริหารงานของรัฐ และความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมืองของประชาชน ทำให้บริบทสังคมช่วงทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมามีเหตุการณ์สำคัญและกระแสความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายนับเป็นจุดสนใจให้กวีหญิงนำมาสร้างสรรค์ให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงแง่มุมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกวีนิพนธ์ที่นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่เป็นผลผลิตของกวีหญิงซึ่งอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดังกล่าว

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 แล้ว สามารถแบ่งประเด็นการศึกษาแนวคิดในกวีนิพนธ์ดังกล่าวได้ ดังนี้

- 3.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิง
- 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
- 3.3 แนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง
- 3.4 แนวคิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศของผู้หญิงในแนวก้าวหน้า กวีนิพนธ์ของกวีหญิงก็ยังปรากฏแนวคิดในการเชิดชูบทบาทแม่ในแนวชนบ ดังนี้

บท “ค่าน้ำนม” ในกวีนิพนธ์ *ปั่นมากับมือ* ของ เตือนใจ บัวคลี่ นำเสนอเนื้อหาในเชิงเชิดชูคุณค่าผู้หญิงในฐานะแม่ เนื้อหาในกวีนิพนธ์แสดงให้เห็นภาพที่เป็นอุดมคติของความเป็นแม่ คือ ภาพการป้อนนมลูกเพื่อจะยกย่องความเสียสละของแม่ กวีบรรยายถึงการรำพึงกับตัวเองของผู้หญิงที่เป็นแม่ว่า การได้ทำหน้าที่ป้อนนมลูกเป็นสิ่งที่ “ซาบซึ้งทรง” แม่แม่อาจรู้สึก “อาย” ที่ต้องเปิดเปลือยหน้าอกเพื่อป้อนนมให้ลูกดื่มกิน แต่แม่ก็สามารถปฏิเสธความรู้สึกส่วนตัวได้เพื่อทำหน้าที่ของแม่ กวีแสดงแนวคิดการยกย่องผู้หญิงในฐานะแม่ที่สามารถผู้เสียสละเพื่อการดูแลปกป้องลูกเลี้ยงดูและเชิดชูผู้หญิงในฐานะผู้ให้กำเนิดอีกด้วย

น้ำนมสาวเริ่มไหลแม่ใจหาย
จะมิเปิดอ้างว่าอายก็ไซ้ที่
เลือดจากอกกลั่นกรองเป็นของดี
จึงวันนี้ควรลูกชายได้ดื่มกิน
ประจันต์บ่วงจิตริดเข้าชิดอก
หยิบยกความอุทัจจจัดสิ้น
น้ำสีขาวจากหทัยไหลรินริน
กระทบลิ้นลูกแม่วาบซาบซึ้งทรง

(ปั่นมากับมือ, 2532: 23)

กวีนิพนธ์เล่มนี้ได้รับรางวัลดีเด่น ประเภทกวีนิพนธ์ ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ประจำปี 2532 ได้รับการตีพิมพ์ถึง 13 ครั้ง และการตีพิมพ์ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงทศวรรษ 2530 แม้กวีนิพนธ์บทนี้มีแนวคิดการเชิดชูบทบาททางเพศของผู้หญิงในฐานะแม่ แต่เนื้อหาในกวีนิพนธ์ได้เปิดเผยให้เห็นความคับข้องใจบางอย่างของผู้หญิง กวีใช้คำว่า “ใจหาย” ซึ่งเป็นคำที่แสดงให้เห็นอารมณ์ที่กระทบความรู้สึกที่เกิดขึ้นทันทีเมื่อ “น้ำนมสาวเริ่มไหล” และสะท้อนถึงการพยายามจะปฏิเสธความรู้สึกดังกล่าวที่เกิดขึ้นในวรรคต่อมา “จะมิเปิดอ้างว่าอายก็ไซ้ที่” ในอีกทางหนึ่งบทกวีนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการกำหนดให้ผู้หญิงอยู่ในกรอบของการรักษาบทบาททางเพศที่ถูกซ่อนอยู่ภายใต้การเชิดชูคุณค่าความเป็นหญิงที่สังคมกำหนด

บท “เพลงพร” ในกวีนิพนธ์ *เพลงพร* ของ นิภา บางยี่ขัน กวีบรรยายประสบการณ์การตั้งครรภ์และการคลอดบุตร เพื่อนำเสนอแนวคิดเชิดชูความเสียสละของแม่ ทั้งในแง่ความอดทน

ผู้ให้กำเนิด เนื้อหาในวีนิพนธ์แสดงฉากในห้องคลอดอย่างละเอียด เล่าถึงวินาทีที่ทารกคนหนึ่งลืมตา
ดูโลก แสดงภาพการคลอดลูกที่แสดงความเจ็บปวดของแม่ ดังนี้

หญิงชุดขาวบรรจงหยิบข้อเท้าหน่อยๆ
ค่อยๆ ดึงออกจากประตูลีเลือด
ประตุนั้นคายเซลล์เม็ดเลือดขาวและแดง
แปลงร่างเป็นคราบของเหลวติดตามตัวทารก
เสียงร้องให้กังวานทั่วห้อง
เจ้าของประตูลบหลับไหลร่ากำลังจะไปสู่ภพอื่น
หญิงสาวชุดขาวอุ้มสิ่งมีชีวิตน้อย
ติดป้ายชื่อแล้ววางบนเตียง
เสมือนตุ๊กตานิ่งๆ ที่ยังไม่รู้แม่ชื่อตัวเอง
ดวงตานั้นหลับแล้วกระตุก
เหมือนสนุกกับฝันบนโลกใหม่
ดวงตานั้นค่อยๆ ลืมขึ้น
เห็นเพดานห้องขาวกับดวงไฟ
ในแวตานั้นมีพระผู้สร้าง
มีพลังเยียวยา
มีพลังแห่งการเจริญเติบโต
มีเชื้อไฟเพื่อเผาไหม้ทำลาย
แล้วทารกน้อยก็แผดเสียงร้องให้จ้า
อ้าปากรอเกษียรแรกแห่งชีวิต
เต็มพลังแห่งปรารถนา
ที่ไม่มีวันสิ้นสุด

(โปรดระวังช่องว่างระหว่างชานชาลา, 2559: 19 - 20)

กวีนำเสนอฉากในห้องคลอดและรายละเอียดต่าง ๆ ในการคลอดลูก ตั้งแต่
กระบวนการทำคลอด เช่น “ค่อยๆ ดึงออกจากประตูลีเลือด” และ “แปลงร่างเป็นคราบของเหลว
ติดตามตัวทารก” นำเสนอภาพทารกแรกเกิด “เสมือนตุ๊กตานิ่งๆ ที่ยังไม่รู้แม่ชื่อตัวเอง” และ “อ้าปาก

รอกี๊ยรแรกแห่งชีวิต” กวีนำเสนอประสบการณ์การคลอດ เพื่อจะแสดงฐานะ “ผู้กำเนิด” “ผู้สร้างชีวิต” ที่เสียสละยอมเจ็บปวดเพื่อจะเป็น “ผู้ให้” ไปตลอดชีวิตของลูก

นอกจากกวีนิพนธ์ของกวีหญิงที่นำเสนอแนวคิดเชิดชูบทบาททางเพศของผู้หญิงตามแนวขนบแล้ว เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไปยังปรากฏการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศที่มีความเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับสังคมแต่ละยุคสมัยด้วย เช่น บท “ผู้หญิง” ในกวีนิพนธ์ *งานศพดอกไม้* ของ เอื้อ อัญชลี (นามปากกาของอัญชลี เอื้อกิจประเสริฐ) เป็นอีกบทหนึ่งแสดงแนวคิดเชิดชูบทบาททางเพศของผู้หญิง กวีนำเสนอบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีเนื้อหาบรรยายการต่อสู้หยัดเยียนของผู้หญิงที่เลี้ยงลูกเพื่อจะเชิดชูคุณค่าของผู้หญิงในฐานะแม่โดยหยิบยกฉากการป้อนนมลูกมาใช้เป็นเนื้อหาในกวีนิพนธ์อีกเช่นกัน

ผู้หญิงอยู่ตัวคนเดียวกับลูกน้อย
คือผู้หญิงเข้มแข็งที่ซ่อนความกลัวไว้เบื้องหลัง
เสมือนยามเช้าที่ไร้แสงแดด

.....
บ้านที่มีเพียงแม่กับลูก
เก็บซ่อนความอ่อนแอของผู้หญิงไว้เบื้องหลัง
ลูกน้อยต็มกินโลกหนักนอกของแม่
อึมน้ำนมแห่งสายสัมพันธ์
อบอุ่นในอ้อมแขนอันเข้มแข็ง

(งานศพดอกไม้, 2541: 59)

กวีนำเสนอภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่จะต้องพยายามรักษาบทบาทความเป็นแม่ในอุดมคติเอาไว้ และแสดงภาพการให้ลูกต็มกินนมในอ้อมแขนอันเป็นภาพที่ผูกติดกับแม่ในฐานะผู้ให้กำเนิด แต่กวีนำเสนอในบทกวีนี้ว่า ในท่ามกลาง “อ้อมแขนอันเข้มแข็ง” และ “อึมน้ำนมแห่งสายสัมพันธ์” ระหว่างแม่กับลูกนั้น ลูกอาจต็มกิน “โลกหนัก” นอกของแม่ กวีแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงที่ต้อง “เก็บซ่อนความอ่อนแอของผู้หญิงไว้เบื้องหลัง” การเล่าเรื่องโดยนำเสนอบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว กวีมุ่งเสนอการกดทับของวาทกรรม “แม่ที่ดี” อันเป็นชุดความคิดที่แสดงถึงมายาคติว่า แม่ที่เป็นผู้รับผิดชอบหลักในชีวิตลูกในฐานะผู้ให้กำเนิดและผลักดันให้เกิดภาพของผู้หญิงที่ต้องแบกรับภาระรับผิดชอบต่อลูกเป็นส่วนใหญ่ แต่การนำเสนอให้เห็นภาพเสียสละของแม่มากเกินไป ในอีกทางหนึ่งก็

สามารถสะท้อนให้เห็นการจ้องจำผู้หญิงให้อยู่ในบทบาททางเพศที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยง ต่อรองและตั้งคำถามได้เพราะขัดต่อศีลธรรมที่สังคมได้กำหนดให้ผู้หญิงต้องแบกรับ

บท “หัวใจนาง” ในกวีนิพนธ์ *อิสตรี* ของ อรุณวดี อรุณมาศ นำเสนอแนวคิดความคาดหวังต่อผู้หญิงในการรักษาบทบาททางเพศให้สมบูรณ์ อันนำมาซึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงที่ไม่สามารถรักษาบทบาทแม่และเมียตามค่านิยมที่สังคมกำหนดไว้ บทกวีแสดงปัญหาและความทุกข์ของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วไม่สามารถมีบุตร และสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของวาทกรรม “ความเป็นแม่” ในสังคม ดังนี้

นางรักวิฬารดุจทารก
 อุ้มกอดกกชุกชบแนบใบหน้า
 นางมีรู้...ความรักเยี่ยงมารดา
 นั้นเทียบค่าได้มัย...กับใจนาง
 มดลูกนางไม่เคยกำเนิดลูก
 สามมีมี ก็เหมือนเหมือน ถูกทิ้งขว้าง
 รักไร้โชคคล้องคอพอชีวิตจาง
 เขาเร้นกาย เห็นห่าง หายหน้าตา
 นางเปลี่ยว นางกลุ้ม นางรุ่มร้อน
 นางอ้อนวอนเขาเท่าไรไม่มาหา
 จวบจนวัย และใจนางอย่างขรา
 นางเริ่มคว่ำสิ่งทั้งหมดเพื่อชดเชย

(อิสตรี, 2559: 11)

เนื้อหาบทกวีนิพนธ์กล่าวถึง ผู้หญิงที่มีสามีแต่ไม่มีลูกและต้องเผชิญกับความรู้สึกโดดเดี่ยว กวีบรรยายภาพตัวละครหญิงที่เลี้ยงแมวไว้เป็นลูกเพื่อทดแทนกับความรู้สึกขาด “ความเป็นแม่” และเล่าถึงสาเหตุของที่ทำให้ “นางเปลี่ยว นางกลุ้ม นางรุ่มร้อน” ว่าเกิดจาก “มดลูกนางไม่เคยกำเนิดลูก” จึงทำให้ถูกสามีเห็นห่างเพราะ “รักไร้โชคคล้องคอ” ตัวละคร “นาง” ในบทกวีมีน้ำเสียงตัดพ้อกับชะตากรรมการถูกทอดทิ้งอย่างไม่เป็นธรรมแต่ในช่วงบั้นปลายของชีวิต “นาง” ได้เลือกคืนความสุขชดเชยให้กับตนเอง แม้ตอนท้ายบทสรุปของกวีนิพนธ์จะนำเสนอในลักษณะการโต้กลับจากตัวละครที่ถูกกดขี่เพื่อคืนความเป็นธรรมให้ผู้หญิง แต่บทกวีก็ได้แสดงความสะเทือนใจจากผลกระทบที่ผู้หญิงได้รับจากการถูกกำหนดบทบาททางเพศและชี้ให้เห็นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศระหว่างชายและหญิงในสังคมอีกด้วย แนวคิดในกวีนิพนธ์บทนี้สอดคล้องกับภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรไทย

มักให้ท้ายราวจะเอื้อให้เหนือกว่า
 การทุบตีข่มขู่ฉ้อฉล
 กลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญไทย
 อยู่ด้วยกันง่อนแง่นค้ำคั่นจิต
 การหย่าร้างก็สร้างสิทธิ์ชีวิตใหม่
 ฝ่ายหญิงครองสิทธิ์คืนมาชื่นใจ
 ฝ่ายชายได้ค่าหย่าราคาแพง
 ในสถานภาพม่ายคล้ายคล้ายโสด
 เป็นเรื่องโปรดใจจันทน์ทุกแห่ง
 ปากที่ซ้ำเติมต่อข้อกลางแคลง
 ล้วนปากแต่งรูปเรียวเพศเดียวกัน

(ฉันทน์เป็นคนไทย, 2544: 13-14)

กวีวิพากษ์ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศที่สร้างความเป็นไม่ธรรมกับผู้หญิง ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายอยู่เหนือผู้หญิง “พอล่วงล้ำสัมพันธ์กันทางเพศ จะโดยเจตนาหรือโดยบังเอิญ ชายถือสิทธิ์เหนือกว่าทุกประตู หญิงจำอยู่ในบังคับเพราะอับอาย” ในสังคมไทยที่ยึดถือชายเป็นใหญ่มายาวนานได้ควบคุมจำกัดผู้หญิงไม่ให้แสดงออกเกี่ยวกับเรื่องเพศ ดังที่บทกวีเสนอว่า “ความสัมพันธ์อันไม่ได้เปิดเผย หญิงจะเอื่อยอ้างเป็นเมียหญิงเสียหาย ชายประกาศอวดอ้างได้อย่างชาย” ผู้หญิงจึงไม่สามารถที่จะเปิดเผยความคับข้องใจหรือแสดงความคิดเห็นเมื่อเกิดปัญหา ความสัมพันธ์ทางเพศได้อย่างตรงไปตรงมา นอกจากนี้กวียังวิพากษ์ กฎหมายที่สร้างความเป็นธรรมที่ไม่เท่าเทียมและไม่เป็นธรรมกับผู้หญิงกรณีการถูกทำร้ายจากสามีว่า “ในนามของสามีที่กฎหมาย มักให้ท้ายราวจะเอื้อให้เหนือกว่า การทุบตีข่มขู่ฉ้อฉล กลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญไทย” รวมทั้งกวีนิพนธ์มีเนื้อหาเสียดสีวัฒนธรรมที่กดขี่ผู้หญิงด้วยบทบาททางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน “หญิงเสมือนได้นายคนใหม่มา” หรือในการหย่าร้าง “ในสถานภาพม่ายคล้ายคล้ายโสด เป็นเรื่องโปรดใจจันทน์ทุกแห่ง” บทบาททางเพศของผู้หญิงเป็นรองอำนาจชายเป็นใหญ่เสมอและในขณะเดียวกันผู้ที่ซ้ำเติมบาดแผลจากความเหลื่อมล้ำทางเพศก็เป็นผู้หญิงด้วยกัน ดังที่กวีกล่าวว่า “ปากที่ซ้ำเติมต่อข้อกลางแคลง ล้วนปากแต่งรูปเรียวเพศเดียวกัน”

บท “วีรสตรีแม่เอี้ย” ในกวีนิพนธ์ *ลายสือ* ของ อัญชัน (นามปากกาของอัญชลี วิวัธน์ชัย) เป็นบทกวีที่แสดงแนวคิดกวีชูเชิดบทบาททางเพศของผู้หญิงในฐานะผู้ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชาย กวีใช้กลวิธีการปรับสำนวน “เปล็กก็ไกวดาบก็แกว่ง” ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

แม้ตัวตายยังถูกขายเหมือนอย่างเคย
 เอาเรือนร่างมาสังเวทหนึ่งสือพิมพ์
 คัดแต่ภาพโศกสลดสยดสยอง
 ยิ่งมอญยิ่งเตือนเหมือนตอกลิ้ม
 เส้นสีขาตัดขอบแครงอบริม
 ใจยังปริ่มตระหนกสะทกสะเทือน
 ไม่รู้จะเป็นเราเช้าวันไหน
 ตกเป็นเหยื่อยุคสมัยเสมอเหมือน
 ไม่รู้ความถูกผิดจะบิดเบือน
 ให้เปรอะเปื้อนเลือนรางไปอย่างไร
 จรรยาบรรณอยู่ไหนในวันนี้
 อิสระเสรีช่างยิ่งใหญ่
 อิทธิพลล้นเขตประเทศไทย
 ประชาชนเพียงลูกไก่ในกำมือ
 เจ้านกเอยนกน้อยในไร่น้ำ
 เจ้าสิ้นแรงลมเสียแล้วหรือ
 ยอมขายตัวขายใจให้เขาซื้อ
 เจ้าก็คือหุ่นยนต์คอยปล้นชิง
 เจ้าก็อาชญากรถูกกฎหมาย
 อาจเป็นซี้ตายได้ทุกสิ่ง
 เมื่อกลิ้งกลอกตอกไขใส่ความจริง
 เจ้าทอดทิ้งคนทุกชีวิ๊วแทบเท้า
 เมื่อยื่นมือรับของของเสียใหญ่
 ควรเชือกถือนิ้วไหนได้อีกเล่า
 เมื่อค้อมตัวหัวก้มแกร่งเงา
 เจ้าได้เฝ้าตำราจรรยาบรรณ
 เช้าวันหยุดวันนี้ไม่มีข่าว
 มีแต่เนื่อนมสาวชนกระสัน
 มาขายแทนเรื่องราวข่าวฆ่าฟัน
 แล้ววันจันทร์เตรียมพบศพต่อไป

(ฉันทนา, 2541: 66-68)

ขบ ข่าวนี้นำทำให้รู้สึกสะเทือนใจและสร้างเรื่องเล่าความรุนแรงต่อตัวละครเด็กหญิงที่สูญเสียพ่อและแม่มีคู่รักใหม่ เพื่อนำเสนอเนื้อหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดกับเด็กหญิง ดังนี้

หนูเรียนอนุบาล	แม่หาบคนขายส้มตำ
ตากแดดจนตัวดำ	ต้องเลี้ยงลูกถึงสี่คน
พ่อตายไปหลายปี	แม้อยสาวหนุ่มยังสน
พ่อเลี้ยงก็เวียนวน	คนเก่าไปคนใหม่มา
หนูไม่ต้องการพ่อ	ทั้งพ่อใจใครนินทา
เป็นเด็กอนาถา	กำพร้าพ่อกียินดี
โยแม่จึงยัดเยียด	หาพ่อใหม่ให้ทุกที
เปลอแม่เขาตบตี	และเตะผางเข้าข้างฝา
วันนี้แม่ไม่อยู่	หนูแสนกลัวตัวสั่นขา
เขาจับหนูถ่างขา	แล้วกดทับอย่างกลัดมัน
ข่มขู่จะฆ่า	โอ้แม่จำอยู่ไหนกัน
พี่กลับมาไม่ทัน	หนูสิ้นฝันของวัยเยาว์

(เหนือฝั่งมหานคร, 2544: 98)

กวีบรรยายให้เห็นภาพตัวละครพ่อเลี้ยงกระทำความรุนแรงต่อเด็กผู้หญิงโดยใช้ภาษาเลียนแบบภาษาข่าวซึ่งมีถ้อยคำบรรยายเหตุการณ์ความรุนแรงทางเพศต่อเด็กผู้หญิงอย่างตรงไปตรงมา ทำให้เห็นความรุนแรงที่ถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อ นอกจากนี้บทกวียังแสดงให้เห็นปัญหาความคาดหวังต่อผู้หญิงที่ต้องมีผู้ชายเป็นที่พึ่งกล่าวคือ ผู้หญิงต้องมีสามีคอยดูแล “พ่อเลี้ยงก็เวียนวน คนเก่าไปคนใหม่มา” และเป็นลูกต้องมีพ่อ มิฉะนั้นจะต้องถูกสังคมติฉินนินทา แม้ตัวละครเด็กหญิงจะปฏิเสธการมีพ่อใหม่ “หนูไม่ต้องการพ่อทั้งพ่อใจใครนินทา เป็นเด็กอนาถา กำพร้าพ่อกียินดี” แต่ก็ต้องตกอยู่ใต้อาณัติที่แม่เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของเธอ ด้วยเหตุนี้บทกวีดังกล่าวจึงไม่เพียงแต่นำเสนอภาพความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง แต่ยังชี้ให้เห็นสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของผู้หญิงว่าเป็นเพราะผู้หญิงไม่สามารถยุติความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาผู้ชายได้ จำต้องยอมทนในสภาพถูกกระทำต่อด้วยอุปสรรคทางการเงิน หรือสภาพสังคมรอบข้าง เช่น ขาดที่ปรึกษา พึ่งพาตนเองไม่ได้ รวมถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่ทำให้คิดว่าการไม่สามารถทำให้ครอบครัวเป็นปกติสุขได้นั้นคือความผิดของตน

จำนวนมาก จนกวีตั้งคำถามโดยใช้การซ้ำคำว่า “อีกที่ร้าง” “อีกที่ศพ” “อีกที่เรื่อง” ที่สังคมจะต้องเผชิญกับเรื่องราวน่าสะเทือนใจเหล่านี้

บท “ยังไม่ทันผลิบานก็รานกลีบ” ในกวีนิพนธ์ *ภาพโลก* ของเจริญขวัญ (นามปากกาของเจริญขวัญ แพรกทอง บลาฮาสะกี) กวีนำเสนอความสะเทือนใจและความหดหู่ในฐานะผู้รับสารข่าว เหตุการณ์การข่มขืนและฆาตกรรมเด็กหญิง และชี้ให้สังคมตระหนักว่าข่มขืนเป็นภัยใกล้ตัวที่มีแรงจูงใจจากการแสพสื่ออาจารย์ที่แพร่หลายอยู่ในสังคม ดังนี้

1.

ยังไม่ทันผลิบานก็รานกลีบ
ถูกค้นบิบบิพริบตาหาสีหม่น
สลดรู้ทั้งทุ่งฟ้า-น้ำตาตัน
หยาดเลือดชั้นหล่นทบทกลบดอกไม้
ข้าวเศร้านาวสะท้านผ่านมาถึง
หนักอึ้งกึ่งมองจนร้องไห้
นาฏกรรมกระหน่ำกรูสู่หัวใจ
ข่าวใครคนหนึ่งซึ่งลาลับ
ปลิดร่วงดวงใจไร้เดียงสา
หนาน้ำตาพรำรินโลกขึ้นอับ
ระมร่ำคำอาลัยใจหายวับ
เมื่อสดับกับความตายในดึกนั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.

ขึ้นว่าใครโซคร้ายกลายเป็นเหื่อ
ในสังคมบ่มเชื้อเชื้อกระสัน
แม้ประหารขั้นสุดท้ายตายตามกัน
คืนและวันอันตรายังใกล้ตน
ผลพวงการล่วงกามที่ลามรุก
ทรมายุคชุกในอย่างได้ผล
สื่อนำล้าระบดอัดแน่นล้น
ภาพยนตร์ทันราคาขณะนี้
การอบรมบ่มเลี้ยงดีเพียงไร
ความเข้าใจในสิทธิ์คิดถ้วนถี่

ผู้หญิง กวีนิพนธ์เหล่านี้ได้สะท้อนความคาบเกี่ยวของแนวคิดขนบนิยมและแนวคิดก้าวหน้าในการดำเนินบทบาททางเพศของผู้หญิงไทย ซึ่งแสดงให้เห็นความตื่นตัวของกระแสผู้หญิงที่เพิ่มมากขึ้นในสังคมตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา แม้แนวคิดของการนำเสนอบทบาททางเพศของ “ผู้หญิงแบบก้าวหน้า” ในกวีนิพนธ์หญิงไทยไม่ยังมาปรากฏอย่างเด่นชัด แต่กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยได้นำเสนอแนวคิดที่เป็นปัญหาผู้หญิงระดับสังคมไว้เป็นจำนวนมาก เช่น แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิง กวีได้เป็นทำหน้าที่วิพากษ์ถึงความรุนแรงทางเพศที่มีต่อผู้หญิงในรูปแบบความรุนแรงทางเพศในครอบครัวไปจนถึงความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งแสดงออกในการประณามการกระทำของผู้กระทำผิดและเป็นตัวแทนเสียงของผู้หญิงในการชี้ให้เห็นความทุกข์และผลกระทบของผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงทางเพศที่ได้รับอีกด้วย แนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงยุคดังกล่าวนี้คือ แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาโสเภณี กวีหญิงกล่าวถึงปัญหานี้ในลักษณะการเป็นตัวแทนเสียงของคนในเพื่อแสดงความรู้สึกแทนผู้หญิงที่ประกอบอาชีพนี้ด้วยการเปิดเผยให้เห็นมุมมองและเหตุผลของผู้หญิงเหล่านี้ กวีนิพนธ์สะท้อนถึงปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อการเกิดขึ้นและมีอยู่ของโสเภณีในสังคมไทยอีกด้วย และแนวคิดอีกประการที่นับเป็นลักษณะเฉพาะหนึ่งของกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยกลุ่มนี้คือ แนวคิดการเรียกร้องสิทธิให้กับผู้หญิง โดยกวีนิพนธ์ได้มีเนื้อหาวิพากษ์การจำกัดสิทธิของผู้หญิง การตั้งคำถามต่อเท่าเทียมทางเพศและเนื้อหาสนับสนุนพลังของผู้หญิงในการต่อสู้เพื่อรักษาความชอบธรรมให้กับตนเอง

กระแสผู้หญิงในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นบริบทสำคัญในการสร้างงานของกวีหญิงไทยทั้งในการเกิดขึ้นของกวีหญิงและการนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับประเด็นผู้หญิง การเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษดังกล่าวส่งผลให้ผู้หญิงออกจากพื้นที่บ้านสู่พื้นที่การทำงานสาธารณะ เนื้อหาในกวีนิพนธ์หญิงจึงมีการตระหนักถึงบทบาททางเพศของผู้หญิงที่มีความเปลี่ยนแปลงไป เดิมทีการพูดถึงผู้หญิงจะอยู่ในลักษณะการกล่าวถึงบทบาทในพื้นที่บ้าน กวีนิพนธ์ได้นำเสนอการตั้งคำถามต่อบทบาทของผู้หญิงในประเด็นสาธารณะมากขึ้น ในขณะที่ยังยกย่องผู้หญิงในอุดมคติยังปรากฏแต่ก็มีการนำเสนอบทบาทผู้หญิงก้าวหน้าไปด้วย นอกจากนี้ยังการกล่าวถึงประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงก็เป็นประเด็นที่ถูกขยายให้มีพื้นที่กว้างขึ้น เช่น การชี้ให้เห็นปัญหาความรุนแรงทางเพศที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในสังคม การเติบโตอย่างถึงขีดสุดและล่มสลายของระบบทุนนิยมและการกลายเป็นสังคมเมืองในทศวรรษ 2540 ซึ่งส่งผลให้ผู้หญิงถูกทำให้กลายเป็นสินค้าและเป็นวัตถุทางเพศ ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงจำนวนมาก แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาโสเภณีได้กลายเป็นเนื้อหาที่กวีนำเสนอในงานกวีนิพนธ์โดยกวีหญิงพยายามจะเป็นตัวแทนเสียงของผู้หญิงที่ประกอบอาชีพดังกล่าวในการโต้กลับการมีอคติต่อผู้หญิงอย่างไม่ธรรมและชี้ให้เห็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหาโสเภณีในการสังคมอีกด้วย ในทศวรรษ 2550 เป็นต้นมาประเด็นความหลากหลายทางเพศได้ถูกชูประเด็นขึ้นในสังคม กวีนิพนธ์ของกวีหญิงก็ปรากฏแนวคิดที่เรียกร้องสิทธิความเท่าเทียม

นำไปสู่การนำเสนอปัญหาดำเนินชีวิตในสังคมเมือง นฤมล อินทรลักษณ์ (2545: 178) พบว่า กวีนิพนธ์ทุกเรื่องของไพโรรินทร์ ขาวงาม นั้นจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์สังคมเมืองปรากฏอยู่ ทั้งที่เป็นภาพเสนอความเป็นไปของสังคมเมืองโดยตรงและภาพสังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะได้รับผลกระทบจากสังคมเมือง นอกจากนี้ ภาพลักษณ์สังคมเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย ระหว่าง พ.ศ. 2534 – 2536 เป็นภาพลักษณ์ในเชิงลบทุกด้าน อันได้แก่ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คน สภาพจิตใจ และสภาพปัญหาต่าง ๆ ในสังคมเมือง สังคมเมืองเป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ เพราะมีสภาพแวดล้อมที่แออัดไปด้วยตึกกรมบ้านช่อง มีความแห้งแล้งและเสื่อมโทรม วิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองเต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขัน ทำให้จิตใจคนเกิดความตึงเครียด ไร้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และในบางขณะก็ทำให้คนเกิดความรู้สึกแปลกแยกต่อสังคม (อารียา หุตินทะ, 2539: 31)

แนวความคิดการนำเสนอภาพลักษณ์สังคมเมืองในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 สอดคล้องกับการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า การนำเสนอภาพความเจริญของสังคมเมืองในแง่ของการเจริญเติบโตทางด้านวัตถุและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีวิทยาการต่าง ๆ แต่เป็นเพียงความเจริญเปลือกนอกที่ชักชวนปัญหาต่าง ๆ เอาไว้ ทั้ง ปัญหามลภาวะเป็นพิษในสังคมเมือง และวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมในสังคมเมือง ดังต่อไปนี้

ภาพแห่งความเจริญทางด้านวัตถุของเมือง

บท “ผจญจารจารึก” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของ วันรวี รุ่งแสง ได้นำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงภาพลักษณ์สังคมเมือง ว่าเป็นความเจริญเพียงภายนอกแต่ชักชวนไว้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบจากกระแสนิยมหรือวัตถุนิยมที่ทำให้กลายเป็นวิถีแห่งการหลงวัตถุที่ฉาบฉวย ปัญหาความเหลื่อมล้ำและช่องว่างทางสังคมของคนเมือง เป็นแหล่งรวมความเสื่อมโทรม ทั้งขยะปฏิกูลมลพิษสิ่งแวดล้อม ปัญหาอบายมุขและการประกอบอาชีพและการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ ดังนี้

เรื่องเรื่องนิกส์รุ่งแล้ว	เวียงสุวรรณค์
กรุงเทพฯดังแพร่พรรณ	เพริศพริ้ง
ห่อคลุมร่างกายอัน	ปุปะ
ประดับเพชรตุ้งตั่ง	ซ่อนเร้นบาดแผล
สลัมแฝดลึกร้าย	นาคร
รัฐสั่งเร่งรื้อถอน	หลบหน้า
ไร่บ้านพนजर	ริมฟุต-บาทเอย

ต้องต่อสู้ฝ่าฟันทุกวันคืน

(อรุณในราตรี, 2541: 33 - 34)

กรีกกล่าวถึงสภาวะการเติบโตของเมืองนี้ว่าเป็น “เป็นสัญญาณพวยพุ่งความรุ่งเรือง” เพื่อวิพากษ์การขยายตัวของตึกสูงที่เกิดขึ้นอย่างมากมานี้ว่า การเกิดขึ้นของสิ่งก่อสร้างสูงใหญ่เหล่านี้คงเป็นเครื่องแสดงของความเจริญของสังคม แต่กลับทำให้กวี “นึกหวั่นไหว” กับวิถีชีวิตที่ต้องดำเนินไปตามกลางวิถีแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ กวีนำเสนอในลักษณะภาพคู่ขนานว่าภาพเหล่านี้คือ “ภาพแห่งสมัยทรพิช” หรือ “ภาพนิรमितปัจจุบัน” เพื่อนำเสนอภาพอันทับซ้อนของสังคมเมืองที่กำลังเจริญรุดหน้าเป็นทั้งยุคสมัยแห่งความไฝฝันและยุคสมัยแห่งความชั่วร้ายที่สร้างความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้คนอื่นหลายชีวิตที่ดิ้นรนฝ่าฟันเหมือนเดิมแม้จะอาศัยอยู่ท่ามกลางเมืองที่เจริญรุดหน้าไปเพียงใดแล้วก็ตาม

บท “หนูในเมือง” ในกวีนิพนธ์ *ถนนสายชีวิต* ของ วันเนา ภูเดิน ได้นำเสนอวิถีชีวิตคนเมืองในลักษณะย้อนแย้งกับสภาพความเป็นเมือง กล่าวคือ กวีนำเสนอภาพกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเมืองที่เป็นกลุ่มชุมชนแออัดเพื่อแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าอึดอัด พื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัยคับแคบแออัดยัดเยียดอยู่ร่วมกัน ท่ามกลางพื้นที่รายล้อมอันเป็นตึกสูงใหญ่ เป็นเมืองในฝันของคนอีกกลุ่มเพื่อสะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมเมือง ดังนี้

มีเพียงชื่อชาวเมืองอันเรืองรุ่ง
เป็นเมืองกรุงยิ่งใหญ่เมืองในฝัน
ให้มีลมหายใจไปวันวัน
พรั่งพร้อมอย่างไรยังไม่รู้
ท่ามกลางตึกระฟ้าที่ตาเห็น
ยังลับเร้นปิดบังซ่อนรังหนู
แอบแฝงเห็นเป็นตรอกเป็นซอกกู
แออัดอยู่เยี้ยยั่วชุกห้วนอน

(ถนนสายชีวิต, 2543: 21)

กวีได้ใช้สัญลักษณ์ “รังหนู” เพื่อสื่อถึงสภาพที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนแออัดที่มีลักษณะคับแคบ ต้องอยู่กันอย่างเบียดเสียด “แออัดอยู่เยี้ยยั่วชุกห้วนอน” เป็นพื้นที่สกปรกและเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค ที่ชุกซ่อนอยู่หลัง “ตึกระฟ้า” กวีนำเสนอว่า เขาเหล่านี้มีเพียงชื่อที่เป็นชาวเมือง

เท่านั้น แต่คุณภาพชีวิตตกต่ำ ไร้ซึ่งความหวัง สะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำและช่องว่างทางสังคมของคนเมือง

ปัญหามลภาวะเป็นพิษในสังคมเมือง

จากความเจริญเติบโตของสังคมเมืองในหัวข้อข้างต้น กวีนิพนธ์ของกวีหญิงได้นำเสนอว่าความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมืองนี้เองที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาสังคมหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหา มลพิษสิ่งแวดล้อม ปัญหาการประกอบอาชีพของคนในสังคม ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหาการแก่งแย่งแข่งขันในการดำรงชีวิต เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเมืองเป็นจุดศูนย์รวมของผู้คนจำนวนมาก ก็ย่อมเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาเพราะพื้นที่อันจำกัด โดยเฉพาะปัญหามลพิษซึ่งย่อมจะเกิดควบคู่กับการรุดหน้าของเมืองอย่างไม่หยุดยั้งและไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม จนกระทั่ง แก้วเทพ (2535: 13) ให้ข้อมูลจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก จากจำนวนเพียง 600 โรงงาน ในปี พ.ศ. 2512 เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนทั้งสิ้น 51,500 โรงงาน ในปี พ.ศ. 2532 ฉะนั้นปัญหามลพิษอันได้แก่ น้ำเสีย อากาศเสีย และสารพิษที่เกิดขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรมจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ขณะเดียวกันการขยายตัวของชุมชนเมืองที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็มีส่วนไม่น้อยในการทำให้ปัญหามลพิษที่มีอยู่รุนแรงขึ้นกว่าเดิม ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือปัญหามลพิษทางน้ำ และ มลพิษทางอากาศ กวีได้นำเสนอปัญหามลภาวะเป็นพิษที่เกิดขึ้นกับทั้งคนเมืองที่อาศัยอยู่เดิมและปัญหาที่เกิดกับคนชนบทที่อพยพเข้าไปอยู่ในเมืองอีกด้วย ดังนี้

บท “บ้านเมืองของเรา” ในกวีนิพนธ์ *บันไดกระดาศ* ของ สายพร ปัทมเรขา กวีนำเสนอภาพเมืองที่มีสภาพแออัด รุนแรง มีหมอกควันพิษปกคลุม รถยนต์เบียดเสียดพลุกพล่านและเป็นแหล่งสะสมสิ่งสกปรก กวีนำเสนอปัญหาที่มาพร้อมกับความเจริญของสังคมเมือง เช่น ปัญหาการจราจรแออัด ปัญหามลพิษทางอากาศ ปัญหาการขายสินค้าบนทางเท้า ปัญหาขยะ ปัญหาชุมชนแออัด เพื่อเสนอภาพเมืองอันรุ่มรวยและเป็นแหล่งรวมปัญหาของสังคมเมืองมากมาย

บ้านเมืองเรา	มากมียวดยาน
บ้างคืบบ้างคลาน	คับคั่งถนน
บ้างรอไฟเขียว	บ้างเลี้ยวรวน
ทุกผู้ทุกคน	บ้างบนทุกวัน
บ้านเมืองเรา	มากมีหมอกควัน
พร้อมสารพิษอัน	สะสมรมเมือง
หน้าตาผู้คน	ยับย่นขุนเคือง

พร้อมจะเอาเรื่อง	ได้ทุกเวลา
บ้านเมืองเรา	มากมีสินค้า
ล้นห้างโอฬาร	เต็มบาทวิถี
เริ่มแต่อรุณ	วุ่นต่อราตรี
ชาวเมืองจรี	ตัวลีบระวัง
บ้านเมืองเรา	มากมีขยะยัง
ฟุ้งฝุ่นเกราะกรัง	สองข้างถนน
แมลงสาบแมลงวัน	สำราญเหลือล้น
หนูนอนซอนชน	อิมเอมเปรมใจ
บ้านเมืองเรา	มากมีตึกใหญ่
เป็นที่อาศัย	ใกล้ใกล้สลัม
อาคารด้านหลัง	กระด้างกระด่า
แพร่ผ้าร้ายรำ	เรื่อร่าเริงลม
บ้านเมืองเรา	มากมีเงื่อนปม
ผูกพันทับถม	แทบเป็นเงื่อนตาย
จะควั่นตัดเตียน	หรือเพียรคลี่คลาย
ก็เราทั้งหลาย	แต่สายหรือยัง

(บันไดกระดาด, 2542: 20 - 21)

นอกจากกวีจะนำเสนอปัญหาที่มาพร้อมกับความเจริญของสังคมเมืองแล้ว กวียังกล่าวถึง ภาวะอารมณ์ของคนในสังคมว่า “ทุกผู้ทุกคน บ้าบอทุกวัน” และ “หน้าตาผู้คน ยับย่นขุ่นเคือง พร้อมจะเอาเรื่องได้ทุกเวลา” ที่สะท้อนถึงสภาพของเมืองที่ส่งผลต่อจิตใจของผู้คนในสังคมเมือง ผลจากความแออัดของที่พักอาศัย ขนาดและความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ สภาพการจราจรที่คับคั่ง ปัญหามลพิษและปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคมส่งผลต่ออารมณ์ของคนเมืองที่ต้องเผชิญความเครียด ความกดดัน การแข่งขันในการดำเนินชีวิตสูงและมีความเสี่ยงให้เกิดใช้ความรุนแรงขึ้นในสังคมเมืองอีกด้วย

บท “ไวรสปาร์ตี้” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของ วันรวี รุ่งแสง ได้นำเสนอปัญหา มลภาวะทางน้ำ โดยกวีใช้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นตัวแทนของแม่น้ำทั้งหลาย เพราะกวีได้ให้ความสำคัญกับแม่น้ำเจ้าพระยาในฐานะที่เป็นเสมือนเส้นเลือดสายใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนกรุงเทพฯ รวมถึงคนไทยมาเป็นเวลานาน เพราะเป็นศูนย์รวมของแม่น้ำหลายสายจากทั่วทุกภาคคือ ปิง วัง ยม น่าน จึงถือได้ว่า แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิต ดังนั้นความผูกพันระหว่างคนไทย กับสายน้ำ

เจ้าพระยาฯ นี้จึงมีความลึกซึ้งมากเป็นพิเศษ กวีกล่าวถึง การจัดปาร์ตี้ของเหล่าไวรัสในแม่น้ำเจ้าพระยา ได้สะท้อนให้เห็นปัญหามลพิษทางน้ำที่มีปริมาณมากที่มีสาเหตุจากการน้ำเสียจากโรงงาน อุตสาหกรรมจาก “ท่อน้ำทิ้งหลายพันท่อ” และการทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำจน “มีขยะทั่วแดน มีน้ำเน่าทั่วคลอง” เนื่องจากโรงงานขนาดเล็กและโรงงานประเภทอุตสาหกรรมในครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย หรือ มีก็เป็นระบบที่มีประสิทธิภาพในการบำบัดต่ำ จึงทำให้ปริมาณมลพิษที่ ถูกระบายลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ยังคงมีเป็นจำนวนมาก และมีค่าความสกปรกสูง สำหรับโรงงานขนาดใหญ่ส่วนมากแม้ว่าจะมีระบบบำบัดที่ได้มาตรฐาน แต่จากการศึกษาเบื้องต้นถึงสถานภาพการจัดการ น้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรม ในเขตจังหวัดสมุทรปราการพบว่า ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมที่มี ระบบบำบัดน้ำเสียจะเดินระบบบำบัด น้ำเสียเพียงร้อยละ 60 เท่านั้น และในการเดินระบบบำบัดน้ำ เสียนี้จะมีประสิทธิภาพในการกำจัด ความสกปรกได้เฉลี่ยเพียงร้อยละ 68 เท่านั้น กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2534: 3) สังคมในยุคดังกล่าวตระหนักถึงปัญหามลภาวะทางน้ำและพยายามร่วมกันหาทางออก เช่น “โครงการรักเจ้าพระยากับตาวิเศษ” ที่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐที่ทำงานเกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อมทางน้ำหลายแห่ง โครงการนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของ ภาครัฐ เช่น กรมควบคุมมลพิษ กรุงเทพมหานคร ฯลฯ กวีนิพนธ์บทนี้แสดงแนวคิดที่สัมพันธ์กับ สังคมทในช่วงเวลาดังกล่าว ดังนี้

ลอยเรือในสายน้ำดำและเหม็น
 เข้าจรดเย็นขยะฟองลอยน้ำไหล
 ท่อน้ำทิ้งหลายพันท่อต่อลงไป
 ทิ้งท้นใจไทยแท้แหม ... เร็วดี
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY
 ทัพเชื้อโรคโชติกระดึกระด้า
 ร้องเฮฮาจุ๊ฮุกกรูอยู่อิงมี
 ว้าว! เจ้าพระยาชื่นใจอะไรมี
 เปรมปรีดีเชื้อโรคร้ายแห่งไทยแลนด์

เฮฮามาเถอะมาเริงเล่น
 เย็นเย็นน้ำเน่าสนุกแสน
 อยู่เมืองไทยไม่เคยขาดแคลน
 มีขยะทั่วแดนมีน้ำเน่าทั่วคลอง

เพลงร่ำวงแบคทีเรียเชียร์สนั่น
 เจ้าไวรัสตัวสำคัญนั้นช่วยร้อง
 เชื้ออหิวาห์กรุ้มกรุ้มนั่งยิ้มมอง
 อมีบาตีกลองบิตติดพิณ

วันนี้ไวรัสจัดปาร์ตี้
 เหล่าเชื้อโรคร่วมยินดีกันทั่วถิ่น
 ดีใจได้มีที่หากิน
 ขอบขอบคุณที่ไม่สิ้นเมตตา

(เขียนโลก, 2535: 70 - 71)

กวีใช้การเสียดสีโดยใช้ผลกระทบจากการเกิดขึ้นของสังคมเมืองและการกระทำของคนเมืองว่าทำให้ปัญหามลพิษอย่างมหาศาล จนเกิด “ทัฟเชื้อโรค” “แบคทีเรีย” “เจ้าไวรัส” “อหิวาห์” และ “อมีบา” ออกมารวมกลุ่มปาร์ตี้กันสนุกสนานครั้นครัง กวีวิพากษ์ปัญหามลพิษทางน้ำที่เกิดจากอุตสาหกรรมและสิ่งปนเปื้อนที่มาพร้อมการขยายของเมืองรวมถึงการขาดสำนึกสาธารณะในการดูแลสิ่งแวดล้อมเมืองจนเกิดเป็นแหล่งแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองเอง

นอกจากนี้กวีนิพนธ์ส่วนหนึ่งยังนำเสนอว่า ความเจริญหรือการพัฒนาที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองหลวงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการจัดการสภาพแวดล้อม ส่งผลให้เกิดปัญหาภาวะที่ยากจะแก้ไข เนื่องจากปัญหาของการบริหารจัดการที่อยู่อาศัยอย่างหลวมๆ

หตหุใจไม่คิดสักนิดว่า
 หลังคาชนหลังคาอยู่อาศัย
 ไม้ที่เบียดเสียดลงในพงไพร
 ก็ยังไม่ทึบแน่นแน่นอย่างนี้

สะพานทอดตลอดบ้านไร่ลานแยก
 คูไม่แตกต่างไปในทุกที่
 ล่างน้ำคร่ำค้ำเหินเป็นทวี
 ชั่วตาปีตาชาติอนาถครัน

(ถนนสายชีวิต, 2543: 21)

บท “หนูในเมือง” ในกวีนิพนธ์ *ถนนสายชีวิต* ของ วันเนาว์ ยูเด็น มีเนื้อหากล่าวถึง ปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูลซึ่งนับเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมเมือง เพราะผู้คนยังมารวมตัวกันมากเพียงใดก็ทำให้เกิดชุมชนที่แออัดเบียดเสียด ไม่สามารถที่จะจัดระเบียบพื้นที่ได้ ปัญหาชุมชนแออัดถือเป็นหนึ่งปัญหาของคนจนเมืองที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนเมืองรายได้ต่ำหรือกลุ่มแรงงานอพยพเข้ามาในเมือง กวีจึงเปรียบว่าในชื่อกวีนิพนธ์บทนี้เป็น “หนูในเมือง” ที่ต้องพยายามดิ้นรนเอาชีวิตในสภาพที่อาศัยที่แออัด คับแคบและสกปรก

ภาพวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมในสังคมเมือง

กระแสบริโภคนิยมนับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวพันกับเมือง โดยเมืองเป็นพื้นที่บ่มเพาะและรองรับอิทธิพลของการบริโภคให้กับวิถีชีวิตและความเป็นตัวตนของผู้คน การบริโภคในนัยนี้มิได้เป็นไปเพื่อการดำรงชีวิต แต่เป็นไปเพื่อแสดงอัตลักษณ์และนำเสนอตัวตนของผู้บริโภค ด้วยเหตุนี้เมืองจึงเป็นสังคมที่มากไปด้วยการสร้าง “ภาพ” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของคนเมือง นอกจากนั้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการบริโภคคือสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโฆษณาไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม โฆษณาส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักจะไม่ได้เน้นที่คุณสมบัติของตัว สินค้าโดยตรงมากเท่ากับวิถีชีวิตหรือความหมายที่แฝงอยู่ภายใต้การบริโภคสินค้าดังกล่าว (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2550 : 171-172)

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 วิพากษ์กระแสบริโภคนิยมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเมือง นำเสนอปัญหาและความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมเมืองที่เกิดจากการกระแสบริโภคนิยม ดังนี้

ในบท “คร่ำหวาย” ในกวีนิพนธ์ *ถนนสายชีวิต* ของ วันเนาว์ ยูเด็น กวีได้วิพากษ์ “วิถีชีวิตสำเร็จรูป” ของคนเมืองในการคลั่งไคล้วิถีวัฒนธรรมตะวันตกจนลืมวิถีวัฒนธรรมไทยและนำเสนอภาพวิถีชีวิตแบบเมืองในยุคบริโภคนิยมว่าเป็นชีวิตที่ดำเนินตามกระแสสังคมตะวันตกและยังแสดงถึงอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่ได้เข้ามาเพียงผิวเผินในลักษณะภายนอกเท่านั้น แต่เปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนเมือง ดังนี้

ตื่นแต่เช้าเข้าครัวกลัวไม่ไหว
จะรีบไปทำงานเดี่ยวพานสาย
สมัยนี้ชีวิตสะดวกดาย
ข้าวของขายมากมีที่ทำงาน
เย็นซื้อหามาน้ำอาหารถุง
เพียงข้าวหุงตอนเย็นเป็นอาหาร
ก็สำเร็จเสร็จสรรพรับประทาน

ทุกวันวารปฏิบัติเป็นอัตรา
 มีบางวันขยันน้อยค่อยแก้ขัด
 ชื่อที่จัดรวมไว้ให้หงา
 ปรงรสหน่อยอร่อยเพิ่มเติมน้ำปลา
 ไม่ต้องมาโหลดตำทำอะไร
 สะดวกดีมีของมีของแห้ง
 ตำเครื่องแกงปักปักตกสมัย
 ยุคโลกาภิวัตน์สะพัดไกล
 อย่าเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปี
 อีกหน่อยคำครอบครัวน่ากลัวหมด
 จะปรากฏก็แค่แฟมิลี่
 อยู่กินอย่างหญิงชายสบายดี
 หลายคนที่ไม่ชอบมีครอบครัว

(ถนนสายชีวิต, 2543: 33 -34)

บท “ครัวหาย” ในกวีนิพนธ์ *ถนนสายชีวิต* ของ วันเนา ภูเดิน กวีได้กล่าวถึงวิถีชีวิตคนเมืองที่มีการบริโภคอาหารแบบสำเร็จรูปและใช้ชีวิตแบบ “สะดวกซื้อ” ด้วยสภาพเมืองที่ส่งผลให้ต้องชีวิตคนเมืองต้องดำเนินอย่างเร่งรีบเพื่อแบบก้าวตามกระแสอุตสาหกรรมนิยมแบบตะวันตก ทำให้ไม่สามารถ “ลงครัว” ประกอบอาหารรับประทานเองได้ กวีมุ่งนำเสนอความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่าง “ครัว” และ “ครอบครัว” ด้วยพื้นที่ครัวอันเป็นวิถีดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย คำจูนระบบเครือญาติ การหายไปของครัว ตามข้อบทนี้ว่า “ครัวหาย” เป็นกลายวิพากษ์การเข้ามาของระบบทุนนิยมที่เข้ามาทำลายวิถีดั้งเดิม กวีมีลีลาเสียดสีว่า “อีกหน่อยคำครอบครัวน่ากลัวหมด จะปรากฏก็แค่แฟมิลี่” เพื่อแสดงถึงการเข้ามาแทนที่ของวัฒนธรรมตะวันตกผ่านระบบทุนนิยมที่ครอบงำวิถีชีวิตของคนไทย การหายไปของ “ครัว” อาจนำไปสู่การหายไปของวิถีชีวิตสัมพันธ์แน่นแฟ้นของครอบครัวแบบเดิม การที่กวีกล่าวว่า “ครอบครัว” จะหมดไป แต่กลายเป็น “แฟมิลี่” แทน ซึ่งแฟมิลี่สื่อถึงร้านสะดวกซื้อ หรือวิถีครอบครัวแบบตะวันตก เห็นได้จากการใช้คำภาษาอังกฤษ กวีวิพากษ์คนไทยที่มีค่านิยมหลงใหลและยกย่องวัฒนธรรมตะวันตกกว่าคือสิ่งที่เจริญและดีงาม ดังนั้นการบริโภคสิ่งของจากต่างประเทศก็เปรียบเสมือนการบริโภคภาพลักษณ์ที่ดี โก้หรู สะดวกและทันสมัย ซึ่งการหลงใหลในค่านิยมดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตดั้งเดิมของไทย

บท “ใจเมือง” ในกวีนิพนธ์ *แสงเข้าหายไปในเงาเธอ* ของ วันรวิ รุ่งแสง ได้นำเสนอภาพเมืองที่ “ป่วยไข้” จากความเจริญทางวัตถุและความทุกข์ของคนเมืองที่แหวกว่ายไปตามกระแสบริโภคนิยม กวีกล่าวถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของเมืองต่อผู้คนจนเป็นเมืองที่ “ป่วยไข้” และผลกระทบจากการ “หลงบริโภคนิยม” ที่ทำให้เหมือนเป็น “ไข้ใจ” จากชะตากรรมที่ต้องเผชิญใน “กลียุค”

เมืองจมจ่อมทุกข์เศร้า	ใจเมือง
ธรณีร่ำแค้นเคือง	ป่วยไข้
ตอกปั่นจั่นฟันเฟือง	ชุดเจาะ
ทิ้งซากปรักหักพัง	เกลื่อนเมือง
เมืองไข้ใจป่วยด้วย	ความเจริญ
ชะตากรรมซ้ำเผชิญ	กลียุค
แหวกว่ายวังวนเพลิน	วัตถุ
โลภ หลง บริโภคนิยม ทุกข์	ท่วมเมือง
ใจเมืองเจ็บร้าวยิ่ง	ใจคน
ทุกถิ่นผ่านผจญ	เรื่องร้าย
อำมหิตใจเกลื่อนถนน	เจ็บป่วย
เช่นฆ่าผู้คนคล้าย	เศษคน

(แสงเข้าหายไปในเงาเธอ, 2557: 47 - 48)

กวีแสดงภาพการตกอยู่ภายใต้ผลกระทบจากความเจริญของเมือง “เมืองจมจ่อมทุกข์” “ทิ้งซากปรักหักพัง เกลื่อนเมือง” และ “ทุกข์ท่วมเมือง” เหมือนกับเมืองที่ประสบภัยพิบัติ นอกจากเมืองอยู่ในสภาพของเมืองที่ “ป่วยไข้” แล้วกวียังนำเสนอว่า “ใจคน” ก็เผชิญกับความป่วยไข้เช่นกัน เพราะคนใจอำมหิตและเช่นฆ่ากับเหมือน “เศษคน” เพื่อเสนอถึงวิถีแห่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุ ทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันและขาดไว้คุณธรรมในจิตใจ เป็นเหตุทำให้สังคมคุณภาพชีวิตของคนในเมืองเต็มไปด้วยความทุกข์

นอกจากนี้ยังพบกวีนิพนธ์ที่นำเสนอผลกระทบจากกระแสบริโภคนิยมในสังคมเมืองที่ส่งผลให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ในบท “วิกฤตสวรรค์” ใน กวีนิพนธ์ *เรือใบไม้* ของ วันรวิ รุ่งแสง นำเสนอให้เห็นผลเสียของกระแสบริโภคนิยมที่ทำให้ผู้คนต้องตกเป็น “หนี้” ทางการเงิน เนื่องจากกระแสบริโภคนิยมที่เร้าใจใ้มนุษย์อยากได้และอยากมีโดยหลงลืมความเหมาะสมตามสถานภาพทางการเงินของตน เมื่อประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจจึงทำให้ได้ผลกระทบอย่างรุนแรง กวีใช้ชื่อว่า “วิกฤต

สวรรค์” เสนอถึงปัญหาที่เกิดในเมืองที่กำลังเจริญรุ่งเรืองเป็น “เมืองฟ้าเมืองสวรรค์” อันหมายถึง “กรุงเทพฯ” มหานครของคนกรุงที่กำลังอยู่ในยุคเฟื่องฟู ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงนำเสนอผ่านตัวละครที่อาศัยอยู่บนสวรรค์ทั้งนางฟ้า เทวดา องค์อินทร์ต่างได้รับผลกระทบจากวิกฤตนี้ทั้งสิ้น เพื่อจะวิพากษ์ปัญหาที่เกิดจากการกักเงินของคนในประเทศและรัฐกักเงินจากต่างประเทศ ทำให้ทุกคนทั้งรัฐและประชาชนได้รับผลกระทบกันถ้วนหน้า

คำคืนดาวดารดาษ

นางฟ้าเก็บดาวใส่กระจาดออกเร่ขาย

ยากจนสิ้นสวรรค์พรรณราย

แย่งกันเก็บดาวพรายขายลดราคา

เลหลังทุกอย่างทั้งจักรวาล

ทิพย์วิมานชั้นฟากฟ้า

เด็กเด็กลูกหลานเทวดา

รอเวลาเข้าโรงงานผลิตดาว

ค่าเงินสวรรค์ลอยฟ่อง

ท่วมวิมานทองห้องหาว

เทวดาล้มละลายกันหลายคราว

ปั่นป่วนทุกอย่างก้าวในจักรวาล

ฟากฟ้าคำรณดังบอกเหตุ

พิบัติอาเพศทุกเขตสถาน

องค์อินทร์สับสนลนลาน

เร่งร่างโครงการกู้เงินตรา

วิกฤตค่าเงินสวรรค์ลอยตัว

ยากจนกันทั่วทั้งฟากฟ้า

ธุรกิจค้าเมฆละลายลับตา

เข้าซื้อแสงจันทร์ากี่ขาดทุน

ไฟแนนซ์เตรียมยึดราชรถพระอาทิตย์

จักรวาลอาจมีมิติควายวุ่น

เทวดานอกจักรวาลแสรังใจบุญ

เตรียมอุดหนุนเงินกู้สถานการณ์

องค์อินทร์เอาสวรรค์ไปจำนอง

มีอาจปกป้องนิवासานร

กู้เงินกู้เงินเกินงบประมาณ

สุดท้ายจักรวาลถูกยึดครอง

คำคินนี้ฟ้าไร้ดาว

ทั่วทั้งห้วงหาวมืดหม่นหมอง

นางฟ้าเทวดาน้ำตานอง

เมืองสวรรค์ถูกฟุ้งล้มละลาย

(เรือใบไม้, 2540: 63 - 65)

กรีกกล่าวถึงวิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 2540 ที่ “ค่าเงินสวสวรรค์ลอยฟ่อง” จากการที่ประเทศไทยประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ส่งผลให้สถาบันการเงิน และธุรกิจที่กู้เงินจากต่างประเทศ ได้รับผลกระทบอย่างมหาศาล จน “เทวดาล้มละลาย” ภาวะเศรษฐกิจที่หดตัวลง ทำให้บริษัทธุรกิจหลายแห่งหยุดกิจการ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดย่อมไปจนถึงบริษัทขนาดใหญ่ของประเทศ รวมถึงการลงทุนของกิจการข้ามชาติ จนในปี 2542-2543 มีจำนวนคนงานตกงานเกือบหนึ่งล้านคน คนตกงานจำนวนมากยอมเข้าทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบและอีกหลายคนหาทางอยู่รอดด้วยการทำกิจการขนาดเล็ก ประเภแผงลอย ขายของชำหรือธุรกิจขนาดเล็กด้านการบริการจำนวนมาก (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546: 518) “ค่าเงินสวสวรรค์ลอยฟ่อง” จากการที่ประเทศไทยประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ส่งผลให้สถาบันการเงิน และธุรกิจที่กู้เงินจากต่างประเทศ ได้รับผลกระทบอย่างมหาศาล จน “เทวดาล้มละลาย” คนกลุ่มใหม่ที่อยู่ภายใต้นิยาม “คนเคยรวย” หมายถึงเคยมีทรัพย์สิน มีหน้าที่การงาน มีธุรกิจรุ่งเรือง แต่ต้องพ่ายแพ้กับมรสุมเศรษฐกิจจนต้องดิ้นรนหาทางออกด้วยการ “เปิดท้ายขายของ” คือการนำเอาสิ่งของเครื่องใช้และทรัพย์สินเท่าที่พอจะมีค่าบรรทุกใส่ท้ายรถมาเปิดขายในราคาถูก “นางฟ้าเก็บดาวใส่กระจาดออกเร่ขาย ยากจนสิ้นสวสวรรค์ พรณราย แยกกันเก็บดาวพรายขายลดราคา” “ไฟแนนซ์เตรียมยึดราชรถพระอาทิตย์” “องค์อินทร์เอาสวรรค์ไปจำนอง” นับเป็นภาพปรากฏการณ์ทางสังคมเมืองที่ชัดเจนหลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจรุนแรงและส่งผลกระทบไปทั้งเมือง “ยากจนกันทั่วทั้งฟากฟ้า”

3.2.2 แนวคิดการนำเสนอความล่มสลายของสังคมชนบท

กวีนิพนธ์นำเสนอวิถีการพัฒนารูปแบบของเมืองที่รื้อถอนวัฒนธรรมชาติได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตและอาชีพของคนชนบท ทำให้คนชนบทบางส่วนจำต้องโยกย้ายถิ่นฐานมาอาศัยและหางานทำในเมืองโดยคนชนบทที่อพยพมาอยู่ในเมืองส่วนมากจะเป็นวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ ทำให้ภาคชนบทและเกษตรกรรมต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนแรงงาน อีกทั้งคนชนบทที่อพยพมาอาศัยในเมืองยังต้องประสบปัญหาในการดำรงชีวิต และความรู้สึกที่แปลกแยกต่อรูปแบบสังคมสมัยใหม่ที่ไม่คุ้นชิน การละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดและอาชีพเกษตรกรรมเพื่อเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ถือเป็นการสั่นคลอนวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมที่มีรากฐานมายาวนานในวิถีชีวิตชนบทอย่างแทบจะสิ้นเชิง (กอบกาญจน์ ภิเษก, 2554: 50) กวีชี้ให้เห็นมุมมองของคนชนบทที่ต้องละทิ้งจากถิ่นฐานเดิมมาอาศัยในเมืองอย่างอึดอัดและทุกข์ตรม โดยหววนคิดถึงสุขยามได้อยู่ที่บ้านเกิดที่มีแต่ความสวยงามและร่มรื่นตามธรรมชาติ โดยกวีได้ให้คำชนบทหรือวิถีแบบดั้งเดิมว่าเป็นสิ่งดีงามและความบริสุทธิ์ต่างกับเมืองที่เป็นผู้รุกรานและเป็นความชั่วร้าย

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงนำเสนอภาพวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนชนบท จากการเข้ามาของ “เมือง” ที่เปลี่ยนแปลงสภาพที่อยู่อาศัยให้มีความทันสมัยเข้ากับความเป็นเมือง ทำให้ต้องพลัดพรากจากผูกพันกับวิถีชีวิตแบบเดิม เกิดภาวะโศกเศร้าจากการโหยหาอดีตที่เปลี่ยนแปลงไปไม่กลับคืน ดังตัวอย่างบท “วันวาน” ในกวีนิพนธ์ *อรุณในราตรี* ของ ชมจันทร์

ประตูกี่เคยโหนจนเป็นสาว
หน้าต่าเคยโผล่หน้าขาวยามคืนค่ำ
เสาค่อยกอดโอบเล่นเป็นรอยดำ
บันไดเคยกระต่ายยามแฉ่งนอน

มา วันนี้

เหลือบอวลยอดีตที่มีเก่าก่อน
เรือนหลังเก่าไม่มีมายใจร้าวรอน
โหยภาพซ่อนหาภาพซ้ำซ่อนสำนึก
ตะวันรุ่งเรืองเรืองเหลืองขอบฟ้า
“เมื่อวาน” ลายยังหดหู่ยังรู้สึก
เรือนหลังเก่าเศร้าในอยู่ลึกลึก
เรือนหลังใหม่กลายเป็นตึกเข้ามาเกย

(อรุณในราตรี, 2541: 31 -32)

กวีให้รายละเอียดภาพ “เรือนหลังเก่า” ในทุกมุมของบ้านเพื่อแสดงให้เห็นความผูกพันลึกซึ้งที่มีต่อบ้านในอดีต รวมถึงรายละเอียดเหตุการณ์ความทรงจำต่อพื้นที่ต่าง ๆ ภายในบ้าน การเข้ามาของ “เรือนหลังใหม่” ที่กลายเป็นตึกจึงสร้าง “ความอาลัย” ต่อ “เรือนหลังเก่า” ที่เป็นทั้งวิถีชีวิตและที่รวมความทรงจำที่มีต่อสถานที่ ต่อคน การเข้ามาของเมืองทำให้ไม่สามารถหวนสู่วิถีชีวิตแบบเดิมได้ จึงเกิดความทุกข์จากความรู้สึกโหยหาอดีตที่ไม่หวนกลับนั่นเอง

กระบวนการพัฒนาสังคมไทยที่เน้นความสำคัญของเมืองและภาคอุตสาหกรรมส่งผลให้เมืองกลายเป็นศูนย์กลางของการบริหาร การปกครอง การศึกษา รวมทั้งความก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ ความเจริญของเมืองดังกล่าวเป็นแรงจูงใจให้คนชนบทจำนวนมากต่างมุ่งหวังที่จะเข้ามาอาศัยในเมือง อีกทั้งปัญหาความยากลำบากในการดำเนินชีวิตในชนบทก็นับเป็นอีกสาเหตุหนึ่ง กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่วิถีความเจริญของเมืองได้แพร่กระจายมาสู่ท้องถิ่น และแผนการพัฒนาของภาครัฐที่เน้นการพัฒนาเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้สังคมเกษตรกรรมเริ่มล่มสลายคนชนบทไม่สามารถประกอบอาชีพเดิมในท้องถิ่นของตนได้ ธนิยาญจน์ จินาพันธ์ (2546 : 63) เนื่องด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก แต่ทว่าทรัพยากรทางธรรมชาติและที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกบางส่วนกลับถูกช่วงชิงไป ทั้งที่เกิดจากผลกระทบของความเจริญที่ทำให้ธรรมชาติเสื่อมโทรม และจากการถูกหว่านล้อมให้ขายพื้นที่ทำกินให้กับนายทุนเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม รวมไปถึงการเวนที่ดินคืนเพื่อสร้างถนนหนทาง เชื้อเพลิงงานไฟฟ้าและการชลประทาน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544: 71) กวีนิพนธ์ของกวีหญิงได้นำเสนอการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติในการประกอบอาชีพของคนชนบทแบบดั้งเดิมจากการรุกเข้ามาของสังคมอุตสาหกรรม

บท “ตำนาน” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของ วันรวี รุ่งแสง นำเสนอปัญหาการสูญเสียพื้นที่ทำกินของคนชนบทที่ประกอบอาชีพทำนา จากการรุกรานของสังคมทุนนิยมและอุตสาหกรรมที่เข้ามาส่งผลกระทบให้พื้นที่เกษตรกรรมเดิมถูกจัดสรรไปเพื่อกิจการของระบบทุนนิยม ทำให้คนชนบทอาชีพต้องละทิ้งเกษตรกรรมและหันเข้าสู่การเป็นแรงงานในระบบอุตสาหกรรมและสูญเสียสูญเสียวิถีชีวิตแบบเดิมอย่างสิ้นเชิง ดังนี้

“ วัดเฝ้าวัดโบสถ์
ตาลโตนดเจ็ดต้น
เจ้าขุนทองไปปล้น
ปานฉะนี้ไม่เห็นมา”

.....
เจ้าขุนทองเอยอยู่ที่ไหน
กลับบ้านเร็วไวเถิดหนา

พ่อแม่ไม่ได้ทำนา
ข้าวปลาไม่มีจะกิน

ทุ่งนาที่เคยเช่าเขาขายแล้ว
บ้านจัดสรรผุดเป็นแถวทั่วทุกถิ่น
สวนเกษตรรังวัดจัดที่ดิน
แบ่งขายหมดสิ้นสภาพนา

ตาลโตนดทั้งเจ็ดต้น
รถแทร็คเตอร์ไถปันติดกอหญ้า
น้องน้องนั่งหลังน้ำตา
ถามหาแต่เจ้าขุนทอง
พรุ่งนี้น้องเจ้าออกจากบ้าน
เข้าโรงงานขายแรงเลี้ยงปากท้อง
ทิ้งพ่อแม่แก่เฒ่าเฝ้าคุคลอง
เก็บเศษของเก่าขายไปวันวัน

.....
เพลงวัดโบสถ์โอดครวญโหยหวนเศร้า
บอกเรื่องเก่าเก่าตั้งเงาฝัน
ว่าลูกเอ๋ยตาลโตนดอยู่ตรงนั้น
ตรงหมู่บ้านจัดสรรชานเมืองกรุง

(เขียนโลก, 2535: 62 -63)

กวีใช้เพลงพื้นบ้าน เพลงวัดโบสถ์ มาถ่ายทอดแนวคิด การสืบสรรค์ต่อบทของเพลงพื้นบ้านในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ประกอบด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งปรากฏข้อมูลในที่นี้ ได้แก่ การพาดพิง การดัดแปลง และการล้อเลียน แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถในการสร้างงานของกวีและความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตัวบทด้วยการนำเนื้อหาของเพลงพื้นบ้านมาสร้างสรรค์อย่างน่าสนใจ ทั้งนี้เพื่อเสนอความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของกวี กวีเปิดเรื่องด้วยการพาดพิงคำร้องของเพลงกล่อมเด็กคือ “เพลงวัดโบสถ์” คร่ำครวญ ถึง “เจ้าขุนทอง” กวีนำมาดัดแปลงเป็นสมาชิกในครอบครัวเกษตรกรที่กำลังประสบปัญหา เนื่องจาก “ทุ่งนาที่เคยเช่าเขาขายแล้ว” กล่าวคือชาวนาเช่าที่ดินของนายทุนเพื่อทำนา ต่อมานายทุนนำที่ดินนั้นไปขายแก่เอกชนรายอื่นเพื่อก่อสร้าง “บ้านจัดสรร” ซึ่ง “ผุดเป็นแถวทั่วทุกถิ่น” ที่ดินทำกินจึง “หมดสิ้นสภาพนา” จาก เนื้อความในเพลงวัด

โบสถ์ที่กล่าวถึง “ตาลโตนดเจ็ดต้น” กวีแสดงให้เห็นการทำลาย สิ่งเหล่านั้นด้วย “รถแทร็คเตอร์ไปในติดกอหญ้า” หรือการปรับหน้าดินเพื่อเตรียมใช้ประโยชน์อื่น จากนั้นกล่าวถึงความเป็นอยู่ของครอบครัวชาวนาที่จำเป็นต้องละทิ้งอาชีพเดิมและมุ่งหน้า “เข้าโรงงานขายแรงเลี้ยงปากท้อง” ในตอนท้าย กล่าวถึง “เพลงวัดโบสถ์” ที่กลายเป็น “ตำนาน” แสดงร่องรอยของอดีต ดังเช่น “ตาลโตนด” ที่ปรากฏในเพลงนี้อาจกลายเป็นสิ่งหายากในสังคมปัจจุบัน

ในอีกแง่หนึ่งกวีได้นำเสนอภาพวิถีชีวิตสังคมเกษตรกรรมที่ดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในเชิงเชิดชูคุณค่าของเกษตรกรรม เพื่อสะท้อนถึงคุณค่าความงามของธรรมชาติกับผูกพันกับวิถีชีวิตชนบท ดังตัวอย่าง บท “ระบำรวง” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของ วันรวี รุ่งแสง

แดกหน่อก่อดันปนหยาดเหงื่อ
น้ำแรงเอื่อน้ำใจทะนุถนอม
เข้าจรดเย็นเช้ญชุกทุกข์จำยอม
ฝ่ายผอมค้ำกร้านกับงานนา
จากผืนดินว่างเปล่าเฝ้าไถหว่าน
จากเมล็ดข้าวกลางลานสู่ต้นกล้า
รินรดด้วยน้ำฝนปนน้ำตา
ด้วยศรัทธาด้วยพลังทั้งชีวิต

.....
งดงามเหลือเกินความฝัน
ใครหนอใครกันลิขิต
ด้วยสองมือด้วยหัวใจใครเนรมิต
ภาพวิจิตรงามล้ำระบำรวง
ระลอกริ้วปลิวตามยามลมต้อง
รวงทองประดับน่านาแหวนหวง
เราภูมิใจมือหยาบกร้านงานทั้งปวง
รักและห่วงมรดกดินถิ่นกันดาร

.....
หวงน่านมชื้นขาวเมล็ดข้าวอ่อน
เคยดูตมี้จากรวงงอนอ่อนหวาน
ระบำรวงรายลีลาฤดูกาล
ดังตำนานร้องทุกข์ยุคชาวนา

(เขียนโลก, 2535: 67 -68)

กวีเสนอจินตภาพของรวงข้าวอันเป็นสัญลักษณ์ของสังคมเกษตรกรรม กวีบรรยายรวงทองที่มีจินตภาพการเคลื่อนไหวอย่างสวยงาม “ระลอกกริ้วพลั่วตามยามลมต้อง” การให้รายละเอียดของรวงข้าวอันวิจิตรงดงามเพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าอาชีพของชาวนาและสร้างสำนึกรักท้องถิ่นอย่างที่กวีกล่าวว่า “เราภูมิใจมือหยาบกร้างงานทั้งปวง รักและห่วงมรดกดินถิ่นกันดาร” กวีแสดงภาพความลำบาก ตรากตรำของชาวนาที่หยดเย็นรักษาผืนนาทำกินเอาไว้ กวีชี้ให้เห็นการต่อสู้ท่ามกลาง “ยุคขาย” ที่เข้ามารุกรานเพื่อรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้

บท “เพลงนกขมิ้น” ในกวีนิพนธ์ *แสงเข้าหายไปในเงาเธอ* ของ วันรวี รุ่งแสง ได้กล่าวถึงเมืองว่าเป็นสถานที่แห่งความหวังที่คนชนบทต่างหลงใหลเดินทางเข้ามาประกอบอาชีพในเมือง เพื่อหวังสร้างฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าเดิมและต่างมุ่งหวังถึงความสุขสบายจากความเจริญของเมือง แต่ความจริงที่คนชนบทพบเจอในสังคมเมืองคือ สภาพความแออัดของผู้คน พร้อมทั้งต้องเผชิญกับวิถีชีวิตเมืองที่บีบคั้นจิตใจก่อให้เกิดความรู้สึกสิ้นหวัง โดดเดี่ยวกับชะตาชีวิตในสังคมเมือง

นกขมิ้นเหลืองอ่อน

บินจรจากไพรไปไหนหนอ

ทั้งรวงรังราวป่าน้ำตาลอ

ล้นหมรอข้าวเจ้าทุกเช้าเย็น

ปีกฝันพร่างพรายดังสายรุ้ง

หมายมุ่งชีพใหม่ไร้ทุกข์เข็ญ

พาหัวใจไหวหวั่นผ่านลำเค็ญ

โอบบินสูงเด่นสู่ฟ้าไกล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY “โอ้เจ้านกขมิ้นเหลืองอ่อน

คำนี้พเนจรไปนอนไหน

หรือเรือนรังร้อนรุ่มดังสุมไฟ

ยากไร้เกินนอนหลับอยู่กับรัง”

มากมายนกขมิ้นพเนจร

นับไม่หมดนรไฟใต้ความหวัง

ที่ท่ารถบนทางเท้าเงาไม้บัง

ร่างคนทุกข์เซซังดังกรวดทราย

หอมเอยเจ้าดอกกลิ่นหอม

โปรยดอกหอมหัวใจสลาย

นกขมิ้นสิ้นหวังซังกะตาย

ในฝันร้าย ... โลกาวัดการพัฒนา

(แสงเข้าหายไปในเงาเธอ, 2557: 47 - 48)

การที่คนในชนบทต้องละทิ้งถิ่นฐานและอพยพมาทำงานในเมืองเพื่อแสวงหาโอกาส อันเกิดจากความเชื่อและความคาดหวังว่าจะสร้างฐานะและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม แต่เมื่อมาพบกับสภาพความเป็นจริง ประสบการณ์ที่เลวร้ายในสังคมเมืองส่งผลให้คนชนบทอีกกลุ่มหนึ่งประสบกับภาวะ “สิ้นหวังซังกะตาย” เพราะไม่สามารถอดทนต่อสู้กับความแปลกแยกและความทุกข์ที่ตนต้องเผชิญในเมืองได้ ดัง “มากมายนขมื่นพเนจร”

3.2.3 แนวคิดการนำเสนอปัญหาสังคมอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมทุนนิยม

วิถีแห่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุ การแก่งแย่งแข่งขันในระบบทุนนิยม ก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคมระหว่างกลุ่มอำนาจในสังคมหรือผู้ที่อยู่บนศูนย์กลางของโครงสร้างสังคมกับผู้ที่อยู่ชายขอบ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (2545: 10 – 15) เสนอว่า คนชายขอบในเมืองกลุ่มหนึ่งเกิดจากการเติบโตของเมืองสมัยใหม่และการหลั่งไหลของคนชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง นับเป็นมูลเหตุที่สำคัญมากประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมและยังผลให้เกิดคนจนในเมือง คนเหล่านี้ด้อยโอกาสทำให้ไม่ส่วนในการรับผลประโยชน์จากทรัพยากรของเมือง เป็นเหตุทำให้คุณภาพชีวิตของคนในเมืองไร้ความเสมอภาค สภาวะดังกล่าวก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคมหรือความเหลื่อมล้ำของคนในเมืองระหว่างคนรวยกับคนจน ก่อให้เกิดปัญหาจากความเหลื่อมล้ำในสังคมทุนนิยมตามมา เช่น ปัญหาขอทาน ปัญหาคนไร้บ้านและปัญหาการกดขี่แรงงาน เป็นต้น

บท “จันทร์เจ้า” ใน “ในวินิพนธ์ เขียนโลก” ของ วันวิ รุ่งแสง กวีแสดงภาพความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมกันของคนด้อยโอกาสในเมือง โดยผ่านความทุกข์ของ “ขอทาน” ที่อ่อนวอน “ขอจันทร์” ให้เล็งเห็นถึงความยากลำบาก วิถีชีวิตที่ขอทานต้องประสบ สะท้อนคุณภาพชีวิตของคนชายขอบในสังคมเมือง

จันทร์เจ้าขอข้าวขอแกง

แหวนทองแดงแหวนเพชรเม็ดสวยสวย

ทั้งรดแก้วตั้งงามความร่ำรวย

ข้าวเต็มถ้วยเต็มจานทุกวันไป

หนานี่เห็นบ่หนานจันทร์เจ้าจำ

ขอผ้าห่มขอเสื้อผ้าขี้ดไหม

ทุกคำคั้นนอกสะท้อนนอนนุ่มไฟ

คงเหน็บหนาวอีกยาวไกลใช้ไหมจันทร์

ดึกก่ำดัดเดือนดาวก็พราวพราง

กัณฑ์ครางครือคราวด้วยหนาวสั่น

น้ำค้างชบยออดหญ้าฟ้าโอบจันทร์

อีกหมื่นพันคนยากไร้กายห่มฟาง

ใครจะเผื่อความรักให้ในวันนี้

กับคนที่ขาดทุกสิ่งถูกทิ้งขว้าง

กับเด็กเด็กผอมโซพุทโธทาง

นอนขดร่างสั่นสะท้านบนลานดิน

ดึกตื่นไฟไหม้ไฟไหม้อดดับ

พระจันทร์ลับขอบฟ้าภูผาหิน

เสียงร้องขอสะท้อนมาจนซาซน

จันทร์เจ้าไม่ได้ยินเสียงคนจน

(เขียนโลก, 2535: 42 - 43)

กวีใช้เพลงกล่อมเด็ก *จันทร์เจ้า* มาถ่ายทอดคำร้องขอของกลุ่มคนขอทานในสังคมเมือง โดยมีนัยยะสื่อถึงการละเลยปัญหาคนขอทานในสังคมเมือง “จันทร์เจ้าไม่ได้ยินเสียงคนจน” และสื่อถึงความเหลื่อมล้ำของคนเมืองระหว่างคนรวยและคนจน สิ่งที่ “ขอทาน” แสดงถึงความขาดแคลนสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น “ข้าวเต็มถ้วยเต็มจานทุกวันไป” ขอผ้าห่มขอเสื้อผ้าเข้าได้ไหม” เพราะเป็นกลุ่ม “คนที่ขาดทุกสิ่งถูกทิ้งขว้าง” และเป็นกลุ่ม “เด็กผอมโซพุทโธทาง” ต้องเผชิญกับภาวะยากลำบากขาดแคลนอาหาร ที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต กวีวิพากษ์การเพิกเฉยต่อชะตากรรมของคนชายขอบของ “จันทร์” ซึ่งเป็นตัวแทนของชนชั้นสูงหรือคนชนชั้นนำในสังคม

บท “นิยายใต้สะพาน” ใน “ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของ วันรวิ รุ่งแสง กวีแสดงให้เห็นความทุกข์ของคนไร้บ้านที่ต้องเผชิญกับภาวะไร้ที่พึ่ง การถูกกดขี่ การถูกขับไล่และการดำรงชีวิตในสังคมเมืองและไร้ความหวัง ดังนี้

คนดี

พียังอยู่ตรงนี้มีไกลห่าง

ข้างหน้าเราเหมือนเลื่อนลาง

ท่ามกลางทุกข์เข็ญ...เป็นไป

น้ำตาเราหยาดรินจนสิ้นแล้ว
 เจ้าดอกแก้วอย่าหม่นหมอง...ร้องไห้
 เจ้าคร่ำครวญพื้ก็จวนจะขาดใจ
 เก็บกลิ่นเข้าไว้เถอะน้ำตา

.....

เราไร่บ้านพะเนจรเที่ยวร่อนเร่
 ชัดเซลิ้นแรงแสวงหา
 เหนื่อยนักตักพื้หนุนอุณกายา
 คำไหนใจเตือนว่าฟ้าเดียวกัน
 เพียงโค้งเงาสะพานใหญ่อาศัยหลับ
 ฟังเสียงรถคนานับจนหลับฝัน
 ท่วมทุกซอกทุกซอ้นับพัน
 อีกก็วันจกลืมตาเชิดหน้าเดิน
 บ้านเก่าแสนรักถูกผลักไล่
 เขาเผาไ้รังความมานานเนิน
 สิ้นไร่มิตรญาติขาดทั้งเงิน
 หอบหัวใจยับเยินดุ่มเดินทาง

คนดี

ใต้โค้งเงาสะพานนี้พื้จักสร้าง
 วิมานแก้วหอห้องให้น้องนาง
 รอรุณรุ่งรางเคียงข้างกัน

(เขียนโลก, 2535: 114 – 115)

กวินาเสนอภาพของคนไร่บ้านที่อาศัยใต้สะพานลอย โดยนอกจากการพรรณนาความทุกข์ของการไร่ที่อยู่เป็นหลักแหล่ง กวียังสื่อถึงสาเหตุของการกลายเป็นคนไร่บ้านเนื่องจากการถูกไล่ที่ “บ้านเก่าแสนรักถูกผลักไล่ เขาเผาไ้รังความมานานเนิน” อันเป็นปัญหาสืบเนื่องจากการจัดสรรพื้นที่ทำกินในระบบทุนนิยมและยังเสนอให้เห็นการขาดที่พึ่ง “ สิ้นไร่มิตรญาติขาดทั้งเงิน” และมองไม่เห็นโอกาสในการดำเนินชีวิตที่เท่าเทียมของคนในสังคม “อีกก็วันจกลืมตาเชิดหน้าเดิน” ทั้งนี้ กวีสร้างความสะเทือนใจในบทสุดท้ายว่า “ใต้โค้งเงาสะพานนี้พื้จักสร้าง วิมานแก้วหอห้องให้น้องนาง” เพื่อปลอบประโลมความหวังที่มี “วิมานแก้ว” ให้กับคนไร่บ้าน

บท “แต่เล็กจนโต” ใน ” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของ วันเนา ฐิติน กวีนำเสนอ
ปัญหาการค้ำนุชย์ในรูปแบบการแสวงหาผลประโยชน์จากการขอทานเด็ก โดยการถ่ายทอดมุมมอง
ไร้เดียงสาของเด็กที่เป็นเหยื่อของกระบวนการค้ำนุชย์ในรูปแบบขอทาน ดังนี้

ตั้งแต่จำความได้นอนในตัก
โตขึ้นสักหน่อยยังนั่งเคียงข้าง
จากฟ้าแจ่มแรงจ้าจนฟ้าจาง
มิให้ห่างเหินไปข้างไหนเลย
หลับตาพริ้มริมทางข้างถนน
รอผู้คนไปมาอย่างซาเฉย
บ้างหย่อนเหรียญลงวางบ้างเฉยเมย
จนคุ้นเคยวิถีที่เป็นมา
หรือเพราะแขนขาตัวจนสมเพช
เป็นเพียงเศษขยะอนาถา
ราวเศษสิ่งทิ้งขว้างรกราคา
รอเมตตายื่นสู่จากผู้คน
จนเติบโตกายหมายมาดวาดความหวัง
ไม่ยอมนั่งนอนข้างทางถนน
วางขันขอรอแม่จนแสนจน
อยากก้าวพ้นวิถีที่ลำเค็ญ
คิดว่าเขาเอาไว้นอนในตัก
ด้วยความรักของแม่แม่ยากเข็ญ
กว่ารู้ไน้ใช้แต่แม่จำเป็น
จึงรู้เช่นเขาใช้ไว้ออทาน

(ถนนสายชีวิต, 2543: 54 – 55)

จากบทกวีนิพนธ์ข้างต้น กวีแสดงภาพชะตากรรมของเด็กขอทานที่ต้องเป็นเหยื่อ
ของขบวนการค้ำนุชย์แต่เล็กจนโต การนำเสนอผ่านมุมมองของเด็กที่เติบโตอย่างไร้เดียงสาใน
สถานะการเป็นขอทานและการถูกหลอกลวงจากกลุ่มมิจฉาชีพที่อาศัยเด็กเป็นเครื่องมือในการแสวง
หาผลประโยชน์ กวีนำเสนอถึงความน่าสลดใจที่เกิดขึ้นกับเด็กเพื่อชี้ให้ตระหนักถึงปัญหาขอทาน
และการค้ำนุชย์เด็กโดยอาศัยความสงสารและเมตตาของคนในสังคมที่มีต่อเด็กหรือคนพิการ

ปัญหาสังคมอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมทุนนิยมประการหนึ่งที่ถูกนำเสนออย่างน่าสนใจในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยคือ ปัญหาการกดขี่แรงงานหญิง ในบท “สงครามน้ำนม” กวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของวันวี รุ่งแสง นำเสนอการต่อสู้ของแรงงานหญิงในช่วงทศวรรษ 2530 เพื่อให้รัฐตอบรับนโยบายลาคลอด 90 วันของแรงงานหญิง ดังนี้

มีเรื่องเล่าลือกันทุกวันว่า
ประเทศสารพัดเถื่อนตั้งเงื่อนไข
บังคับเด็กอดนมแม่แต่เยาว์วัย
ก่อนผลักใส่แม่ลูกอ่อนป้อนโรงงาน

ขุนคลังของประเทศอ้างเหตุผล
คุณภาพคนท่านไม่เห็นเป็นแก่นสาร
ท่านคิดถึงค่าติดลบงบประมาณ
ยิ่งกว่าการพัฒนาเยาวชน

บางท่านออกมากล่าวอย่างเร้าร้อน
ค่าผู้หญิงว่าอดอ้อนอ่อนเหตุผล
ผู้หญิงเรียกร้องสิทธิของตน
มากเกินไปจนเกินพอดีที่ควรเป็น

บ้างก็กล่าววาจาน่าสงสาร
ลาคลอดนานกลัวทิ้งลูกให้ทุกข์เข็ญ
มัวเที่ยวเตร่ไปไม่ว่างเว้น
ชีวิตท่านคงเคยเป็นเช่นท่านกลัว

บางท่านกะโหลกหนาปัญญาด้อย
กลัวมีลูกกันบ่อยบ่อยให้ปวดหัว
ท่านคงนั่งปิดตาหูไม่ดูรอบตัว
สมองท่านสัปดนจนน่ากลัว

“เขาวางแผนครอบครัวเพราะกลัวจน”

คิดแต่มัวกามรสหมดค่าคน

.....

นี่แหละคือสารขัณฑ์ในวันนี้

สมองมีแต่กลับใช้ให้สับสน

ใยไม่มองไปข้างหน้าพัฒนาคน

เยาวชนนั้นมีความค่าเกินทอง

(เขียนโลก, 2535: 52 - 53)

กวีเสียดสีรัฐบาลที่ไม่ชอบรับนโยบายการลาคลอด ทำให้ผู้หญิงเสียโอกาสในการทำงานด้วยเหตุผลทางกายภาพ ในช่วงทศวรรษ 2530 แรงงานหญิงส่วนใหญ่ที่เข้ามาทำงานโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพและปริมณฑล จำนวนมากไม่ได้รับการศึกษา ขาดโอกาสและทางเลือกในการทำอาชีพอื่นๆ และทำงานเพื่อส่งเงินกลับไปเลี้ยงครอบครัวที่ต่างจังหวัด จากการขาดโอกาสที่ดีและทางเลือกในอาชีพ ในหลายโรงงาน แรงงานหญิงยังถูกนายจ้างเลือกปฏิบัติ โดยมองความเป็นผู้หญิงว่าไม่ทัดเทียมกับผู้ชาย เช่น ไม่มีการเลื่อนตำแหน่ง ได้รับค่าจ้างและสวัสดิการต่ำกว่าแรงงานชาย และรัฐแทบจะไม่มีนโยบายหรือมาตรการในการสนับสนุนแรงงานหญิงเลยในยุคดังกล่าว กวีใช้การเสียดสีว่า รัฐไม่สนับสนุนแรงงานหญิงในการการทำงานที่แม่ “บังคับเด็กอดนมแม่แต่เยาว์วัย ก่อนผลักใส่แม่ลูกอ่อนป้อนโรงงาน” รวมทั้งกล่าวถึงรัฐที่แสดงถ้อยคำดูหมิ่นผู้หญิง “คำผู้หญิงว่าอดอ่อนอ่อนอ่อนเหตุผล” กวีมุ่งชี้ให้เห็นความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับแรงงานหญิงและเรียกร้องให้แก้ปัญหาเพื่อสร้างความเท่าเทียม

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยเหล่านี้ นำเสนอให้เห็นมิติการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย ทั้งประเด็นการนำเสนอภาพลักษณ์สังคมเมืองที่ภาพแห่งความเจริญทางด้านวัตถุของเมืองอันมาสู่ปัญหาการถูกรอกรบงำจากกระแสนิยมหรือวัตถุนิยม ทำให้กลายเป็นวิถีแห่งหลงวัตถุที่ฉาบฉวย ปัญหาความเหลื่อมล้ำและช่องว่างทางสังคมของคนเมือง เป็นแหล่งรวมความเสื่อมโทรม ทั้งขยะปฏิกูล มลพิษสิ่งแวดล้อม ปัญหาอบายมุขและการประกอบอาชีพและการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ การนำเสนอประเด็นความล่มสลายของสังคมชนบท ชะตากรรมของคนชนบทที่อพยพมาอาศัยในเมืองที่ต้องประสบปัญหาในการดำรงชีวิต และความรู้สึกรู้สึกที่แปลกแยกต่อรูปแบบสังคมสมัยใหม่ที่ไม่น่าชื่นชม และนำเสนอให้เห็นมิติปัญหาอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนชายขอบ เช่น ปัญหาขอทาน ปัญหาคนไร้บ้านและปัญหาการกดขี่แรงงาน เป็นต้น และเสนอการนำเสนอปัญหาอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในกวีนิพนธ์ที่ศึกษาล้วนมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับบริบททางสังคมในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสื่อถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม อิทธิพลของบริบททางสังคมที่ส่งผลในด้านความคิดและการเขียนของกวีนิพนธ์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ ในนัยหนึ่งนับเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันสภาพหรือปัญหาของเมืองในขณะนั้นที่มีอยู่จริง บางประเด็นที่ยังคงปรากฏในกวีนิพนธ์อย่างต่อเนื่องนับเป็นการตอกย้ำปัญหาที่ยังคงไหลเวียนอยู่ในสังคมและเรียกร้องให้เกิดการแก้ไข อีกนัยหนึ่งก็นับเป็นการขับเคลื่อนแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและต่อผู้หญิงอีกด้วย

3.3 แนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง

ความคลี่คลายของเหตุการณ์ทางการเมืองยุคก่อนหน้า ทำช่วงเริ่มต้นทศวรรษ 2530 กวีนิพนธ์ที่นำเสนอแนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางการเมืองมีจำนวนน้อยลง จนถึงเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ที่ส่งผลต่อทิศทางของวรรณกรรมไทยอย่างมีนัยยะสำคัญ กล่าวคือ เกิดกระแสฟื้นคืนของเรื่องสั้นและกวีนิพนธ์การเมือง ในระยะนี้หนังสือพิมพ์และนิตยสารจำนวนหนึ่งเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องสั้นและบทกวี บางแหล่งก็มีคอลัมน์บทกวีการเมืองโดยเฉพาะ กระแสนี้มีความต่อเนื่องกระทั่งถึงต้นทศวรรษ 2540 ที่เป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจอย่างไม่เคยมีมาก่อน ปัญหาเก่าในสังคมไม่ได้รับการแก้ไข ปัญหาใหม่เกิดขึ้นตามมา เช่น ปัญหาครอบครัว เด็กและคนชรา โสเภณี อาชีพการงานของคนในสังคม วิถีชีวิตในเมืองหลวง ความยากจน ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม วงราชการ การทำธุรกิจ และปัญหาเศรษฐกิจ ในปลายทศวรรษ 2540 เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่เรียกกันว่า “สงครามสี่สี” ต่อเนื่องมาถึงปลายทศวรรษ 2550 ทำให้วรรณกรรมการเมืองกลับมาตื่นตัวสูงขึ้นอีกครั้ง นอกจากกวีนิพนธ์จะสะท้อนสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองแล้ว ยังมีบทบาทในฐานะเป็นเครื่องประกาศอุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละฝ่าย พร้อมกับกระตุ้นเตือนให้ผู้มีอำนาจปกครองประเทศรับผิดชอบต่อหน้าที่และใช้อำนาจปกครองอย่างถูกต้องตามครรลองครองธรรม กวีได้ชี้แนะให้ภาคประชาชนมีวิจรรณญาณ รู้เท่าทันการเมืองและไม่ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายใดและปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนตระหนักในพันธกิจที่ควรมีต่อสังคม (ปรมาภรณ์ ลิ้มปัสเสียร์, 2559: 168)

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ.2530 - 2559 นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง ลักษณะแนวคิดที่มีร่วมกันอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประเด็น ดังนี้

3.3.1 แนวคิดวิพากษ์พฤติกรรมนักการเมืองและการบริหารงานของรัฐบาล

3.3.2 แนวคิดสะท้อนความขัดแย้ง การขาดความสามัคคีและเรียกร้องให้ปรองดอง

สมานฉันท์

- 3.3.3 แนวคิดต่อต้านการใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชน
- 3.3.4 แนวคิดตักเตือนประชาชนให้มีวิจรรณญาณ รู้เท่าทันการเมืองและนักการเมือง

3.3.1 แนวคิดวิพากษ์พฤติกรรมนักการเมืองและการบริหารงานของรัฐบาล

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านลบของนักการเมือง และวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนักการเมืองที่ไม่มีจริยธรรมทางการเมือง คำนึงถึงผลประโยชน์ตัวเองและพวกพ้องมากกว่าผลประโยชน์ของชาติ ดังเช่น บทกวี “ฎีกาประชาชน” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของวันรวิ รุ่งแสง กวีได้ตั้งคำถามถึงอำนาจของผู้นำในการถือสิทธิ์ขาดในการบริหารบ้านเมืองอย่างไม่ชอบธรรมและลิดรอนสิทธิ์ของประชาชนว่า

ถึงท่านผู้มีอำนาจ
สิทธิ์ขาดอยู่ที่ท่านกระนั้นหรือ
เอาบ้านเมืองไปขายในกำมือ
ประชานิยมบิดไปไม่ใช่คน
ท่านได้อำนาจมาจากไหน
ราษฎรให้หรือถือปิ่นไปยืมปล้น
เหยียบย่ำปัญญาประชาชน
ทุกแห่งหนแย่งยึดถือเขตครอง
ขุนเขาป่าไม้สายธารหลัง
ท่านก็ยังอ้างเอาเป็นเจ้าของ
ประชาราษฎร์รับบทหนูทดลอง
จะเรียกร้องสิทธิ์อิสระ ณ ที่ใด

(เขียนโลก, 2535: 125 – 126)

กวีวิพากษ์การใช้อำนาจของผู้นำอย่างไม่เป็นธรรม โดยการนำเสนอเนื้อหาด้วยการยื่นข้อเรียกร้องในรูปแบบการยื่นฎีกาเพื่อตั้งคำถามต่อที่มาของอำนาจและแสดงความไม่พอใจต่อผู้นำในการใช้อำนาจในทางแสวงหาประโยชน์ส่วนตน และให้ประชาชนเป็นเพียง “หนูทดลอง” ในการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองของนักการเมืองเท่านั้น ทั้งกวีได้นำเสนอการใช้อำนาจ ในการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติอย่างผิดกฎหมายแต่ไม่สามารถเอาผิดได้

บทกวี “มอญซ่อนเมือง” ในกวีนิพนธ์ *เรือใบไม้* ของวันรวิ รุ่งแสง วิพากษ์การบริหารงานของผู้มีอำนาจอย่างการทุจริต โดยนำการเล่นมอญซ่อนผ้าของเด็กมาเป็นกลวิธีถ่ายทอดเนื้อหาเพื่อเสียดสีการเล่นการเมืองของผู้ใหญ่

หนูนุ่นเนื้ออ่อน	เป็นมอญซ่อนผ้า
หนูแก้วหนูนา	นั่งจ้องระว่าง
หนูนิดหนูน้อย	รอคอยชิงชิง
หนูจืดจืดจืด	ระว่างระไว

ทุกคนรู้ดี	กมูมีวางไว้
สำนึกในใจ	รับรู้ร่วมกัน
หนูนุ่นวางผ้า	จืดคว้าไว้มัน
ไล่ตีไม้ทัน	จืดต้องเป็นมอญ

เด็กเด็กทำได้	โดยไม่เดือดร้อน
เล่นตามขั้นตอน	ตามกฎกติกา
ทุกคนได้วิ่ง	ได้ชิงซ่อนผ้า
สนุกเฮฮา	ประสาเพื่อนกัน

คืนวันวัยเยาว์	สอนเจ้าให้ฝัน
รักใคร่แบ่งปัน	ทำดีมีน้ำใจ
มีเด็กบางคน	สับสนสงสัย
ครั้นเมื่อเติบโตใหญ่	เป็นเจ้านายคน

มีอำนาจวาสนา	บารมีมากล้น
กลับใช้เล่ห์กล	ซ่อนบ้านกินเมือง
ลืมหกกติกา	ตั้งท่าหาเรื่อง
โกงกินสิ้นเปลือง	สินทรัพย์แผ่นดิน

ห้องป๋องพุงกาง	อวดอ้างเล่นลิ้น
----------------	-----------------

กวีบรรยายภาพการเล่นมอญซ้อนภาพของเด็กว่าเด็กล้วนซื่อสัตย์ โปร่งใส รักษา และเคารพกติกา กวีใช้คำเพื่อแสดงท่าทีจริงจังของเด็กในการเล่น ทั้ง “นั่งจ้องระว่าง” “รอคอยชิงชิง” “ระว่างระไว” เพื่อจะเปรียบเทียบกับสื่อถึงเด็กที่เคารพกติกาในตอนที่ยังเป็นเด็กแต่เมื่อเติบโตใหญ่กลับไม่เคารพกฎกติกาใช้อำนาจแบบ “ลืมหูลืมตา” และเล่นเกมการเมืองอย่าง “ใช้เล่ห์กล” ในการโกงและ “กินเมือง” อย่างไรก็ตาม

บทกวี “ผู้ก่อกรรม” ในกวีนิพนธ์ *ทางแยกที่แตกต่าง* ของวันวิรุจน์ รุ่งแสง ถ่ายทอดความทุกข์ของประชาชนที่ต้องแบกรับความอึดอัด คับแค้นใจ เพราะพฤติกรรมของรัฐบาลที่สร้างหนี้และส่งผลกระทบให้ประชาชนต้องมารับผิดชอบการกระทำของรัฐ

ฉันเป็นประชาชน
หมองหม่นรำไห่ซดไห่
แบกรับทุกภาระประเทศนี้
ไม่อาจหนีสถานะประชาชน

เธอตั้งแสงตะวันส่องสดใส
คือผู้สร้างยิ่งใหญ่ไร่มองหม่น
เธอแผ่ผืนถึงโลกใหม่ในมิติน

ความขัดสนยากไร้เธอไม่มี

เธอเป็นรัฐบาลประเทศด้อยพัฒนา
ที่พึ่งพาและแพ้ฝัน

ฉัน-ยากได้อยู่ไปวันวัน

กัดฟันใช้หนี้ที่เธอทำ

(ทางแยกที่แตกต่าง, 2546: 32 – 33)

กวีใช้ชื่อบทกวีว่า “ผู้ก่อกรรม” เพื่อสื่อความหมายถึงรัฐบาลในฐานะผู้กระทำ “กรรม” นั่นคือ การกู้หนี้ยืมสินส่งผลกระทบต่อประชาชนให้ต้องตกอยู่ในฐานะ “ผู้รับกรรม” กวีบอกเล่าความทุกข์จากมุมมองของประชาชนคนหนึ่ง และใช้สัญลักษณ์ “แสงตะวัน” เพื่อสื่อถึงอำนาจของรัฐที่อยู่เหนือชะตากรรมอันมีดมนของประชาชน ที่ต้องรับกรรมที่ตนเองไม่ใช่ “ผู้ก่อกรรม”

สายพร ปัทมเรขา ได้วิพากษ์พฤติกรรมของนักการเมืองว่าเปรียบเสมือนการเล่น
ละครที่สร้างภาพลวงตาประชาชน ในขณะที่ความจริงแล้วทุกฝ่ายล้วนทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน
ทั้งสิ้น ดังในบทกวี “เรื่องเก่า บทเดิม”

มาจะกล่าวบทไป
หัวหน้าพรรคน้อยใหญ่นาถา
ยกพลพลพรรคเข้าสภา
แบบประชาธิปไตยลาลอง
ปีกขวาจัดตั้งจอมยุทธ์
พลันถูกจับจุดดุดช่อง
ปีกซ้ายรอรเรียกสำรอง
ก็ถูกปิดป้องไม่ต้องการ

.....
บัดนั้น
ลูกขุนพลอยพยักรับต่อ
เดินเครื่องทันที่ไม่รีรอ
เต็มจอครบเขตประเทศไทย
ชูป้ายนิยมชมชื่น
นำคลื่นมนุษย์ชุดใหม่
หอบหัวกระเข้าดอกไม้อ
วางใจไว้กับคนกลาง

มาจะกล่าวบทสุดท้าย
ประชาชนทั้งหลายใจกว้าง
ร่วมเล่นละครไปพลาง
พระ นาง ตัวโกง เต็มโรงเอย

(บันไดกระดาศ, 2542: 86)

กวีชี้ให้เห็นสภาพการเมืองไทยก่อนการเลือกตั้งว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับ “มหรสพ”
และใช้รูปแบบกลอนบทละครมาถ่ายทอดภาพการหาเสียงเลือกตั้งของเหล่านักการเมือง เพื่อสื่อให้
เห็นว่าการหาเสียงเลือกตั้งไม่ต่างไปจากการเล่นละครเพื่อหลอกล่อให้ประชาชนเชื่อถือ กวีเสียดสีใน

ตอนท้ายอีกว่า กลยุทธ์ของนักการเมืองจะทำให้ประชาชนกลายเป็นส่วนหนึ่งของความถดถอยนี้ เพราะสุดท้ายประชาชนก็จะร่วม “เล่นละคร” ไปกับนักการเมืองด้วย

3.3.2 แนวคิดสะท้อนความขัดแย้ง การขาดความสามัคคีและเรียกร้องให้ปรองดอง สมานฉันท์

สภาพสังคมการเมืองของประเทศไทยในช่วงพ.ศ. 2550 -2557 ภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เป็นต้นมา ประชาชนในชาติเกิดความแตกแยกทางความคิดอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ มีทั้งกลุ่มที่สนับสนุนและต่อต้านพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีแต่ละฝ่ายต่างมีเหตุผล อ้างความถูกต้อง ชอบธรรม และยึดมั่นในอุดมการณ์ของฝ่ายตนอย่างเหนียวแน่น ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองได้ลุกลามขยายผลไปยังสังคมทุกภาคส่วนอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสังคมไทย สุจิตรา แซ่ลิ้ม (2561: 6) กล่าวว่าวิกฤตการณ์ความขัดแย้งที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจากการชุมนุมทางการเมือง ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศชาติในวงกว้างทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะผลกระทบในทางสังคมนั้น จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ความขัดแย้งได้ลุกลามบานปลายจนเกิดความแตกแยกขึ้นในสังคมไทย แม้แต่สมาชิกในครอบครัวเดียวกันที่มีความเห็นทางการเมืองต่างกันก็อาจจะมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงได้ ความแตกแยกทางอุดมการณ์และความคิดได้ทำให้เกิดการแบ่งฝ่ายและแยกข้างทางความคิดของคนในสังคม และบางครั้งนำไปสู่การสร้างความเกลียดชังและสร้างความรู้สึกที่เป็นปฏิกิริยาต่อกัน เป็นเหตุให้เกิดการปะทะกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองต่างกันหลายต่อหลายครั้ง ปัญหาความขัดแย้งที่สั่งสมมาอย่างยาวนานขยายไปสู่ความแตกแยกในสังคมที่ร้ายลึก และถึงแม้ว่าเหตุการณ์ชุมนุมจะยุติลงแต่ความขัดแย้งทางความคิดของคนในสังคมก็ยังคงดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาวินิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วงเวลาดังกล่าวพบว่า กวีได้นำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนความแตกแยกในหลากหลายมิตินับตั้งแต่ความแตกแยกในระดับประเทศ ระดับครอบครัว เพื่อนร่วมงาน หรือแม้กระทั่งในกลุ่มกวีด้วยกัน ดังต่อไปนี้

บท “เพื่อน” ในกวีนิพนธ์ *จะร้องเพลงชาติไทย* ของ นภลัย สุวรรณธาดา ได้แสดงถึงวิกฤตการณ์การเมืองในช่วงทศวรรษที่ 2550 ที่สร้างความขัดแย้งในหมู่มิตรสหาย ความผูกพันความเอื้ออาทรระหว่าง “เพื่อน” ได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะความเห็นทางการเมืองที่ต่างกัน และกวีก็ได้ชวนให้เพื่อนร่วมชาติกลับมารักกันเหมือน “เพื่อนคนเดิม”

เพื่อนร่วมชาติต้องรักสามัคคี

แม้ต่างสีต่างพรรคอย่าผลักไส

คำว่า “เพื่อน” อย่าให้สิ้นแผ่นดินไทย

รักกันไว้ให้เหมือนเพื่อนคนเดิม

(จะร้องเพลงชาติไทย, 2553: 26)

นภลัย สุวรรณธาดา ยังพยายามเตือนสติให้คนในชาติตระหนักรู้ว่า ความขัดแย้งทางการเมืองนั้นนำบาดแผลมาสู่ประเทศชาติ กวีได้ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของความสมานฉันท์อันจะช่วยให้ประเทศไทย “ตื่น” จากฝันร้ายได้ในที่สุด ในบท “สงสารประเทศไทย”

เจ็บไหม ... ประเทศไทย

น้ำตาเธอไหลลงโหลหลัง

เปลวไฟไหม้บ้านสะท้อนพัง

เลือดไทยไหลถึงทวณแผ่นดิน

สงสาร ... ประเทศไทย

หัวใจเนจอนาถชาติวัน

ต่างชาติประณามหยามให้ย็น

สุดสิ้นแล้วนาม “สยามเมืองยิ้ม”

หลับเถิด... ประเทศไทย

คิดว่าฝันไปนอนให้อิ่ม

ลืมเรื่องร้ายร้ายที่ได้ลืม

ปาดน้ำที่ปรืออยู่ปลายตา

ตื่นเถิด ... ประเทศไทย

วันใหม่พรุ่งนี้ย่อมดีกว่า

มีข้าวเต็มยังมีทุ่งนา

แสงทองทาบทาเหมือนทุกวัน

บทเรียนฝันร้ายได้เรียนรู้

ฟื้นฟูเยียวยารักษาขวัญ

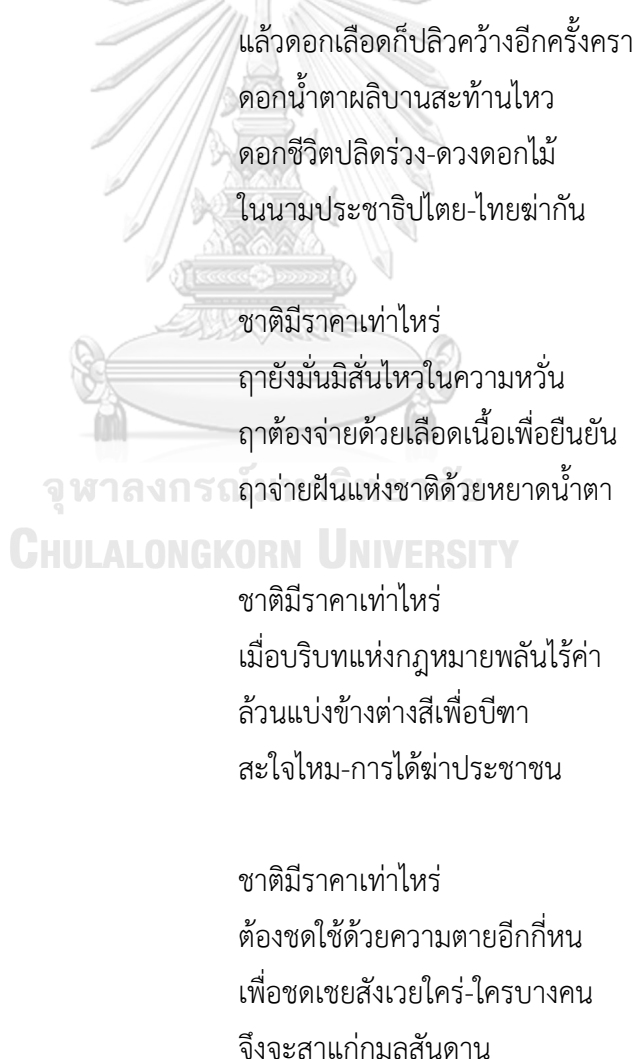
ยื่นมือมากระชับจับมือกัน

หยุดสงครามชนชั้นและคว้นป็น!

(จะร้องเพลงชาติไทย, 2553: 24)

กวีสร้างบทสนทนากับประเทศไทย เพื่อแสดงความสงสารและสะท้อนความโศกสลดที่มีต่อประเทศชาติ เมื่อคราที่ “เปลวไฟ” แห่ง ความขัดแย้งได้เผาผลาญชาติจนหมดสภาพ “สยามเมืองยิ้ม” กวี “ปลอบ” และ “ปลุก” ให้คนในชาติกลับมาตั้งสติและหันมากระชับสัมพันธ์กันอีกครั้ง เพื่อยุติความรุนแรงของ “สงครามชนชั้นและคว้นป็น”

บทกวี “ชาติมีราคาเท่าไร” ในกวีนิพนธ์ *นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง* ของ เจริญ ขวัญ แพรกทอง กวีเสียดสีความสูญเสียในสงครามสี่เสี้ยนว่า “ชาติมีราคาเท่าไร” และต้องจ่ายด้วยความสูญเสียเพียงใดจึงจะสามารถยุติความขัดแย้งครั้งนี้ได้ กวีมีน้ำเสียงตำหนิการใช้ความรุนแรงในการต่อสู้กับผู้เห็นต่าง จนไม่มีฝ่ายใดคำนึงถึงความเสียหายของประเทศ กวีจึงตั้งคำถามด้วยบทกวีว่า “ชาติมีราคาเท่าไร ?”

แล้วดอกเลือดก็ปลิวคว้างอีกครั้งครา
 ดอกน้ำตาผลิบานสะท้อนไหว
 ดอกชีวิตปลิดร่วง-ดวงดอกไม้
 ในนามประชาธิปไตย-ไทย خاکัน

ชาติมีราคาเท่าไร
 ฤยังมันมีสิ้นไหวในความหวน
 ฤต้องจ่ายด้วยเลือดเนื้อเพื่อยืนยัน
 ฤจ่ายฝันแห่งชาติด้วยหยาดน้ำตา

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ชาติมีราคาเท่าไร
 เมื่อบริบทแห่งกฎหมายพลันไร้ค่า
 ล้วนแบ่งข้างต่างสีเพื่อปิตา
 สะใจใหม่-การได้ฆ่าประชาชน

ชาติมีราคาเท่าไร
 ต้องชดใช้ด้วยความตายอีกกี่หน
 เพื่อชดเชยสังเวทใคร-ใครบางคน
 จึงจะสาแก่ยมลสันดาน

ชาติมีราคาเท่าไร

สัตว์การเมืองจัญไร-หัวใจด้าน

ถึงเย็นชาต่อน้ำตาของสาธารณ

ประตุแห่งนรกนันทันเปิดรอ

(นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง, 2553: 128)

กวีประณามการใช้ความรุนแรงต่อผู้ก่อความไม่สงบทางการเมือง ในเหตุการณ์การสลายการสลายการชุมนุมที่แยกราชประสงค์ พ.ศ.2553 ส่งผลต่อความปลอดภัยในชีวิตของประชาชนที่ทุกพื้นที่เต็มไปด้วยอันตรายจากการใช้กำลังในการทำร้ายฝ่ายตรงข้ามและทำให้มีผู้สูญเสียชีวิต กวีใช้กลวิธีตั้งคำถาม “ชาติมีราคาเท่าไร” ในตอนต้นของบทกวีแทบทุกบท เพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นต่อชีวิตของประชาชนในสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าว นอกจากนี้ กวียังสร้างจินตภาพการถูกปลิดรังของดอกไม้มาเป็นสื่อความหมายเกี่ยวกับความตาย และใช้ลักษณะดวงดอกของดอกไม้จะสร้างคำว่า “ดอกเลือด” “ดอกน้ำตา” และ “ดอกชีวิต” เพื่อนำเสนอความเปราะบางและง่ายต่อถูกปลิดลง เปรียบเทียบกับชีวิตที่ดับสิ้นลงจากเหตุการณ์นี้อย่างง่ายดาย จินตภาพดังกล่าวจึงตอกย้ำสาระสำคัญเกี่ยวกับความสูญเสียได้อย่างเด่นชัด ในตอนท้ายกวีใช้คำว่า “สัตว์การเมือง” เพื่อการประณามและสาปแช่งผู้ก่อความไม่สงบอีกด้วย

บท “ประเทศของข้าพเจ้าปริ้วในเงาสลัว” ในกวีนิพนธ์เล่มเดียวกัน กวีได้นำเสนอความโศกเศร้าต่อเหตุการณ์ความขัดแย้ง “เสื้อสี” และเสียใจต่อการสูญเสียที่เกิดขึ้นราวกับใบไม้ร่วง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

กำลังปริ้วในเงาสลัว

ใบไม้เหลืองแดงกว้างว่างวันกลัว

ดอกน้ำตาผลิทั่วทั้งหัวใจ

แต่แล้วหมอกหนวยามเช้าตรู่

พลันโถมจู่จนเกินชมอารมณ์ไหว

ระบายสีความเกลียดชังทั่วทั้งไทย

ส่วนเจ้าดวงดอกไม้ก็บอบบาง

.....

ท่ามกลางความสามัญ

ดอกไม้บานไม่ได้ในความขึ้น

ไม่เหลือความเป็นกลางบนทางปิ่น
ที่ตกตื้นคือเดือดดาลและคำทอ

.....

โอ้-ประเทศของข้าพเจ้า
ตกแตกแหลกร้าวทุกหย่อมย่าน
ใบไม้ร่วงหมื่นสายดอกไม้ราน
เพลงสวดศพสะท้อนทั้งบ้านเมือง

(นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง, 2553: 123)

กวีได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่าเป็นสาเหตุให้ประเทศตกต่ำมีดมน สงครามกลางเมืองที่ได้อุบัติขึ้นท่ามกลางความสูญเสียของแผ่นดินไทย ดังที่กวีได้สะท้อนภาพเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นว่าประเทศ “กำลังปริร้าวในเงาสลัว” และแสดงทัศนะว่าสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนมาจากการ “ระบายสีความเกลียดชัง” ของแต่ละฝ่าย กวีถ่ายทอดความรู้สึกโศกเศร้าและสิ้นหวังจากการสูญเสียชีวิตของผู้คนในเหตุการณ์ความรุนแรงนี้ ดังที่กล่าวว่า “ดอกไม้บานไม่ได้ในความขึ้น” และ “ไม่เหลือความเป็นกลางบนทางปิ่น” เพื่อชี้ให้เห็นว่าความแตกแยกของคนในชาติได้ทำลายความสงบสุขและสันติภาพไม่มีทางจะเกิดขึ้นท่ามกลางการใช้ความรุนแรงนี้ได้

บทกวี “วันเศร้าๆ กับข่าวร้ายๆ” ในกวีนิพนธ์ *แผ่นดินดอกไม้* ของ วันรวิ รุ่งแสง ได้นำเสนอความรู้สึกโศกเศร้าต่อการรับชมข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบจากการเมืองในสื่อมวลชนต่าง ๆ การเห็นภาพผู้คนล้มตายและสงครามความขัดแย้งภายในประเทศทำให้กวีเป็นทุกข์อย่างยิ่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในวันแสนเศร้า
ฉันดื่มกินความเหงาเปล่าเปลี่ยว
โอบกอดฝันร้ายตายเดียว
ขับเคี่ยวชมปราสาทกรรม

โลกนี้ผู้กร่อนใกล้แตกดับ
หรือใจฉันย่อยยับถูกเหยียบย่ำ
โลกนี้เหน็บหนาวร้ายระกำ
หรือใจฉันชอกช้ำเกินเยียวยา

วันเศร้าเศร้าดูข่าวร้ายร้าย
ผู้คนล้มตายถูกเข่นฆ่า

แผ่นดินสุขลกเป็นไฟในพริบตา

หวาดผวากะกินทั่วทุกหัวใจ

(แผ่นดินดอกไม้, 2550: 59)

กรีกกล่าวในฐานะที่เป็นประชาชนที่รับทราบเหตุการณ์ความรุนแรง พรรณนาถึงความรู้สึกส่วนตัวว่า เป็นทุกข์ที่ “ผู้คนล้มตายถูกเข่นฆ่า แผ่นดินสุขลกเป็นไฟในพริบตา” และเกิดความหวาดผวาลงถึงอนาคตของเหตุการณ์บ้านเมือง

บทกวี “เจ้าสาวในกุโบร์” ในกวีนิพนธ์ *ไกลกว่ารั้วบ้านของเรา* ของ โรสณี นูรฟารีดา ได้นำเสนอแนวคิดสะท้อนความขัดแย้งในเหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การนำเสนอภาพการสูญเสียของผู้ปฏิบัติหน้าที่และผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ญาติผู้สูญเสีย เหตุการณ์หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์บทนี้คือ การยิงปะทะกันในเหตุการณ์ความไม่สงบในชายแดนใต้ของฮัมัด แวสะมาแอ กับ ร.ท.สุรชัย ศิลาพันธ์ ซึ่งทั้งคู่เป็นว่าที่เจ้าบ่าวที่เสียชีวิตในบ้านหลังเดียวกันจากการยิงปะทะในเย็นวันที่ 26 กรกฎาคม 2552 ในพื้นที่บ้านคลองช้าง หมู่ที่ 4 ตำบลนาเกตุ อำเภอกอฉก จังหวัดปัตตานี เหตุการณ์นี้สร้างความสะเทือนใจแก่ญาติผู้สูญเสียอย่างมาก เพราะอีกเพียง 10 วันจะถึงวันแต่งงาน (ประชาไทย, 2553: ออนไลน์) กวีได้ถ่ายทอดมุมมองของผู้หญิงที่สูญเสียคนรัก ดังนี้

ที่แห่งนี้ธงชาติขาดตลาด

ทั้งหมดถูกใช้คลุมร่างคนตาย

พ่อค้าเดินทางไปยังที่เกิดเหตุ

เปิดกระเป๋ารับกำไลบนการสูญเสีย

มีบางคนไปทำงานเก็บเงินแต่งงาน

เงินก้อนใหญ่ได้มาพร้อมธงชาติ

ทั้งความเดียวดายในบางพื้นที่

ทั้งซื้อไว้ในดอกลั่นทมสีขาว

มีงานรื่นเริงใหม่ในหลุมฝังศพ

บัญชีแห่งการมีชีวิตเมื่อถึงหน้าสุดท้าย

จะขึ้นเล่มใหม่ไม่ได้

เงินทองใช้ซื้ออะไรบางคนข้างหลัง

ค่าถ่ายปริเวดดิ้งและเช่าชุด

มีเจ้าสาวใหม่ในกุโบร์

มีของชำร่วยไหมในหลุมฝังศพ

(ไกลกว่ารั้วบ้านของเรา, 2559: 28 - 29)

กวีนำเสนอเรื่องราวของผู้หญิงที่เสียสละคนรักซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ในเหตุการณ์ความขัดแย้งโดยเล่าถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับญาติผู้เสียชีวิต โดยยกเหตุการณ์ของผู้หญิงที่กำลังจะแต่งงานแต่เจ้าบ่าวได้เสียชีวิตจากการปฏิบัติหน้าที่ กวีกล่าวถึงความหวังที่พังทลายลงจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักและไม่สามารถมีสิ่งใดมาเยียวยาได้ แม้จะได้รับ “เงินก้อนใหญ่ได้มาพร้อมธงชาติ” แต่ไม่สามารถจะแลกกับผู้สูญเสียได้ กวีให้ตัวละครตั้งคำถามเสียว่า “มีเจ้าสาวไหมในกุโบร์ มีของชำร่วยไหมในหลุมฝังศพ” เพื่อเป็นการสร้างความสะเทือนใจในการตระหนักถึงผลกระทบแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความขัดแย้งรุนแรงนี้

3.3.3 แนวคิดต่อต้านการใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชน

การต่อต้านการใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชนเป็นการเสนอทางออกของปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่ปรากฏในกวีนิพนธ์การเมืองจำนวนมาก ปิยรัตน์ แซ่ฉี (2557: 202) ศึกษาเรื่อง “กวีนิพนธ์เกี่ยวกับความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้: กลวิธีทางวรรณศิลป์กับแนวคิดสันติภาพ” และเสนอว่า กวีเน้นสร้างความสะเทือนใจให้ถึงที่สุดว่าความรุนแรงคือหายนะ เพื่อปฏิเสธการใช้ความรุนแรงซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของการเกิดสันติภาพ และทำให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจชีวิตของเพื่อนมนุษย์ กวีวิจารณ์บุคคลหลายฝ่ายในสังคมที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง ซึ่งเป็นการทำหน้าที่สั่งสอนและชี้นำสังคม และสุดท้ายกวีทำให้เห็นแง่มุมและตระหนักถึงคุณค่าของสันติภาพเพื่อให้เข้าใจว่าสันติภาพคือทางออกของปัญหาความขัดแย้งในทุกสังคมการอยู่ร่วมกัน

ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงที่ศึกษานอกจากกวีหญิงจะมุ่งการวิพากษ์การบริหารราชการของนายกรัฐมนตรีในด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองโดยทั่ว ๆ ไปแล้วยังมีแนวคิดที่เกี่ยวกับการต่อต้านการใช้ความรุนแรง ไม่ว่าจะมาจากการสั่งการของภาครัฐที่ใช้กองกำลังเข้าสลาย การชุมนุมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการชุมนุมประท้วงนั้นจะมาจากฝ่ายกลุ่มการเมืองฝ่ายใดก็ตาม รวมทั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากกลุ่มคนไทยที่มีความคิดความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกัน ซึ่งในทัศนะของกวีเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นในสังคมไทย ดังนี้

บทกวี “เสียงจากคนชายขอบ” ในกวีนิพนธ์ *แผ่นดินดอกไม้* ของ วันรวี รุ่งแสง ได้เสนอแนวคิดเตือนสติให้คนคิดถึงความสงบร่มเย็นในอดีตและคำนึงถึงผลของการทำหั่นทำร้ายกันว่าไม่สามารถจะสร้างสันติสุขได้

สันติสุขไม่เคยเกิดจากการฆ่า
ความตายไม่ใช่ที่มาแห่งความสงบ
การปราบปรามเยี่ยงนิยามของนักรบ
ทิ้งไว้เพียงซากศพและสงคราม

“บ้านข้าเคยสงบงามด้วยความรัก
ใครเล่าพลักฆ่าส่งลงสนาม
อำนาจใดไล่ปราบปราม
เช่นฆ่าในนามความร่มเย็น

ข้าฝันให้บ้านเป็นเช่นเมื่อก่อน
อบอุ่นเอื้ออาทรไม่ซ่อนเร้น
ข้าก็อยู่อย่างข้าประสาเป็น
สุขทุกข์ลำเค็ญเป็นธรรมดา”

(แผ่นดินดอกไม้, 2550: 61)

กวีเสนอแนวคิดที่ว่า ความรุนแรงและความสูญเสียไม่สามารถสันติสุขให้เกิดขึ้นได้และเสนอว่าแนวคิดที่สันติภาพจะเกิดขึ้นได้จากการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก กวีมีความหวังที่อยากเห็นบ้านเมืองกลับไปสงบสุขอย่างในอดีต อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร กวีมุ่งให้คิดและกำลังใจให้บ้านเมืองกลับมาสันติสุข

บทกวี “เปิดตา” ในกวีนิพนธ์ *หยาตหนึ่งในหยาตนี้* ของ วันเนาว์ ยูเด็น ได้นำเสนอ มุ่งวิพากษ์ ความขัดแย้งทางการเมืองในเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 และกล่าวตำหนิผู้ อยู่เบื้องหลังที่ปลุกปั่นให้เกิดความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง

ไฟลุกโชนโยนฟืนยื่นเข้าใส่
เติมเชื้อไฟลุกโรจน์โชติรังสี
เหมือนยิงสารตราดโถมโหมอัคคี
เห็นสุดที่จะระงับดับเปลวไฟ

เก็บมือยื่นคืนไปเสียให้พ้น
ยื่นมาผลักหลาหยหนนไม่ไหว

แผ่นดินหมองต้องเหตุน้ำลาย
ดับได้ด้วยน้ำใจใช้น้ำลาย

แผ่นดินร้อนผ่นระบับต้องดับร้อน
จำทนก่อนบาดหมางจะจางหาย
ร่วมมือกันบนทอนให้ร้อนคลาย
อย่าให้พบความตายเป็นรายวัน

เลิกช่วยสมรู้มไฟให้ช่วงโชติ
เพิ่มความโหดซ้ำสองสยองขวัญ
เหมือนแนวร่วมรวมด้วยช่วยลงทัณฑ์
เปิดตานันสัณนิคอย่าปิดตาย
(หยดหนึ่งในหยาดน้ำ, 2549: 21)

กวีแสดงแนวคิดเพื่อตักเตือนผู้ที่ก่อความไม่สงบในเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองว่า ขอร้องให้ยุติการกระทำที่ส่งเสริมยุยงให้เกิดความแตกแยกและสร้างเหตุการณ์ความรุนแรงในบ้านเมือง เช่น “เก็บมือเย็นคืนไปเสียให้พ้น” “เลิกช่วยสมรู้มไฟให้ช่วงโชติ” และ “เปิดตานันสัณนิคอย่าปิดตาย” เพื่อยุติความสูญเสียที่เกิดขึ้น “อย่าให้พบความตายเป็นรายวัน”

บทกวี “เพียงแค่อภัย” ในวชิรพันธ์ จะร้องเพลงชาติไทย ของ นภลัย สุวรรณธาดา ก็สนับสนุนให้คนไทยหันกลับมาให้อภัยกัน และต่อต้านการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาโดยอ้างถึงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาว่า ความรุนแรงนำไปสู่หายนะเสมอ โดยใช้การตั้งคำถามเสียดสีอย่างรุนแรงว่า “เด็กเด็กแม่สอนไหม” เพื่อวิพากษ์การกระทำของผู้เบื้องหลังเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น

เด็กเด็กแม่สอนไหม	ว่าหากใครเจ็บเพราะเรา
แม่ไม่ได้ทำเขา	ก็ต้องกล่าวขอภัย
วันนี้เธอเติบโต	เป็นใหญ่ไ้และเกรียงไกร
เธอทำอะไรใคร	ก็ล้วนดีและง่ายตาย
คนตายอยู่ตรงหน้า	เธอก็ว่าเขายากตาย
เป็นผู้ก่อการร้าย	เธอเท่านั้นก่อการดี
เราไม่ได้ทำเขา	เขาทำเราเสียศักดิ์ศรี
อาวุธเขามากมี	ที่ซุกไว้...ของใครกัน

ใครกล้าทำพิสูจน์	ทุกคำพูดที่เสกสรรค์
ความจริงที่ประจักษ์	คือความเจ็บและความตาย
เธอเรียนประวัติศาสตร์	ผู้พิฆาตย่อมวาดวาย
ฝูงชนที่มากมาย	พลังมากยากประเเมน
น้ำเดียวที่ดื่มได้	คือน้ำใจใช้น้ำเงิน
น้ำตาที่บ่าเกิน	เธอต้องรับซบน้ำตา
คำเดียวที่ดับไฟ	“ขอภัยที่ผ่านมา”
รักเดียวที่เยียวยา	คือรักษาประชาชน
คนดีจะขอโทษ	แต่คนโหดจะบ้าบ่น
คนดีจะกลับตน	และช่วยคนให้กลับใจ

(จะร้องเพลงชาติไทย, 2553: 28)

กวีแสดงแนวคิดว่าการยอมรับผิดและกลับใจมาขอโทษของผู้ก่อความไม่สงบทางการเมืองจะเป็นทางออกสำหรับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้น กวีชี้ชวนให้ผู้ก่อความไม่สงบยุติการกระทำและกลับตน พร้อมทั้งเสนอแนวคิด “รักเดียวที่เยียวยา คือรักษาประชาชน” ความรักและการคิดถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งจะเป็นทางออกที่จะ “ดับไฟ” และยุติความไม่สงบในบ้านเมืองได้

บทกวี “ความตายสีพาสเทล” ในกวีนิพนธ์ *ไกลกว่ารั้วบ้านของเรา* ของ โรสนี นูรฟารีดา ได้นำเสนอ นาฏกรรมของการก่อความรุนแรงด้วยขั้นตอนการวาดภาพ กวีสร้างอารมณ์สะท้อนจากภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่อ่อนโยนเพื่อเป็นภาพคู่ตรงข้ามกับความรุนแรง ดังนี้

แบ่งปันกันคนละครบอ
 จุ่มพู่กันลงในจานสี
 ละเลงเฉดชมพูพาสเทลสลับม่วงลาเวนเดอร์
 แตะสีเขียวอมฟ้าระบายปลายกระบอกปืนอย่างใจเย็น
 ไม่มีความรุนแรง
 หยิบพู่กันเบอร์ศูนย์จุ่มสีขาว
 แต้มเป็นดอกไม้กลีบเล็กๆ
 จุ่มสีเหลืองสดบ้าง
 สีแห่งความหวังถูกเลือกให้เป็นเกสรของทุกๆ ดอก
 ทาแฮนด์ครีมก่อนบรรจุกระสุนลงรังเพลิง

ความอ่อนโยนถูกส่งผ่านไปยังลำกล้อง
รดน้ำต้นกุหลาบหน้าบ้านเกอร์ทุกๆ เช้า
รอเถากุหลาบไม้เลื้อยขึ้นมาเป็นซุ้ม
เลือกตุ๊กตาคิตตี้ตัวที่ใส่ชุดเอี่ยมเป็นที่กำบัง
ฮัมเพลงจีนจังหวะเหนียวไถปิ่น
โอ๊ะ โอ๊ะ โอ๊ะ โอ้ย

กระสุนลายพอลก้าดอทสีแดงขาวเฉียวแขนใครสักคน
อย่ามองผมอาย อย่ามองผมอาย...
พอลก้าดอทสีเดิมพุ่งตรงไปเจาะขมับคนข้างๆ
เลือดสีแดงสดไหลผ่านหูใครคนนั้นเป็นทางยาว
ไม่เข้ากันเลย

ความตายสีพาสเทลเท่านั้นที่ท่านผู้นำโปรดปราน

(ไกลกว่ารั้วบ้านของเรา, 2559: 145 - 146)

กวีสื่อแนวคิดวิพากษ์ผู้มีอำนาจที่เลือกใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยเสียดสีว่า ความตายของผู้คนเป็นภาพและสีสันที่ผู้มีอำนาจชื่นชอบ กวีใช้สัญลักษณ์ “สีพาสเทล” คือตระกูลสีที่มีโทนอ่อนกว่าสีปกติ มาใช้สร้างจินตภาพที่ขัดแย้งกับความรุนแรง นอกจากนี้ยังการใช้กิจกรรม เช่น ปลูกดอกกุหลาบ เลือกตุ๊กตาคิตตี้ ฮัมเพลงจีนจิง มานำเสนอว่า การก่อความรุนแรงนั้น เป็นกิจกรรมยามว่างและยามเพลิดเพลินของผู้ที่มีอำนาจ กวีใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เหล่านี้สร้างความสะท้อนใจแก่ผู้อ่านและกระตุ้นให้เกิดสำนึกถึงความโหดร้ายของการใช้ความรุนแรงและผู้ที่ใช้ความรุนแรง

3.3.4 แนวคิดตักเตือนประชาชนให้มีวิจรรณญาณ รู้เท่าทันการเมืองและนักการเมือง

ตั้งแต่เหตุการณ์ปฏิวัติรัฐประหาร พ. ศ. 2549 แนวคิดทางการเมืองของคนไทยเริ่มมีการแบ่งสีแยกขั้วกันอย่างชัดเจนความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยในสมัยนี้อยู่ในภาวะวิกฤติจนนำไปสู่ความขัดแย้ง ต่างฝ่ายต่างมีหลากหลายยุทธวิธีที่นำมาใช้ “ขับเคลือน” มวลชนซึ่งส่วนใหญ่มุ่งปลูกฝังมวลชนด้วยอารมณ์มากกว่าด้วยเหตุผลอันนำไปสู่การใช้ความรุนแรงของคนในชาติได้ ในที่สุดความหมายของ “ประชาธิปไตย” ของแต่ละฝ่ายถูกประกอบสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับแนวทางของตนและขณะเดียวกันแต่ละฝ่ายก็จะมีกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อดึงมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อประกาศอุดมการณ์ชักจูงโน้มน้าวใจให้มวลชนคล้อยตามหรือปลุกเร้าเพื่อนำไปสู่การเคลื่อนไหวในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งบางครั้งข่าวสารและวาทกรรมต่าง ๆ ที่ต่าง

ฝ่ายต่างใช้เพื่อโจมตีฝ่ายตรงข้ามหรือมุ่งชี้นำชักจูงเพื่อปลุกระดมมวลชนนั้นอาจจะมีทั้งข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงและข้อมูลที่ถูกบิดเบือน ทั้งนี้แต่ละฝ่ายต่างก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือสร้างความชอบธรรมให้กับฝ่ายตนได้มีอำนาจในการบริหารประเทศ กวีจึงพยายามจะเตือนสติให้ประชาชนมีวิจารณญาณรู้เท่าทันการเมืองและนักการเมืองโดยไม่ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายใด

บทกวี “วาทกรรมแห่งยุคสมัย” ในกวีนิพนธ์ *แสงเข้าหายไปในเงาเธอ* ของวันวิรุ รุ่งแสง ได้เสนอแนวคิดให้ประชาชนรู้เท่าทันวาทกรรมการปลุกระดมของนักการเมือง โดยยกตัวอย่างวาทกรรมที่ใช้ในการเป็นเครื่องมือทางการเมืองว่าไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงชีวิตของใครได้จริง

ฟังสิ...วาทกรรมแห่งยุคสมัย

ว่าด้วยความปราชัยของนักฝัน

เพลงสวดแห่งสายน้ำยังรำพัน

ว่าเจ้านกแสงตะวันสิ้นใจ

เจ้าขุนทองยังไม่กลับบ้าน

พ่อแม่ยังร่ำรารานรำไห้

เวลาที่ผ่านยังคงผ่านไป

ยุคสมัยที่เปลี่ยนยังคงเปลี่ยนแปลง

เรื่องราวของความหลังยังปวดร้าว

ตำนานโพธิ์ยังเหน็บหนาวอยู่ทุกแห่ง

สังคมยังเรงระบำความรุนแรง

นาฏกรรมแห่งการฆ่ายังฆ่าฟัน

ฟังสิ...เสียงอุทมคตี่รำไห้

ชั่วพลิกไปไม่ไหวก็พ่ายฝัน

รอบข้างทุนนิยมโรมรัน

คนทุกข์ยังทุกข์เช่นนั้น-เช่นที่ผ่านมา

(แสงเข้าหายไปในเงาเธอ, 2553: 98)

กวีได้เตือนสติด้วยการอ้างถึงวาทกรรมทางการเมืองของยุคก่อนหน้า โดยอ้างถึง “เจ้าขุนทองยังไม่กลับบ้าน” และ “ตำนานโพธิ์ตำนานโพธิ์ยังเหน็บหนาวอยู่ทุกแห่ง” ซึ่งเป็นวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “เหตุการณ์ 6 ตุลา” ซึ่งเป็นเหตุการณ์การต่อสู้โดยใช้ความรุนแรงกับนักศึกษา

ครั้งประวัติศาสตร์ กวีชี้ให้เห็นว่า ประเทศชาติไม่อาจจะข้ามพ้นห้วงเหวแห่งความเกลียดชังไปได้ หากสังคมยัง “เรงระบำนความรุนแรง” อยู่ ประชาชนควรมีสติวิจารณ์ญาณในการรับฟังข้อมูลหรือวาทกรรมการเมืองอย่างใคร่ครวญ จากการที่กวีใช้ว่า “ฟังสิ” ในการกล่าวย้ำในบทต้นและบทสุดท้าย เป็นการมุ่งตักเตือนให้เห็นถึงผลวาทกรรมทางการเมืองที่ยุยงปลุกปั่นให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองขึ้น

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 กวีหญิงต่างใช้กวีนิพนธ์ในฐานะเป็นเครื่องตักเตือน สังสอน พร้อมกับกระตุ้นเตือนให้ผู้มีอำนาจปกครองประเทศรับผิดชอบต่อหน้าที่วิพากษ์พฤติกรรมนัการเมืองและการบริหารงานของรัฐบาล เคารพกฎหมายบ้านเมืองและทำหน้าที่รับใช้ประชาชนอย่างเต็มกำลัง เพื่อใช้อำนาจปกครองอย่างถูกต้องตามครรลองครองธรรม กวีหญิงได้นำเสนอเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับบริบทแต่ละช่วงเวลา ผลกระทบ เหตุการณ์การใช้ความรุนแรง พร้อมต่อต้านการใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชนและเสนอแนะประชาชนให้มีสติวิจารณ์ญาณ รู้เท่าทันการเมืองและนัการเมืองเพื่อจะไม่ตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของฝ่ายใด ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือการนำเสนอแนวคิดเรียกร้องให้เกิดปรองดองสมานฉันท์และชี้ให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงคุณค่าชีวิตมนุษย์ คุณค่าของการมีสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค อันเป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ทุกฝ่ายควรเคารพและยึดมั่นไว้ร่วมกัน

3.4 แนวคิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติในสังคมไทยเกิดขึ้นภายหลังอัศวินบาตรกรรมของสืบ นาคะเสถียรอดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและนักอนุรักษ์ธรรมชาติคนสำคัญของประเทศไทยในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2533 แม้มิได้มอบสูตรสำเร็จในการอนุรักษ์ธรรมชาติไว้หลังล่องลับ หากสืบ นาคะเสถียร เป็นแบบอย่างของผู้มีความสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและแบบอย่างของความตั้งใจจริงในการพิทักษ์รักษาธรรมชาติ อัศวินบาตรกรรมของเขาก่อให้เกิดกระแสแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติที่เข้มข้นและจริงจังขึ้นในประเทศไทย (นันทา การแข็ง, 2552: 50)

กระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างจริงจังและเข้มข้นไม่เพียงเกิดขึ้นในสังคม หากในแวดวงวรรณกรรมมีข้อเท็จจริงข้อหนึ่งว่า “หลังอัศวินบาตรกรรมของสืบ นาคะเสถียร เป็นต้นมา ร้อยกรองร่วมสมัยเริ่มมีบทบาทการนำเสนอแนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น” (พิกุลทองภู, 2545: 5) เมื่อเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ระบบนิเวศที่ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันหลากหลาย ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนก็ถูกทำลายไปด้วย การพัฒนาเศรษฐกิจแบบเร่งการเติบโตของอุตสาหกรรมจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาล การศึกษาของ กอบกาญจน์ ภิญโญมารค (2554) เรื่อง ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยในช่วงเวลาสามทศวรรษตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 – 2547 โดยพิจารณาผลงานของกวี 8 คน คือ อังคาร กัลยาณ

พงศ์ จ่าง แซ่ตั้ง เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ พจนา จันทรสันติ ไพวรินทร์ ขาวงาม ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ แร่คำ ประโดยคำ และเรวัตร พันธุ์พิพัฒน์ พบว่า กวีเหล่านี้นำเสนอให้เห็นว่า ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะที่สังคมไทยมีความผันผวนเปลี่ยนแปลงและเผชิญปัญหารุนแรงทุกด้าน โดยเฉพาะการประสพภาวะวิกฤตธรรมชาติ เมื่อพิจารณากวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 ผู้วิจัยพบว่ากวีมีการนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับกระแสอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นจำนวนมากในยุคร่วมสมัยดังกล่าวและยังสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ที่แสดงแนวความคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อเนื่องอย่างหลากหลายในยุคต่อมา จากการศึกษาข้อมูลกวีนิพนธ์กลุ่มนี้ ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มแนวคิดที่มีลักษณะร่วมกันได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

- 3.4.1 แนวคิดแสดงให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ
- 3.4.2 แนวคิดถ่ายทอดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการทำลายโดยมนุษย์
- 3.4.3 แนวคิดสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ

3.4.1 แนวคิดแสดงให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ

กวีไทยให้ความสนใจกับธรรมชาติในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นวรรณคดี คือ การสร้างความละเอียดอ่อนในระดับต่าง ๆ การสร้างความรับรู้ถึงความงามซาบซึ้งหรือความละเอียดอ่อนของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าเขาลำเนาไม้ พรรณบุปผชาติ ตลอดจนหมู่วิหคขนานาพรรณและปวงสัตว์ใหญ่น้อยในป่า กวีมักจะพรรณนาบันทึกความงดงามของธรรมชาติไว้ในบทประพันธ์ของตนอย่างละเอียดละออ ถ่ายทอดความซาบซึ้งของกวีแก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ความงามของธรรมชาติตามกวีได้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมหรืออารมณ์ละเอียดอ่อนในระดับหนึ่ง (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2556: 49) ผู้วิจัยใคร่แบ่งการอธิบายเรื่องคุณค่าของธรรมชาติตามเนื้อหาที่ปรากฏเด่นชัดในบทกวีออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ คุณค่าของธรรมชาติในฐานะผู้สร้างสรรค์และคำจูนชีวิต คุณค่าของธรรมชาติในฐานะเครื่องจรรโลงใจมนุษย์และแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์

บทกวีที่แสดงคุณค่าของธรรมชาติในฐานะผู้สร้างสรรค์และคำจูนชีวิตคุณค่าประการสำคัญของธรรมชาติคือคุณค่าในฐานะผู้สร้างสรรค์และคำจูนชีวิตใน แง่หนึ่งคุณค่าในด้านนี้ถือเป็นทัศนะขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนมีต่อธรรมชาติเป็นต้นว่า อากาศที่มนุษย์ใช้หายใจคือคุณค่าของธรรมชาติที่คำจูนชีวิตมนุษย์หากในความเป็น “สิ่งพื้นฐาน” นี้เองที่บางครั้งมนุษย์ละเลยที่จะใส่ใจธรรมชาติ. การสร้างสรรค์บทกวีที่สะท้อนคุณค่าด้านดังกล่าวของธรรมชาติอยู่ภายในกรอบความคิดที่ว่า หากมนุษย์เข้าถึงคุณค่าของธรรมชาติที่คำจูนชีวิต ตลอดจนตระหนักในความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์กับธรรมชาติดำเนินไปสู่ความรักและหวงแหนธรรมชาติ ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงช่วง พ.ศ. 2530 -2559 มีบทกวีหลายบทที่สะท้อนให้เห็นความเข้าใจของกวีที่มีต่อธรรมชาติในฐานะผู้

สร้างสรรค์และคำจูนชีวิตมนุษย์ เช่น บทกวี “แม่ธารามหานที” ในกวีนิพนธ์ *อรุณในราตรี* ของ ชม จันทร

เธอแกร่งกล้าเธอรินไหลเธอใหญ่ยิ่ง
 เธอเจียบนิ่งเธอแข็งแซ่กระแสนาย
 เธอเนิบช้าเธอละล้งพร้งพรุพราย
 เธอโอบล้อมเธอเรียงรายเธอร้ายริน
 เป็นสายน้ำเป็นมือแม่ออกแผ่รัก
 เป็นผู้ให้ผู้ปกปักรักษาผืนดิน
 เป็นมือเย็นชะอุ่มงามตามผืนดิน
 เป็นเพลงพินเพื่อชีวิตเป็นนิจมา
 แม่แห่งรักแม่แห่งใจโยงโยโลก
 แม่ดับโศกแม่ดาลสุขทุกแหล่งหล้า
 แม่เลี้ยงลูกแม่เลี้ยงดินแม่เลี้ยงฟ้า
 แม่คือแม่ธารามหานที

(อรุณในราตรี, 2541: 19 - 20)

บทกวีนี้กล่าวถึงคุณค่าของแม่น้ำโดยใช้ภาพพจน์บุคคลวัต กวีใช้คำเรียกสายน้ำว่า “แม่” เพื่อจะแสดงให้เห็นคุณค่าของสายน้ำในฐานะผู้ให้กำเนิด และใช้คำสื่อจินตภาพการเคลื่อนไหวของน้ำได้ที่สื่อถึงการหล่อเลี้ยงชีวิตได้อย่างชัดเจน สรรค่าที่แสดงถึงความหวังโย ทะนุถนอม เช่น คำว่า “โอบล้อม” “แผ่รัก” รวมทั้งเป็น “มือเย็น” ที่โอบอุ้มให้เกิดความผาสุกร่มเย็น นอกจากนี้ กวียังชี้ให้เห็นถึงคุณค่าความยิ่งใหญ่ในการหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต ด้วยการกล่าวว่า “แม่เลี้ยงลูกแม่เลี้ยงดินแม่เลี้ยงฟ้า” แล้วยังแสดงให้เห็นความเกี่ยวร้อยสัมพันธ์กันของทุกสิ่งในเอกภพที่เกิดจากการเกื้อกูลกันของธรรมชาติอีกด้วย

นอกจากนี้ บท “คือทะเล” ในกวีนิพนธ์ *เรือใบไม้* ของ วันรวี รุ่งแสง ใช้อุปลักษณ์ว่า “อ้อมแขนแม่ทะเล” เพื่อเปรียบให้เห็นธรรมชาติของทะเลว่าเหมือนแม่ ที่มีอ้อมแขนเฝ้าหวาดูผู้ที่ประสบกับความทุกข์ในชีวิต คอยโอบอุ้มปกป้องประโลมผู้ที่ไปพัวพันเหมือนแม่ที่มีอ้อมแขนคอยโอบกอดลูกเสมอ

ข้าลอยร่างอยู่กลางทะเล - ,สงบ

เฝ้ามองคบไฟดาวดารดาษคืน

ฟังเสียงสนล่อลมพริ้วอยู่ครืนครืน

ขณะคลื่นระลอกใหม่ใกล้เข้ามา

ในอ้อมแขนแม่ทะเลเฝ้าห่อล้อม

ในรายล้อมคลื่นพรมห่มขวัญข้า

ในบาดแผลกราดเกรี้ยวได้เยียวยา

ในอ้อมล้ายังมองเห็นทุกเส้นทาง

(เรือใบไม้, 2540: 45)

จากการพิจารณาเนื้อหาข้างต้นเราอาจสรุปได้ว่ากวีต้องการสะท้อนถึงฐานะอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติในการทำหน้าที่แม่ผู้ให้ชีวิต หล่อเลี้ยงชีวิตและกวียกให้ธรรมชาติเป็น “แม่” เพื่อเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ที่มีต่อสรรพสิ่งและสร้างความเข้าใจว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จิตสำนึกในการ “รัก” ธรรมชาติจึงย่อมเกิดขึ้น

บทกวีที่แสดงคุณค่าของธรรมชาติในฐานะเครื่องจรรโลงใจมนุษย์และแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ เพราะความงามถือเป็นคุณค่าด้านหนึ่งของธรรมชาติในฐานะสิ่งจรรโลงจิตให้เข้มแข็งเบิกบานโดยเฉพาะสำหรับผู้เป็นศิลปิน ธรรมชาติถือเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างสรรค์ผลงาน กวีมักจะใช้ธรรมชาติเป็นเนื้อหาในถ่ายทอดความคิดและรู้สึก ทั้งมองเห็นความงามของธรรมชาติด้วยสายตาอันละเอียดอ่อนและมักจะแสดงคุณค่าความงามของธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้งให้เกิดภาพและสามารถสร้างความตระหนักให้กับมนุษย์ในการรักษาและหวงแหนความงามของธรรมชาติเอาไว้

ในบท “ต้นธารหมื่นล้านราก” ในกวีนิพนธ์ *อรุณในราตรี* กวีเลือกสรรด้วยถ้อยคำพริ้งพรายสละสลวยในการถ่ายทอดความงามของธรรมชาติผ่านกวีนิพนธ์เพื่อพยายามชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในธรรมชาติที่มีอยู่อย่างสลับซับซ้อนและดำรงอย่างสวยงามลึกซึ้ง สร้างคุณค่าทั้งประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและเป็นที่สร้างความจรรโลงใจให้แก่โลกอีกด้วย

หมื่นรากแก้วล้านรากฝอยร้อยรากหยั่ง

แสนรากฝงโกฏรากลึกผืนึกแถว

พันรากผูกหมื่นรากเกาะเกาะเป็นแนว

หยาดน้ำแววหยดน้ำวับซบรากล้าน

เป็นต้นไม้ไพรหนาเป็นป่าเขียว

บ้างเลื้อยเลี้ยวลัดเลาะเกาะผสวน

บ้างอิงแอบแนบพิงกิ่งโยงยาน
บ้างตระหง่านแผ่ครีมีมครีมีไพร

มิใช่เกิดเพียงวันที่ผันผ่าน
มิใช่นานเพียงคืนจะขึ้นได้
มิใช่เป็นเพียงปีที่เคลื่อนไป
แต่กระไรอย่างน้อยน้อยเป็นร้อยปี

เป็นปฐวดของต้นไม้หลายล้านต้น
เป็นบรรพบุรุษพนาสนทอยู่ที่นี่
ล้านรากหยั่งล้านรากยืน ณ ผืนนี้
ล้านวิญญาณล้านชีวิตคือชีวิต
ล้านมนุษย์ล้านดวงใจได้สัมผัส
ล้านร้อยรัดล้านร้อยรักตระหนักจิต
ใบไม้หนึ่งใบแม่แค่น้อยนิด
ย่อมสืบทิศสืบต้นธารมานานโพ้น

(อรุณในราตรี, 2541: 21)

กวีเริ่มต้นด้วยการบรรยายภาพการหยั่งรากของต้นไม้อย่างละเอียดเพื่อแสดงให้เห็นความงามของการเติบโตของต้นไม้ตามธรรมชาติ กวีให้ภาพภาพเคลื่อนไหวจากภาพส่วนเล็ก ๆ มารวมต่อกันเป็นภาพใหญ่ “เป็นต้นไม้ไพรหวนเป็นป่าเขียว” และกล่าวถึงการเติบโตของธรรมชาติที่ได้สร้างการเติบโตของสรรพชีวิตไปด้วย กวีใช้คำซ้ำเน้นจำนวน “ล้าน” เพื่อแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติและเน้นย้ำความรู้สึกของมนุษย์ในการได้รับความจรรโลงใจอย่างมหาศาลจากธรรมชาติว่า “ล้านมนุษย์ล้านดวงใจได้สัมผัส” ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งและจรรโลงใจแก่มนุษย์

นอกจากนี้ธรรมชาติยังเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ การได้สัมผัสกับธรรมชาติทำให้กวีได้สัมผัสกับความงามของธรรมชาติแล้วเกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์จนต้องถ่ายทอดมาเป็นกวีนิพนธ์ในการแสดงอุดมการณ์หรือปณิธานของกวีอีกด้วย เช่น ในบทกวี “เขียนโลก” ในการกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของวันรวิ รุ่งแสง ที่ว่า

หยิบสีรุ้งทั้งเจ็ดสายละลายน้ำ
เขียนความรักศรัทธาปรารถนาดี

สูงงามล้ำพู่กันใจป้ายปาดสี
แทนทุกสิ่งที่มีและที่เป็น

จะระบายสีฟ้าสวยกว่าฟ้า	แต่งแต้มดวงดาราสวยกว่าเห็น
เขียนทุ่งหญ้าโอนเอนไสยน้ำเย็น	ผูกปลาระเรงเล่น ณ ริมธาร
ช่วยหยุดโลกไว้ให้น้อย	จะเขียนโลกใบน้อยให้อ่อนหวาน
โลกที่มีความหวังอสังการ	โลกที่ไม่ร้าวรานอย่างวันนี้

(เขียนโลก, 2535: 25)

จากบทกวีนี้ กวีแสดงปณิธานกวีในไว้กวีนิพนธ์บทนี้เด่นชัดว่า ต้องการเขียนบทกวีเพื่อสร้างสรรค์โลกที่เป็นอยู่ให้เปลี่ยนแปลงไปสู่โลกที่ดีกว่า กวีใช้ความงามของธรรมชาติ มาถ่ายทอดความปรารถนาที่จะสร้างโลกในอุดมคติ ด้วยการหยิบยืมของรู้มาเขียนแทนความรัก ความศรัทธาและความปรารถนาดี มาระบายท้องฟ้า ดวงดาวให้สวยงามและมาแต่งแต้มทุ่งหญ้า สายน้ำ และฝูงปลาให้มีชีวิตชีวา เพื่อนำเสนอมุมมองที่ว่า สังคมปัจจุบันกำลังขาดแคลนความรัก ความศรัทธา และความปรารถนาดีหรือที่กวีเรียกว่า “โลกที่ร้าวราน” กวีได้ร้องขอให้ช่วย “หยุดโลก” เพื่อที่กวีจะสามารถสร้างสรรค์โลกในอุดมคติได้ตามที่มุ่งหวังไว้ ในแง่นี้กวีได้สะท้อนอีกว่า สังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอย่างที่กวีไม่มีทางหยุดได้ด้วยตนเอง กวีสื่อสารให้คนในสังคมร่วมแรงร่วมใจกันเปลี่ยนแปลงโลกและกวีจะสามารถ “เขียนโลก” ที่กวีเห็นว่าหายากระต่างให้กลายเป็นโลกที่ “อ่อนหวาน” และมี “ความหวังอสังการ” คำประกาศดังกล่าวของกวีแสดงให้เห็นถึงคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่ได้กลายเป็นเครื่องมือในสร้างสรรค์กวีนิพนธ์เพื่อปลูกจิตสำนึกในรักษาโลกนี้เอาไว้ให้คงงาม ความซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจให้กวีมีความมุ่งมั่นที่จะรังสรรค์กวีนิพนธ์ของตนให้เป็นเสมือนธรรมชาติที่มอบความปรารถนาดีไปสู่มวลมนุษย์และเป็นแรงขับเคลื่อนให้กวีสร้างสรรค์ผลงานเพื่อจรรโลงโลกเช่นเดียวกับธรรมชาติที่ยังคงทำหน้าที่หล่อเลี้ยงชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์อยู่เสมอ

3.4.2.แนวคิดถ่ายทอดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการทำลายโดยมนุษย์

บทกวีที่แสดงให้เห็นวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการทำลายของมนุษย์เป็นแนวคิดหนึ่งที่พบได้บ่อยครั้งในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 จำนวนหนึ่งได้สะท้อนเนื้อหาที่สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้น ในการนำเสนอความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ หลายบทความความเสื่อมโทรมมิได้เกิดเฉพาะกับสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติเท่านั้น หากความล่มสลายยังเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ด้วยผู้วิจัยจำแนกการอธิบายบทกวีที่สะท้อนวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติออกเป็นสองประเด็นหลักคือบทกวีที่แสดงให้เห็นความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและบทกวีที่แสดงให้เห็นความล่มสลายของวิถีชีวิตที่สอดคล้องและเอื้อต่อการดำรงอยู่ของธรรมชาติ

บทกวีที่แสดงให้เห็นความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ เช่น บทกวี “ลมร้ายไม้” ในกวีนิพนธ์ *อรุณในราตรี* ของ ชมจันทร์ นำเสนอสภาพความเสื่อมโทรมของป่า โดยสื่อถึงอารมณ์เหงา โดดเดี่ยวของป่าที่ถูกโค่นจนมีจำนวนน้อยลงทุกวัน โดยมีเนื้อหาตัดพ้อถึงการกระทำมนุษย์ต่อธรรมชาติ เปรียบเทียบกับสิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์ ว่า

.....
โค่นลงแล้วโค่นลงเล่าเหงาทั้งป่า
ตายลงแล้วไม่รู้ว่ามีมากหลาย
ทั้งที่หมู่ทั้งที่เดี่ยวและเดี่ยวตาย
เพราะลมร้ายลมโลกละโมบมัก

ลมชีวิต
จะอุทิศสักเท่าไรให้ประจักษ์
ลมหายใจ
จะขาดลงเท่าไรไม่ขาดรัก
ลมป่า
ไม่รู้ว่าจะแน่นหนักนานเท่าไร

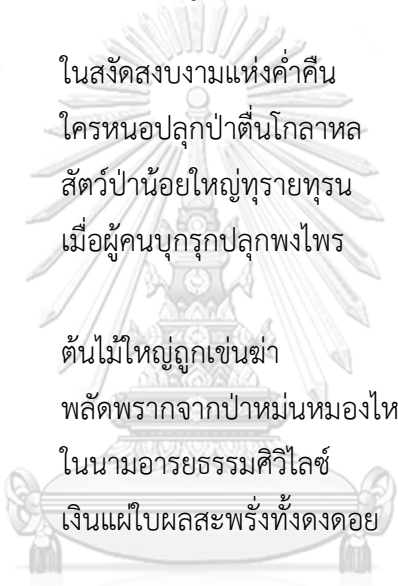
ลมเอ๋ยเคยโบกเล่นเย็นชายป่า
กลับมากล้าจากยอดตลอดไต้
ลมร้ายไม้ในอดีตไม่กริดไต้
แต่ลมร้ายสมัยใหม่กริดไต้ยับ

(อรุณในราตรี, 2541: 26)

กวีใช้ “ลม” เป็นสัญลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบ เริ่มต้นจากการบรรยายถึงความรู้สึกชื่นใจเมื่อสรรพสิ่งได้รับลมจากธรรมชาติ ต้นไม้ใบหญ้ามีความสวยงามพริ้วไหว สัตว์น้อยใหญ่ได้รับความสนุกสนานเบิกบาน เป็นสิ่งที่ธรรมชาติมอบให้แก่สรรพชีวิต และในอีกด้านหนึ่งสิ่งที่ธรรมชาติได้รับจากมนุษย์กลับเป็น “ลมร้าย” “ลมละโลก” มาทำลายธรรมชาติ โค่นตัดไม้ทำลายป่าจนกลายเป็น “ป่าเหงา” กวีสร้างความสะเทือนใจด้วยการตั้งคำถามเกี่ยวกับลมจากธรรมชาติที่มอบให้มนุษย์ ทั้ง “ลมชีวิต” “ลมหายใจ” ต้องมากเพียงใดที่จะเพียงพอ และวิพากษ์วิจารณ์ว่า “ลมร้ายไม้” สมัยใหม่เป็นลมที่สามารถพร้อมกริดไต้ให้คุณค่าให้ย่อยยับลงได้

กวีสื่อถึงการลืมนุญของการของป่าที่มีต่อมนุษย์ว่า ในอดีตมนุษย์เคยมีความสุขเมื่ออยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติจาก “เคยโบกเล่นเย็นชายป่า” หากทุกวันนี้ “กลับมากล้ากริดไม้” และยิ่งย่ำอีกว่า “ลมร้ายไม้ในอดีตไม่กริดไม้” แต่ “ลมร้ายสมัยใหม่กริดไม้ยับ” เพื่อชี้ให้เห็นทัศนะของมนุษย์เกี่ยวกับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป และเรียกร้องให้มนุษย์หวนระลึกถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

บทกวี “ใครทำไปไม้ร่วง” ในกวีนิพนธ์ *แผ่นดินดอกไม้* ของวันวิรุจน์ รุ่งแสง ได้นำเสนอให้ถึงการผลจากการรบกวนทำลายธรรมชาติในนามของควมศิวิไลซ์ ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในป่าอย่างมหาศาลทั้งต้นไม้และสัตว์น้อยใหญ่และสูญเสียป่าในที่สุด

ในสังตสงบงามแห่งคำคืน
ใครหนอปลุกป่าตื่นโกลาหล
สัตว์ป่าน้อยใหญ่ทวายทวน
เมื่อผู้คนบุกรุกปลุกพงไพร

ต้นไม้ใหญ่ถูกเข่นฆ่า
พลัดพรากจากป่าหม่นหมองไหม้
ในนามอารยธรรมศิวิไลซ์
เงินแผ่ใบผลสะพรั่งทั้งดงดอย

จูปาณณ์มณฑลพิษณุโลก
CHULALONGKORN UNIVERSITY
ดับสิ้นวันเวลาแห่งป่ากว้าง
ไปไม้ปลิดขั้ววางอย่างเหงาหงอย

แผ่นดินรอยลากถากเป็นรอย
ต้นไม้ย่อยบอบซ้ำการอำลา

(แผ่นดินดอกไม้, 2550:63)

กวีสื่อถึงการรุกรานป่าเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในระบบทุนนิยม โดยการอ้างความเจริญเข้ามาเพื่อทำลายธรรมชาติจะนำไปสู่การสูญเสียผืนป่าและส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ กวีเสียดว่า “เงินแผ่ใบผลสะพรั่งทั้งดงดอย” แต่ “ไปไม้ปลิดขั้ววางอย่างเหงาหงอย” เพื่อวิพากษ์ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าที่คำนึงถึงเพียงประโยชน์ส่วนตน

บทกวี “เพลงศพใบไม้” ในกวีนิพนธ์ *นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง* ของ เจริญขวัญ แพรกทอง ชวนให้มาแสดงความอาลัยต่อการจากไปของธรรมชาติ กวีเริ่มต้นบทกวีด้วยเสียงของการคร่ำครวญอาลัยตัดพ้อมนุษย์ว่า

มาบรรเลงเพลงศพของใบไม้
ที่ร่ำให้เช่ญชุกทุกขณะ
แหบโหยลีลามรณะ
ปลิดปลิวปล่อยปละ... ที่ละใบ

มนุษย์เป็นฐลีหนึ่งในจักรวาล
เป็นปรากฏการณ์อันรูปไหม
เกิดขึ้นดำรงอยู่ดับสูญไป
เช่นเดียวกับใบไม้ในพนา

อหังการกลับทะยานขึ้นผลาญโลก
ตั้งตัวเป็นหัวโจกอย่างบอดบ้า
เวียนวนวายเวงอวิชชา
หาไม่รู้ว่ฆ่าตัวตาย

(นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง, 2553: 110)

หากพิจารณาถ้อยคำและน้ำเสียงที่กวีใช้ตัดพ้อมนุษย์ที่ชวน “มาบรรเลงเพลงศพของใบไม้” จะพบว่ามิใช่คำตัดพ้อต่อว่าธรรมชาติ หากกวีต้องการกล่าวโทษมนุษย์ผู้ทำลายธรรมชาติด้วย ในบทกวีนี้มิใช่การมารวมอาลัยกับการสูญเสียของธรรมชาติ แต่เพื่อการวิพากษ์วิจารณ์ความไม่รู้ของมนุษย์ที่กล้าทำลายธรรมชาตินี้โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมาอย่างคาดไม่ถึง กวีกล่าวว่า “หาไม่รู้ว่ฆ่าตัวตาย” อันแสดงให้เห็นความวิจจริตความสูญเสียที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์

บทกวี “บ้าน” ในกวีนิพนธ์ *อรุณในราตรี* ของชมจันทร์ ได้นำเสนอความล่มสลายของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่สูญหายไปพร้อมกับการทำลายธรรมชาติ การเข้ามาของความเจริญได้พรวกวิถีชีวิตอันเกื้อกูลกันของคนและธรรมชาติไปด้วยอย่างไม่มีวันหวนกลับ ว่า

ตัดไม้ไผ่หลายลำนำมาต่อ
ทิดหวังค่อยปลูกก่อบ้านในฝัน

โน่นประตุนี้น้ำต่างเมียสร้างปล้น
 นอกขานนั้นผิวไวนั่งจิบสุรา
 เสียงโป๊กโป๊กเป๊กเป๊กดังสนั่น
 ไม่นานวันบ้านหลังน้อยค่อยเข้าท่า
 หลังเล็กเล็กแต่ภูมิใจไม่รู้ลา
 สองผิวเมียก้มกราบปาด้วยขอบคุณ
 ที่ลานโล่งหน้าบ้านสะอ้านสะอาด
 เมียหมั่นกวาดตลอดไถ่จนไต้ถุน
 ที่ริมทางตั้งโองไวด้วยใจบุญ
 ไม่มักคั่นก็ดื่มได้ไม่ว่ากัน
 ผิวออกปาลาสัตว์เต็ดผึกหญ้า
 เมียหุงข้าวรอทำด้วยมุ่นมัน
 กวาดเช็ดถูดูแลบ้านทุกวัน
 สืบชีวิตปุ่ย่าอันสงบสบาย
 เสียงร้อง "คัท" ดังลั่นสนั่นป่า
 ผู้กำกับหันมาทำท่าหน่าย
 เปื้อวัฒนธรรมจำลองสื่อของตาย
 บ้านเรียบง่ายหลังนี้ไม่มีจริง

(อรุณในราตรี, 2541: 30)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กวีเริ่มต้นด้วยการบรรยายวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวบ้านอย่างละเอียด บ้านที่ไม่
 ใฝ่ลามาต่อกัน บ้านที่ธรรมชาติเป็นผู้มอบให้ กวีแสดงให้เห็นภาพของคนที่รักผูกพันและนับถือ
 ธรรมชาติว่า “สองผิวเมียก้มกราบปาด้วยขอบคุณ” นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นการ
 เป็นอยู่แบบดั้งเดิม บ้านมี “ไต้ถุน” มีการ “ตั้งโอง” ใส่ไม้ต้อนรับผู้มาเยือน ตัวละคร “ผิว” ทำอาชีพ
 ออกปาลาสัตว์ “เมีย” หุงข้าวรออยู่บ้าน กวีย้ำอีกว่า “สืบชีวิตปุ่ย่าอันสงบสบาย” แต่บทกวีกลับพลิก
 เนื้อหาตอนท้ายว่าทั้งหมดล้วนเป็นการประกอบสร้างทำเป็นสื่อเท่านั้นและ “บ้านเรียบง่ายหลังนี้ไม่มี
 จริง” กวีแสดงถึงการล่มสลายของวิถีชีวิตแบบเดิมจากการ “พัฒนา” อย่างไม่หยุดยั้งและการพัฒนา
 นั้นก็ต้องแลกด้วยการสูญเสียวิถีชีวิตที่พึงพาธรรมชาติไปพร้อมกับความเสื่อมโทรมของธรรมชาติด้วย
 เช่นเดียวกัน

3.4.3 แนวคิดสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติแก่สังคม

ความตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมบ่งชี้ถึงความตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคล แต่เป็นความสำนึกร่วมกันในโลก การเข้าใจต้นเหตุหลักของภัยพิบัติและความแปรปรวนของธรรมชาติที่ส่งผลกระทบไปทั่วโลกด้วยความรุนแรงและความถี่ที่เพิ่มขึ้นว่า เกิดจากการที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติเพื่อช่วงชิงเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้สอยอย่างไร้ขีดจำกัดเพื่อประโยชน์ในสังคมทุนนิยม ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เป็นปัญหาใหญ่ยากจะแก้ไข กวีนิพนธ์ของกวีหญิงสะท้อนถึงความปรารถนาดีที่กวีส่งผ่านมาสู่มนุษย์เพราะด้วยเหตุว่าการทำลายธรรมชาติมิใช่อะไรอื่น หากคือการทำลายมนุษย์ด้วยกันนั่นเองและการจะฟื้นฟูดูแลแก้ไขได้ก็ต้องเกิดจากมนุษย์ด้วยอีกเช่นกัน กวีจึงมุ่งจะนำเสนอการสร้างจิตสำนึกในการเชิญชวนให้ร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลาย

บทกวี “มาตา” ในกวีนิพนธ์ *นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง* ของ เจริญขวัญ แพรกทอง ได้นำเสนอความซาบซึ้งในพระคุณของพระแม่คงคาและขอขมาต่อพระแม่คงคาเพื่อให้เห็นความสำนึกผิดในบาปที่มนุษย์กระทำต่อแม่น้ำและแสดงให้เห็นความเห็นอกเห็นใจธรรมชาติที่ต้องประสบความทุกข์จากการกระทำของมนุษย์

โอม ... ข้าแต่พระแม่คงคา

ผู้ทรงมหามหิธานุภาพ

ข้ามาถวายคิตากาลขานขับ

มาศิโรราบด้วยहतภัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

โอม.. ขออัญชลีแด่พระมารดา

ผู้ทรงมหากรุณาภัย

อุทิศหยดอุทกขาลาลัย

ทอสายใยชีวาตอาตมอัน

โอม.. โปรดรับมวลบุปผาสักการะ

แทนค่าการชำระจิตสณาน

โปรดรินสายไปจนอนันตกาล

ถ่ายทอดวิญญานนิรันดร์ไป

ด้วยเดชพระวิญญานอันศักดิ์สิทธิ์
 ขอจงคลดวงจิตมนุษย์ไซ้
 ให้ประจักษ์กระจ่างกลางหทัย
 ยุติการทำลายร้ายในปฐพี

ข้าแต่พระมารดาผู้การุณ
 มนุษย์เนรคุณท่านอย่างบัดสี
 ทารุณท่านจนย่อยยับอัปรีดิ์
 ออกตัญญุทรพกาฬเมือง

ข้าคิดโศกทุกข์แทนพระแม่
 แต่ข้าเป็นเพียงแค่นักเล่าเรื่อง
 ได้แต่ก้มจุมพิตบาทอย่าขัดเคือง
 ที่มนุษย์แน่นเนื่องน้อยปัญญา

(นาฏกรรมแห่งการเฝ้ามอง, 2553: 100)

กวีอ้างถึงความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพระแม่คงคาเพื่อจะนำเสนอแนวคิดการสำนึกในการกระทำต่อธรรมชาติ เพื่อกระตุ้นการสร้างจิตสำนึกในการทบทวนการกระทำที่อาจทำลายธรรมชาติโดยไม่คาดคิด ทั้งนี้การประณามตำหนิผู้ที่ออกตัญญูแต่กลับแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นผู้ให้และเมตตา ย่อมจะสร้างความสะเทือนใจให้แก่ผู้อ่านและมุ่งให้เกิดความรู้สึกผิดละอายเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการกระทำต่อธรรมชาติได้เพราะธรรมชาติอยู่ในฐานะผู้สร้าง ผู้ให้คุณและให้โทษได้เสมอด้วยสถานะของพระเจ้า การกล่าวถึงธรรมชาติในฐานะการเป็นหนึ่งเดียวกันกับพระเจ้าหรือศาสนา ทำให้มนุษย์มีความเกรงกลัวที่จะระมัดระวังในการอยู่ร่วมและเคารพธรรมชาติมากขึ้น

บทกวี “ผึ่งกับปลวก” ในกวีนิพนธ์ *ถนนสายชีวิต* ของ วันเนาวิ ยูเด็นนำเสนอการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการใช้ตัวละครสัตว์ที่เป็นตัวแทนความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์เพื่อเสียดสีมนุษย์ผู้ทำลายธรรมชาติว่า

สูงส้างยางใหญ่ในป่าขึ้น
 ต้องล้มครืนครืนครั้นสนั่นป่า
 พาดใบกิ่งกิ่งก้านรานลงมา

ผึ่งผวาร์วงร่วกระจ่าย

เสียน้ำผึ่งซึ่งมีทีละน้อย
ลูกนักร้อยนัปปันมาพลันหาย
ยางยืนต้นทนมาน่าเสียดาย
เจ้าตัวร้ายซ่อนไซจากใต้ดิน

เสียงหึ่งหึ่งผึ่งมาต่อว่าปลวก
ชาวเหมือนหยวกทำไมจึงใจหิน
แอบกัดรากปากเซาะคอยเกาะกิน
ทำลายสิ้นก็ป่าไม่อาทร

เราพักพิงกิ่งยางอย่างสร้างสรรค์
แพร่พืชพันธุ์ผสมชมเกสร
แทนคุณไม้ให้อยู่เป็นอุ่นนอน
มิไซซ่อนบ่อนเบียนให้เตียนลง

ผึ่งช่วยเติมเพิ่มไม้ให้หอมหวาน
คลีดอกบานก้านใบให้ระหง
พลิกป่าฟื้นขึ้นเย็นอยู่เป็นพง
ผึ่งเสริมส่งส่วนเจ้าเฝ้าทำลาย

(ถนนสายชีวิต, 2543 :10)

กวีสร้างเรื่องเล่าจากตัวละครสัตว์ ผึ่งและปลวก โดยใช้ผึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ
สิ่งมีชีวิตที่สร้างประโยชน์ให้กับธรรมชาติทั้ง “แพร่พืชพันธุ์ผสมชมเกสร” “แทนคุณไม้ให้อยู่เป็นอุ่น
นอน” “ช่วยเติมเพิ่มไม้ให้หอมหวาน” เป็นตัวแทนของการสร้างประโยชน์ตอบแทนแก่ธรรมชาติ และ
กวีใช้ปลวกเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งมีชีวิตที่บ่อนทำลาย “แอบกัดรากปากเซาะคอยเกาะกิน ทำลายสิ้นก็
ป่าไม่อาทร” กวีต้องการสื่อสารไปถึงผู้ที่มีพฤติกรรมการทำลายธรรมชาติ และสร้างจิตสำนึกในการใช้
สัตว์เป็นตัวอย่างของพฤติกรรมที่ส่งเสริมและทำลายธรรมชาติได้อย่างแยบยล

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 ได้มีบทบาทการนำเสนอแนวคิด
อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับกระแสการสร้างงานที่มีแนวคิดเชิงอนุรักษ์ที่เกิดขึ้น

อย่างเข้มข้นในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา กวีมุ่งแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน 3 ประเด็น คือ ประเด็นการแสดงให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ ประเด็นการถ่ายทอดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการทำลายโดยมนุษย์และประเด็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในประเด็นแรกกวีหญิงมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยนำเสนอกวีนิพนธ์ที่แสดงคุณค่าของธรรมชาติในฐานะผู้สร้างสรรค์และคำจูนชีวิต ทั้งยังตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติในฐานะเครื่องจรรโลงใจมนุษย์และแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ ประเด็นต่อมาคือกวีหญิงได้นำเสนอกวีนิพนธ์ที่มุ่งแสดงปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการทำลายโดยมนุษย์ โดยบทกวีได้แสดงให้เห็นความเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ เพื่อตระหนักถึงต้นตอของปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการสุดท้ายคือการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อสู่การดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

บทที่ 4

กลวิธีการนำเสนอแนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทย

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ.2530 – 2559 เป็นกวีนิพนธ์ที่มีลักษณะเด่นนอกจากการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมดังที่ผู้วิจัยไปอธิบายประเด็นไปแล้วในบทที่ 3 คือการใช้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเหล่านั้นที่น่าสนใจ ในบทนี้ศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีบทบาทสำคัญต่อการแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมของกวีหญิงไทยเหล่านี้ พบว่ามีการใช้กลวิธีในการนำเสนอแนวคิดที่มีลักษณะร่วมกัน แบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

- 4.1 ผู้หญิงในฐานะผู้พูดในกวีนิพนธ์
- 4.2 การอ้างผู้หญิงในตำนาน วรรณคดีและประวัติศาสตร์
- 4.3 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง

4.1 ผู้หญิงในฐานะผู้พูดในกวีนิพนธ์

จากการศึกษาผลงานของกวีนิพนธ์หญิงพบว่า กลวิธีสำคัญประการหนึ่งคือการพูดถึงประสบการณ์และปัญหาของผู้หญิงผ่าน “เสียง” ของผู้หญิงเอง ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ผู้พูด” หรือ “persona” หรือบางตำราเรียกว่า “poetic speaker” นัทณัย ประสานนามอธิบายไว้ว่า แต่เดิมคำว่า “persona” หมายถึงการแสดงละครใส่หน้ากากของกรีก ปัจจุบันความหมายขยายออกมาเป็นหน้ากากที่กวีใส่เพื่อแสดงตนในบทกวี กล่าวคือ ผู้พูดไม่ใช่กวีที่เป็นผู้จดปากกาเขียนกวีนิพนธ์ แต่เป็นเสียงพูดแทนด้วยกวีที่ผู้อ่านรับรู้ผ่านกวีนิพนธ์ ความสำคัญของผู้พูดคือการช่วยให้ผู้อ่านวินิจฉัยน้ำเสียงในกวีนิพนธ์ได้ น้ำเสียงและผู้พูดย่อมสัมพันธ์กัน เมื่อเข้าใจน้ำเสียงในกวีนิพนธ์ที่อ่านได้แล้วจะช่วยให้เข้าใจสาร (message) ที่กวีต้องการสื่อได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้ในกวีนิพนธ์บทหนึ่งอาจปรากฏน้ำเสียงหลากหลายระคนกัน บางกรณีผู้อ่านต้องวินิจฉัยว่าน้ำเสียงใดเป็นน้ำเสียงหลักของกวีนิพนธ์บทนั้น (นัทณัย ประสานนาม, 2554: 14 - 10) ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้พิจารณาวิธีการกำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์ โดยเฉพาะผู้หญิงที่แสดงบทบาทความเป็นหญิงอย่างเด่นชัด เช่น บทบาทการเป็นแม่ เด็กหญิง หรือโสเภณี การให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะผู้พูดในกวีนิพนธ์ถือเป็นช่องทางสำคัญที่กวีหญิงสามารถนำเสนอประสบการณ์ ความคิด และมุมมองของตน ทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ภาพที่กวีต้องการนำเสนอผ่านน้ำเสียงของผู้พูด โดยมุ่งเน้นการสื่ออารมณ์และความรู้สึกของผู้หญิงให้ผู้อ่านคล้อยตามเป็นสำคัญ

จากการศึกษาและวิเคราะห์กลวิธีที่กวีหญิงใช้นำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมในกวีนิพนธ์ระหว่าง พ.ศ. 2530 – 2559 พบการใช้กลวิธีให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะผู้พูดในกวีนิพนธ์ ดังนี้

- 4.1.1 การใช้แม่เป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์
- 4.1.2 การใช้เด็กหญิงเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์
- 4.1.3 การใช้โสเภณีเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์

4.1.1. การใช้แม่เป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์

การใช้แม่เป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์ ปรากฏในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ. 2530 – 2559 เพื่อสื่อแนวคิดบทบาททางเพศของผู้หญิง ที่ต้องอยู่ในฐานะผู้ให้กำเนิด ผู้เลี้ยงดู ผู้อบรมบ่มนิสัยและผู้ผดุงรักษาคครอบครัว พร้อมทั้งยังถูกคาดหวังให้มีคุณสมบัติความเสียสละ ดูแลเอาใจใส่ เป็นแม่บ้านแม่เรือน ฯลฯ กวีใช้แม่ในเล่าเรื่องในกวีนิพนธ์เพื่อกล่าวถึงสัญชาตญาณความเป็นแม่ ใช้ทั้งเชิดชูและวิพากษ์ค่านิยมความเป็นแม่ที่การกดทับผู้หญิงไว้กับภาพแม่ในอุดมคติในสังคมไทย ดังนี้

บท “แม่” ในกวีนิพนธ์ *ดอกไม้ใกล้หมอน* ของ นภลัย สุวรรณธาดา เป็นอีกบทหนึ่ง ที่แสดงแนวคิดเชิดชูบทบาททางเพศของผู้หญิง กวีใช้แม่เป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์เพื่อจะกล่าวถึงความรู้สึกของการเป็นแม่ แสดงให้เห็นสัญชาตญาณของแม่ที่ปลื้มปิติในการให้กำเนิดลูก เพื่อจะสร้างความตระหนักถึงความรักอันยิ่งใหญ่ของแม่

เหมือนร่างกายจะแตกแยกเป็นเสี่ยง

หัวใจเพียงจะขาดหวาดหวั่นไหว

แต่เราต้องไม่ตายไม่ตายไป

ขอให้ได้ยินเพียงเสียง... อู๊ว

เจ็บกว่านี้ก็เท่าเราพร้อมจิต

หลังความรักจากทรวงสอดวงแด

แรกเขาส่งเนื้อเย็นให้เห็นหน้า

ทั้งหัวเราะร้องไห้ให้ตื่นตัน

ขวัญเอยขวัญขวัญมาหาลูกเกิด

ขวัญจากครรภ์ก็เหมือนพรากออกจากเรือน

มืออุ่นอ้อมแขนเป็นแทนที่

มีรักจุดสุดสว่างต่างขวาล

เอาชีวิตแลกคำคำว่าแม่

รักตั้งแต่ขวัญใจอยู่ในครรภ์

แม่ผวาอุ้มไว้มีไม่สิ้น

แม่นับวันคอยเจ้าถึงเก้าเดือน

อย่าเตลิดเลยหลงเข้าดงเถื่อน

เชิญขวัญเรือนเห้าย่ใหม่ให้สำราญ

มีกษีรธาราเป็นอาหาร

นี่คือบ้านที่ให้สุขใจแท้

ก้มลงจูบสองปรางที่บางใส
สำนึกหนึ่งแล่นซ่านสะท้านแด

ตาลูกไร้เดียงสามองตาแม่
เพ็ญรู้แน...แม่เรารักมากเท่าไร

(ดอกไม้ใกล้หมอน, 2532: 25)

กวีใช้แม่เป็นผู้พูดในบทนี้เพื่อจะถ่ายทอดประสบการณ์ยิ่งใหญ่ในการเป็นแม่ กวีให้แม่เล่าความรู้สึกที่มีต่อลูกในวันให้กำเนิด สร้างบทสนทนากับลูกในการกล่อมขวัญลูก “ขวัญเอยขวัญขวัญมาหาลูกเถิด” กวีให้แม่พรรณนาถึงความรู้สึก เช่น รัก ผวา ตื่นเต้น ทำให้เกิดภาพและน้ำเสียงที่สร้างอารมณ์สะท้อนใจซาบซึ้งในความรักของแม่

บท “สงครามแห่งความรัก (1)” ในกวีนิพนธ์ *เหนือฝั่งมหานที* ของ เพ็ญ ภัคตะ กวีให้แม่เป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์เพื่อทำหน้าที่สอนและเตือนสติลูกสาว กวีสื่อแนวคิดการนำเสนอคำสอนหญิงแนวขนบโดยถ่ายทอดผ่านแม่ การให้แม่เป็นผู้ถ่ายทอดคำสอนช่วยสร้างบรรยากาศให้เห็นจารัตินิยมในการอบรมลูกสาวได้อย่างเด่นชัด ดังนี้

กลับบ้านคำอีกแล้ว	ถูกลูก
เสียงแม่รำพันผูก	พรั่นถ้อย
สำนึกผิดหรือถูก	ตรงเกิด
ดรณรุ่นเจ้าสาวน้อย	จักต้องสงวนตัว
ไปไหนหนแห่งห้อง	แถวใด
ทำอะไรอยู่กับใคร	คำนี้
ทำไมเหตุไฉน	จึงดี
แจจแจจวานช่วยชี้	แม่ให้หายแคลง
ผมเฝ้าเจ้าก็ล้วน	รุ่งรัง
เหม็นกลิ่นบุหรirkริง	เกรอะคลุ้ง
แม่พรั่นเพราะแม่ซัง	ถูรัก
โยหวาดไหวสะดุ้ง	สะทกสะท้านสิ่งใด
เพื่อนหนุ่มล้วนแก่นกร้าว	จักโก
หน้าซุบซิดเซียวไซ	ซุ่มแก้ง
สูบผืนฤเฮโร	อินเล่า
สารรูปดุดังแรง	โอบล้อมดวงเดือน
แล้วใครมาส่งเจ้า	คืนจร

วางจิตทำใหวอน	ห่อนได้
เหยือกามอุทาหรณ์	เห็นอยู่
เขาอาจยุติเจ้าไว้	อย่าไว้ใจคน

(เหนือฝั่งมหานที, 2544: 26)

บท “บ่นของแม่” ในกวีนิพนธ์ *โรงละครของมนุษย์ต่างดาว* ของ มุทิตา กวีให้แม่เป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์เพื่อจะกล่าวถึงห่วงใยที่มีต่อลูก กวีใช้เสียงบ่นของแม่เป็นกลวิธีในการสร้างความตระหนักถึงความรักของผู้เป็นแม่ ใช้บทสนทนาที่เป็นถ้อยคำในชีวิตประจำวันของแม่ที่พูดคุยกับลูก การนำ “เสียงบ่น” ของแม่มาถ่ายทอดโดยแม่ในกวีนิพนธ์สร้างอารมณ์สะท้อนใจและกระตุ้นให้เกิดความซาบซึ้งในความรักของแม่ ดังนี้

ลูกรัก วันนี้ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่
 แม่ปฏิเสธได้อย่างไรว่าไม่นึกถึงวันที่ลูกยังเล็ก
 ความรู้สึกนึกคิดของลูกเติบโตพร้อมกับร่างกาย
 วันนี้เราเท่าเทียมกันทางปริมาตรร่างกาย
 แต่เวทมนต์อันใดที่บังตาแม่ว่าลูกก็ยังเป็นลูกตัวเล็ก
 โลกของลูกที่ดำเนินอยู่มันเหนื่อยมาก แม่รู้
 ลูกกินอาหารครบสามมื้อหรือเปล่า
 ไม่มีข้าวผัดของแม่

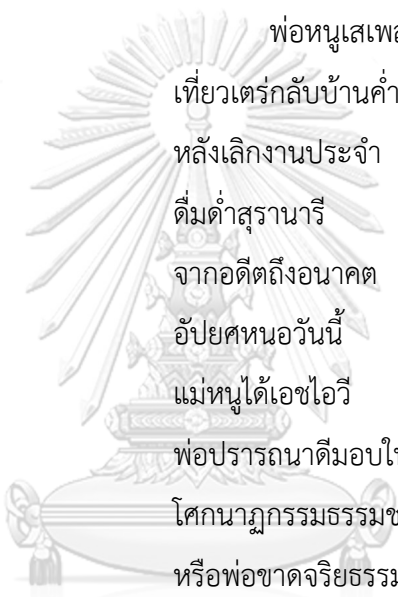
ข้าวผัดไหนไหนก็แทนได้ขอให้มียประโยชน์
 เว้นแต่ข้าวผัดแซ่แข็ง ลูกหลีกเลี่ยงได้ก็จะดี
 ดื่มน้ำมาก ๆ ถ้าลูกรู้สึกไม่สบายตัว
 ดื่มน้ำน้อยทำให้ลูกปากแห้งแตก
 และต้องคอยแกะลอกมัน
 ดูแลสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงไว้ให้แม่ด้วย
 ก็ในเมื่อแม่เลี้ยงมาจนโตขนาดนี้
 ลูกจะละเลยสิ่งนี้ได้อย่างไร

(โรงละครของมนุษย์ต่างดาว, 2559: 77 - 78)

4.1.2 การใช้เด็กหญิงเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์

ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ.2530 – 2559 พบกลวิธีการใช้เด็กหญิงเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์มากที่สุด กวีสะท้อนให้เห็นธรรมชาติ ความไร้เดียงสา ความบอบบาง ความอ่อนเยาว์ เพื่อวิพากษ์ปัญหาการใช้ความรุนแรงและการล่วงละเมิดเด็กที่เกิดขึ้นโดยผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีกำลังมากกว่ากระทำต่อเด็กอย่างไร้มนุษยธรรมและปัญหาความแตกแยกในสถาบันครอบครัว ดังนี้

บทกวี “พ่อของหนู” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของวันรวี รุ่งแสง กวีใช้เด็กหญิงที่ตั้งคำถามกับพ่ออย่างไร้เดียงสาถึงความไม่รับผิดชอบครอบครัวในฐานะพ่อและสามี ดังนี้

พ่อหนูเสเพล
 เทียวเตร่กลับบ้านค่ำ
 หลังกิจงานประจำ
 ดื่มด่ำสุรานารี
 จากอดีตถึงอนาคต
 อภัยศพนอวันนี้
 แม่หนูได้เฝ้าไอวี
 พ่อปรารถนาตีมอบให้มา
 โศกนาฏกรรมธรรมชาติ?
 หรือพ่อขาดจริยธรรมล้ำค่า?
 หรือสังคมสรรเสริญเพียงเงินตรา?
 พ่อจึงซื้อหาคนปรนเปรอกาม
 ทำไมพ่อไม่ซื้อ
 ไม่นับถือคู่ชีวิตคิดเหยียดหยาม
 ทรมานอกใจไฝต่ำทราม
 หนูอยากถามพ่อสักนิดถึงจิตใจ
 หนูลืมหาดูโลกโศกสังเวช
 รับเชื้อเอดส์จากพ่อพอใจไหม
 เราคือครอบครัวเอดส์แห่งประเทศไทย
 มีชีวิตในโลกทุกข์ยุคมีดดำ
 พ่อหนูเสเพล

เที่ยวเตร่กลับบ้านคำ

หลังเลิกงานประจำ

ดื่มด่ำสุรานารี

(เขียนโลก, 2535: 50-51)

กวีให้เด็กหญิงผู้พูดอยู่ในครอบครัวที่พ่อ “เสเพล” “ดื่มด่ำสุรานารี” และ “พ่อจึงซื้อหาคนปรนเปรอภาม” เพื่อจากวิพากษ์ปัญหาครอบครัวอันมีสาเหตุเกิดจาก “พ่อ” กวีวิพากษ์สาเหตุของปัญหาครอบครัวที่เกิดผู้ชาย และวิพากษ์ปัญหาการรับเชื้อโรคเอดส์มาสู่คนในครอบครัวที่มาจากการซื้อบริการทางเพศ กวีให้ตัวละครเด็กหญิงเสียดสีปัญหาดังกล่าวโดยการตั้งคำถามกับพ่อด้วยความไร้เดียงสา “ทำไมพ่อไม่ซื้อ” หรือ “รับเชื้อเอดส์จากพ่อพอใจไหม” เพื่อกระตุ้นเตือนให้ตระหนักถึงการกระทำที่บ่อนทำลายสถาบันครอบครัวและส่งผลกระทบต่อเด็กผู้บริสุทธิ์

ในบทกวี “ไม่รู้จริง ๆ ” ในกวีนิพนธ์ *บันไดกระดาศ* ของสายพร ปัทมเรขา กวีให้เด็กผู้หญิงที่ถูกพ่อแม่ขายมาเป็นโสเภณีเล่าเรื่อง กวีชี้ให้เห็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กผู้หญิงถูกขายมาทำอาชีพโสเภณีคือการที่ครอบครัวต้องเผชิญกับความยากจน พ่อแม่หลายคนจึงตัดสินใจให้เด็กหญิงเหล่านั้นต้องมาเป็นโสเภณีเพื่อเป็นหนทางของการแก้ปัญหาความขาดแคลน

พ่อเอาหนูมาขาย

ตั้งแต่หลายปีเห็นหนูเป็นสาว

ให้รับแขกแลกค่าตัวชั่วครูชั่วคราว

หักค่าข้าวค่าน้ำประจำวัน

เขาบอกรักแล้วสว่ขอกับพ่อแม่

คอยดูแลเอาใจใส่ให้เชื่อมั่น

แล้วลงหนูเข้าสำนักเพื่อกักกัน

หลังจากนั้นเขาก็ขู่ให้หนูยอม

ปีนั้นฝนแล้ง

เขาแสดงความเมตตาตามาตะล่อม

หนูเผลอเชื่อคำหวานเขาหวานล่อม

เขาขู่ซ้อมบังคับให้หนูขายตัว

(บันไดกระดาศ, 2537: 36)

ในบทกวี “พ่อจำหนุอายุสี่ขวบ” ในกวีนิพนธ์ *เหนือฝั่งมหานที* ของ เพ็ญ ภัคตะ ใช้ เด็กหญิงเล่าเรื่องถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็กที่เผชิญกับความรุนแรงในครอบครัว กวีได้บันทึกข้อความใต้บทกวีนี้ว่า เป็นช่วงที่มีการประโคมข่าว “พ่อข่มขืนลูกสาว” ทั้งในโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ติดต่อกัน 4 - 5 ราย ภายในเวลาเพียงหนึ่งเดือน ซึ่งเหยื่อทุกรายล้วนแต่เป็นเด็กวัย 4 - 5 ขวบ ข่าวเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจให้กวีสร้างเรื่องเล่าความรุนแรงนำเสนอเด็กหญิงที่สูญเสียพ่อและแม่มีครูรักใหม่ เพื่อนำเสนอเนื้อหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง ดังนี้

หนูเรียนอนุบาล	แม่หาบคนขายส้มตำ
ตากแดดจนตัวดำ	ต้องเลี้ยงลูกถึงสี่คน
พ่อตายไปหลายปี	แม้อยู่สาวหนุ่มยังสน
พ่อเลี้ยงก็เวียนวน	คนเก่าไปคนใหม่มา
หนูไม่ต้องการพ่อ	ทั้งพ่อใจใครนินทา
เป็นเด็กอนาถา	กำพร้าพ่อกียินดี
โยแม่จึงยึดเยียด	หาพ่อใหม่ให้ทุกที
เปลอแม่เขาดบตี	และเตะผางเข้าข้างฝา
วันนี้แม่ไม่อยู่	หนูแสนกลัวตัวสั่นขา
เขาจับหนูถ่างขา	แล้วกดทับอย่างกลัดมัน
ข่มขู่จะฆ่า	โอ้แม่จำอยู่ไหนกัน
พี่กลับมาไม่ทัน	หนูสิ้นฝันของวัยเยาว์

(เหนือฝั่งมหานที, 2544: 98)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

กวีบรรยายให้เห็นภาพตัวละครพ่อเลี้ยงกระทำความรุนแรงต่อตัวละครเด็กผู้หญิง โดยใช้ภาษาเลียนแบบภาษาข่าวซึ่งมีถ้อยคำบรรยายเหตุการณ์ความรุนแรงทางเพศต่อเด็กผู้หญิงอย่างตรงไปตรงมา ทำให้เห็นความรุนแรงที่ถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อ นอกจากนี้บทกวียังแสดงให้เห็นปัญหาความคาดหวังต่อผู้หญิงที่ต้องมีผู้ชายเป็นที่พึ่งกล่าวคือ ผู้หญิงต้องมีสามีคอยดูแล “พ่อเลี้ยงก็เวียนวน คนเก่าไปคนใหม่มา” และเป็นลูกต้องมีพ่อ มิฉะนั้นจะต้องถูกสังคมติฉินนินทา แม้ตัวละครเด็กหญิงจะปฏิเสธการมีพ่อใหม่ “หนูไม่ต้องการพ่อทั้งพ่อใจใครนินทา เป็นเด็กอนาถา กำพร้าพ่อกียินดี” แต่ก็ต้องตกอยู่ใต้อาณัติที่แม่เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของเธอ ด้วยเหตุนี้บทกวีดังกล่าวจึงไม่เพียงแต่นำเสนอภาพความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง แต่ยังชี้ให้เห็นสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของผู้หญิงว่าเป็นเพราะผู้หญิงไม่สามารถยุติความสัมพันธ์ที่จะต้องพึ่งพาผู้ชายได้ จำต้องยอมทนในสภาพถูกกระทำด้วยอุปสรรคทางการเงิน หรือสภาพสังคมรอบข้าง เช่น ขาดที่ปรึกษา พึ่งพา

ตนเองไม่ได้ รวมถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่ทำให้คิดว่าการไม่สามารถทำให้ครอบครัวเป็นปกติสุขได้นั้น คือความผิดของตน

4.1.3 การใช้โสเภณีเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์

จากการศึกษาและวิเคราะห์กลวิธีที่กวีหญิงใช้นำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคมใน กวีนิพนธ์ระหว่าง พ.ศ. 2530 – 2559 พบว่ากวีมีการนำข้อมูลทางสังคมเกี่ยวกับโสเภณีมาเป็น วัตถุติบในการนำเสนอโสเภณีเป็นผู้พูดในกวีนิพนธ์ จึงทำให้เรื่องเล่าในกวีนิพนธ์สัมพันธ์กับเหตุการณ์ ในสังคมที่เกี่ยวกับโสเภณีในประเทศไทย และการเล่าเรื่องโดยโสเภณีเป็นผู้พูด เป็นกลวิธีที่กวีใช้ วิพากษ์โสเภณีและวิพากษ์ปัญหาสังคมที่สัมพันธ์กับโสเภณี เช่น ปัญหาทุนนิยม ปัญหาการทุจริต และ ปัญหาการค้ามนุษย์ ดังนี้

บทกวี “ตรวนชีวิต” ” ในกวีนิพนธ์ *บันไดกระดาศ* ของสายพร ปัทมเรขา กวีใช้ โสเภณีพูดถึงเรื่องการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อเป็นการวิพากษ์ว่าเป็นการกระทำฉาบฉวยที่เป็น เพียงการทำให้สังคมได้รับรู้ว่า มีการกวาดล้างหญิงโสเภณีหรืออาชีพที่ผิดกฎหมายตามคำสั่งของ บ้านเมือง เพื่อกลบปัญหาความเคลือบแคลงสงสัยการทำงานของในทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่มี อิทธิพลและแสวงหาประโยชน์การเครือข่ายกลุ่มผู้ค้าประเวณี ดังนี้

สาบานได้ไหมพี่
ว่าบ้านนี้เมืองนี้ไม่มีช่อง
หรือต้องใช้เวลานานที่ทอง
ศึกษาท่องที่ก่อนป้อนข้อมูล
จิจริงจิงนะหรือจำ
ว่าแมงดานะจำปราบจนสาบสูญ
ทั้งไม่มีญาติกาสักตระกูล
ร่วมประยูรสาขามะดาเลย
โมเมละมั้ง ... หมวด
ว่าหมวดตรวจท้องที่มีว่างเฉย
กับพ่อเล้าแม่เล้าที่เขาเปรย
หมวดไม่เคยไม่เคยสมาคม
ตาวิเศษเห็น (บ้าง) มะผู้กำกับ
แหล่งครึ่งลับครึ่งแจ้งแหล่งสุ่ม
ค้ำกันด้วยเพศแม่แพรรระดม

หรือเขารมทรัพย์จนผ้าฟาง

ปฏิเสธสิ ... ท่านผู้ว่า

ว่าพาราณสีไร้หญิงขายร่าง

ประชากรมีธรรมไว้นำทาง

เป็นตัวอย่างเป็นเมืองดีเป็นศรีไทย

ด้วยน้ำตาที่ไหลเองก็แห้งเอง

มีชีวิตให้เขาเร่งระบายไคร้

บุคคลนอกเครื่องแบบแอบเกี่ยวใน

อิสราฟจึงเป็นไฟที่ไกลตรวน

(บันไดกระดาด, 2537: 38-39)

กวีใช้เสียงโสเภณีเพื่อสืเสียดสังคมในการจัดวางโสเภณีให้อยู่ในสถานะเป็นส่วนเกินของสังคมที่ทุกคนรอบข้างหรือผู้คนในสังคมต่างแสดงความรังเกียจและต้องการจะกวาดล้างให้หมดไปจากสังคมไทย ในขณะที่ยังมีขบวนการที่คอยจะหาประโยชน์จากโสเภณีเหล่านั้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จึงทำให้ปัญหาโสเภณีไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง

ในบทกวี “คำให้การของเมียเช่า” ในกวีนิพนธ์ เหนือฝั่มหนานที ของ เพ็ญ ภัคตะ กวีใช้โสเภณีเล่าเรื่องเพื่อเป็นการโต้กลับการถูกลดทอนคุณค่าในฐานะ “เมียเช่า” กวีให้โสเภณีเป็นผู้พูดโดยเปิดโอกาสให้ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพดังกล่าวได้โต้กลับวาทกรรมที่เกี่ยวกับหญิงโสเภณี เช่น การดูแคลนสติปัญญา การดูถูกเกียรติศักดิ์ศรีรวมถึงการวิพากษ์ผู้ชายที่ใช้บริการ ดังนี้

ฉันอยู่ที่ภูเก็ต ระเบิดมาจากขอนแก่น
ขายตัวไปทั่วแดน ไม่อยากทำก็ต้องทำ
ฟุดฟิดและฟอไฟ โอเลิฟยู โอเวลคัม !
ตากแดดให้ตัวดำ ไม่ยี้หระผู้ชายไทย
หนทางแห่งความทุกข์ เราแลกสุขกันใช้ไหม
รสสวาทบำเรอไป เงินก้อนใหญ่ให้ฉันมา

.....
ยุดคิดว่าฉันคือ กะหรี่หรือจึงหยาบหมิ่น
คำทอทั้งดิฉิน ว่าเง้งไม่เข้าใจ
อยากได้ผู้หญิงดี มีปัญญาสมองใส
ใครใช้เล่าใครใช้ ให้มาคว่ำเมียเช่าครอง

(เหนือฝั่มหนานที, 2544: 100)

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงใช้กลวิธีให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะผู้พูดในกวีนิพนธ์เพื่อนำเสนอประสบการณ์ของผู้หญิงที่ประกอบอาชีพดังกล่าวในแง่ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลและสะท้อนให้เห็นปัญหาที่สัมพันธ์กับสังคมในการมีส่วนร่วมผลักดันให้ผู้หญิงกลายเป็นวัตถุทางเพศหรือถูกทำให้กลายเป็นสินค้าในสังคมทุนนิยมอีกด้วย การใช้เรื่องเล่าโดยการนำเสนอตัวละครโสเภณีจึงเป็นตัวแทนเสียงของโสเภณีที่ได้รับผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำที่มีต่อผู้หญิงเหล่านี้ในสังคม

4.2 การอ้างอิงผู้หญิงในตำนาน วรรณคดีและประวัติศาสตร์

การอ้างอิง (allusion) เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการอ้างอิง (reference) และสหบท (intertextuality) คือ การที่ตัวบทหนึ่งมีการอ้างอิงหรือแทรกตัวบทอื่นซึ่งส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่กำลังกล่าวถึงและตัวบทอื่นที่อ้างหรือแทรกมา (Fairclough, 1992b อ้างถึงใน ศิริพร รักดีผาสุข, 2553: 100) ซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้างความซับซ้อนของงานตีความ ถ้าผู้อ่านรับรู้เรื่องที่ได้รับการอ้างอิงก็จะตีความอีกระดับหนึ่ง สร้างอารมณ์สะท้อนใจได้จากการเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม ทั้งนี้ พจนานุกรมศัพท์ทางวรรณกรรม ของราชบัณฑิตยสภา อธิบายความหมายของการอ้างอิง (allusion) ว่า

การอ้างอิงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน จุดประสงค์ทั่วไปของการอ้างอิงเพื่อที่จะขยายงานเขียนวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจน หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนักหรือให้น่าสนใจ ประทับใจยิ่งขึ้น และการอ้างอิงอาจจะทำให้งานเขียนนั้นดีเด่นลึกซึ้ง ผู้เขียนมักคาดหวังว่าผู้อ่านมีพื้นฐานความรู้ร่วมกับผู้เขียน และมีความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์ทางวรรณคดีที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ตลอดจนมีความสามารถที่จะเข้าใจเรื่องที่น่ามาอ้างอิงนั้นได้ด้วย

(ราชบัณฑิตยสภา, 2561: น.13 – 14)

จากการศึกษาพบว่ากลวิธีการอ้างอิงในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยที่นำมาศึกษา ใช้การอ้างอิงเป็นกลวิธีในการสร้างสรรค์ผลงานที่ทำให้งานเขียนลึกซึ้งและซับซ้อนขึ้น โดยการมุ่งให้เกิดการตีความใหม่บนพื้นฐานความรู้เก่าที่กวีหญิงและผู้อ่านมีร่วมกันเพื่อนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม โดยมีลักษณะการอ้างอิง 3 ประเภท ดังนี้

4.2.1 การอ้างอิงผู้หญิงในตำนาน

4.2.2 การอ้างอิงผู้หญิงในวรรณคดี

4.2.3 การอ้างอิงผู้หญิงในประวัติศาสตร์

4.2.1 การอ้างถึงผู้หญิงในตำนาน

การอ้างถึงตำนานในกวีนิพนธ์ของกวีมักเป็นตำนานที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง โดยนำมาใช้เสนอแนวคิดทั้งในแง่ของการเชิดชูคุณค่าบทบาทของผู้หญิง และในแง่การวิพากษ์ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศในสังคมปิตาธิปไตยเพื่อการต่อสู้เรียกร้องสิทธิสตรี ทั้งนี้กวีนิพนธ์ของกวีหญิงที่แสดงแนวคิดการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเห็นได้ชัดในงานของเพ็ญ ภัคตะ ซึ่งมีภูมิหลังเป็นนักวิชาการและนักเขียนที่เขียนคอลัมน์เกี่ยวกับผู้หญิงในตำนานหรือประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี กวีนิพนธ์ของเพ็ญ ภัคตะ จึงมักมีการอ้างอิงตำนานหรือวรรณคดีเพื่อตีความใหม่ในเชิงสตรีนิยม

ในบทกวี “จากวินัสถึงมาดอนนา” ในกวีนิพนธ์ *อดีตหทัย* ของเพ็ญ ภัคตะ อ้างถึงตำนานเทพปกรณัมกรีกของเทพีวินัส (Venus) หรือ เทพีอะโฟรไดท์ (Aphrodite) ซึ่งเทพีผู้ได้รับขนานนามว่าเป็นเทพแห่งความงามและความรัก ผู้เป็นดั่งตัวแทนความงามของเพศหญิงตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ เพื่อเชิดชูในฐานะผู้หญิงผู้สั่งสอนให้มนุษย์รู้จักความรัก และอ้างถึง มาดอนนา (Madonna) ภาษาอิตาลีสมัยกลางซึ่งแปลว่า “พระแม่เจ้าของข้าพระองค์” (My Lady) เป็นคำที่ใช้เรียกแทนรูปเคารพของพระนางมารีย์พรหมจารี ของ “ลัทธิบูชาพระแม่มารีย์” มาใช้เพื่อเชิดชูสถานะความเป็นแม่ โดยกวีอ้างถึงตำนานของ “วินัส” และ “มาดอนนา” เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของบทบาทผู้หญิงในฐานะ “ผู้ให้กำเนิด” ดังนี้

กำเนิดในกบหอยกลาง มหาสมุทรกว้าง
เกลียวคลื่นเกล็ดปลั่งรังสี
สวยสดหยดย้อยหยาดมณี ราวยอดนารี
เทพีพิลาสพิไล
นามเธอวินัสมีนัย หรืออะโฟรไดท์
สัญลักษณ์ความรักความงาม
สอนโลกเรียนรู้นิยาม รสสวาทไหวหวาม
ปวดกามยามรักเสียบศร
รักล่องลอยพันอัมพร แทรกแผ่นดินดอน
ซุกซ่อนฝังทรวงดวงตา
อีองค์พระแม่มาริอา นามมาดอนนา
แม่พระพิสุทธิโสภณ

โอบอุ้มทารกอกวิล อ้อมอุ๋นไอริน
 ชีวิตมีสินอวารณ์
 ทุกข์ลูกดังทุกข์มารดร เจ็บร้าวใจรอน
 ไถโทษถ่ายถอนอาตุร
 ลูกเศร้าแม่เศร้าหม่นสูญ ฝ้ากอบเกื้อกูล
 เพิ่มพูนแรงหวังพลังใจ
 ถึงกาลผ่านล่วงครรไล เจ้าเปลี่ยนแปลงวัย
 สายใยแม่ลูกผูกพัน
 วิญญานเยี่ยมยลบนสวรรค์ ยังห่วงยอดขวัญ
 ใฝ่ฝันเจ้ารอดปลอดภัย
 ชาวกรีกโรมันเลื่อมใส อิตถีหทัย
 เทพีวีนิสเอกองค์
 แผ่นดินอาทิตย์อัสดง ยุโรปอ้าง
 ยืนยงเชิดชูบูชา
 คริสตกาลผ่านมีมาดอนนา มหาเมตตา
 ปราบธนาแห่งรักนิรันดร์
 สองรักสองรสเสกสรร รักหนึ่งจำนรรจ์
 ผูกพันพิศواسหนุ่มสาว
 รักสองไร้ราศิศาว บริสุทธ์ดุจหา
 อกร้าวแบกรับทุกข์ริน
 คนใดไร้รักราคน เหมือนโลกแล้งศิลป์
 ดวงจันต์สิ้นลับดับฝัน
 รักหนึ่งรักใดเทียมทัน หล่อเลี้ยงชีวัน
 รักนั้น วีนิส – มาดอนนา

(อิตถีหทัย, 2550: 48)

กรอ้างถึงตำนาน “วีนิสถึงมาดอนนา” เพื่อเสนอว่า ในอารยธรรมตะวันตกทั้งก่อน
 และหลังคริสตกาลมีการเชิดชูสัญลักษณ์ของความเป็นแม่มาโดยตลอด ในยุคกรีก-โรมันซึ่งนับถือเทพ
 เจ้าก็มีวีนิส ต่อมาเมื่อคริสตศาสนาก็มีมาดอนนาเป็นตัวแทนของความเป็นแม่ สะท้อนถึงอารยธรรมของ
 โลกเก่าแก่ที่เป็นรากฐานของความคิดของมวลมนุษยชาติว่ามีการยกย่อง “ตัวแทนของความเป็นแม่”

ที่สื่อถึงคุณค่าของความเสียสละ โดยอ้าง “วินัส” ที่ในฐานะ “สัญลักษณ์ความรักความงาม” และกล่าว
 เชิดชูในฐานะการเป็นหัวใจของผู้เป็นแม่ ซึ่งสัมพันธ์ตำนานเทพปกรณัมของเทพีวินัสและความเชื่อ
 เรื่องการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่การภวานาเมื่อให้มีบุตร การ
 ตั้งครรภ์ การดูแลระหว่างอุ้มท้องให้ปลอดภัย การคลอดบุตรที่ขอให้ความปลอดภัยและโชคดีให้
 เด็กที่กำลังเกิดมาด้วยความอุดมสมบูรณ์ (ศรัณยู ปานยศ, 2559: 36) และอ้างถึง “มาดอนนา” เพื่อเชิดชู
 ในฐานะ “มหามาดา” สื่อถึงสถานะอันยิ่งใหญ่ของการเป็นมารดาในศาสนาคริสต์ ดังนี้

ชาวกรีกโรมันเลื่อมใส อิตลียุทัย
 เทพีวินัสเอกองค์
 แผ่นดินอาทิตย์อัสดง ยุโรปอารัง
 ยืนยงเชิดชูบูชา
 คริสตกาลผ่านมีมาดอนนา มหามาดา
 ประรณนาแห่งรักนิรันดร์

นอกจากนี้ก็สื่อถึง “วินัส” ในฐานะผู้สอนให้โลกรู้จักกับความรักและเป็นมารดาของ
 คิวปิดเทพแห่งความรักและความรัก มีธนูกับลูกศรเกมเทพ ซึ่งเป็นตัวแทนของบ่อเกิดอำนาจ
 ของพระองค์ มนุษย์หรือกระทั่งพระเจ้าที่ถูกยิงด้วยลูกศรเกมเทพของคิวปิดจะเปี่ยมด้วยความ
 ประรณนาซึ่งควบคุมไม่ได้ กวีแสดงความสำคัญของความรักว่า ความรักอยู่ในท้องฟ้า อยู่ในแผ่นดิน
 และอยู่ในดวงตา เพื่อสื่อถึงอำนาจของความรักว่าเป็นปรากฏสิ่งที่อยู่ในทุก ๆ ที่ในโลกนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY
 สอนโลกเรียนรู้นิยาม รสสวาทไหวหวม
 ปวดกามยามรักเสียบสร
 รักล่องลอยพันอัมพร แทรกแผ่นดินดอน
 ชุกซ่อนฝังทรวงดวงตา

ส่วนบทกวีที่อ้างถึง “มาดอนนา” มีลักษณะที่เชื่อมโยงกับประติมากรรมปิเอตา
 แสดงภาพร่างของพระเยซูบนตักของพระแม่มารีย์หลังจากที่ตรึงกางเขน กวีบรรยายถึงความรู้สึกของ
 แม่ที่ปวดเจ็บแทนลูก เพื่อนำเสนอคุณสมบัติของแม่ที่มีความรัก ความเมตตาและความเสียสละที่มีต่อ
 ลูก ดังนี้

โอบอุ้มทารกอกถวิล อ้อมอุ๋นไอริน
 ชีวินมิสิ้นอาวรณ์

ทุกข์ลูกดังทุกข์มารดร เจ็บร้าวใจรอน
 ไถโทษถ้ายถอนอาตุร
 ลูกเศร้าแม่เศร้าหม่นสูญ เผือกอบก่อกูล
 เพิ่มพูนแรงหวังปลงใจ

ภาพที่ 1 ปีเอโตร ดา การ์โตนา (Pietro da Cortona). “ปีเอตา”. ค.ศ.1620 – 1625.

โบสถ์ซานตาเกียรา (Santa Chiara). อเรชโซ

(ที่มา กุลวดี มกรภิรมย์, 2562: 235)

กวีเชื่อมโยงเข้ากับการกล่าวถึง “มาดอนนา” เพื่อเชิดชูในฐานะ “มหามาดา” สู่ถึงสถานะอันยิ่งใหญ่ของการเป็นมารดาพระเยซู กวีมุ่งจะเชิดชูสถานะของ “วินัส” และ “มาดอนนา” ในบทบาทแม่และผู้หญิงที่อยู่ในฐานะผู้ให้กำเนิด ผู้ปกป้องคุ้มครองและมีคุณสมบัติของความเสียสละยิ่งใหญ่ของผู้หญิงที่มีต่อมนุษย์และโลก

ในบทกวี “แม่หญิงลัวะ” ในกวีนิพนธ์ *อิตถีทัย* ของเพ็ญ ภัคตะ อ้างถึง “ตำนานนางสมัน” ซึ่งตำนานภาคเหนือเปรียบเทียบกับมนุษย์ยุคโบราณว่าเกิดจากรอยเท้าสัตว์สามกระดูก ได้แก่ ช้าง แรดและสมัน (เพ็ญ ภัคตะ, 2550: 63) และ “ตำนานปู่แสะย่าแสะ” ตำนานความเชื่อผีบรรพบุรุษชาว

ล้านนา มาใช้เพื่อจะกล่าวถึงบทบาทผู้หญิงในฐานะผู้สร้างกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะและเพื่อวิพากษ์การเหยียดชาติพันธุ์ลัวะในยุคปัจจุบัน ดังนี้

สตรีในหนึ่งหน้า ตำนาน

ประวัติศาสตร์เรียงสาน สืบร้อย

จารึกจากใบลาน มุขปาฐะ

หลากหลายพงศัพธ์ร้อย แผกเชื้อชาติพันธุ์

เมืองเหนือคราก่อนนั้น สังคม

สายเลือดแม่หลังสม หลักสร้าง

ชาวชนเชิดชูชม แม่ช่วย

ปิดเป้าความป่วยร้าย ท่างไขคล้ายเชื้ญ

หลุมศพในหลืบเส้า นิทรา

ลูกปิดเสกคาถา ร่างซ้อน

วิถีแห่งมาตา ละว้าเผ่า

หมายส่งวิญญาณอ่อน ผ่านหม้ายหมอผี

มิมีนตชั่วร้าย มารยา

มิมากด้วยกามา สวาสดิ์เฝ้า

มิหมายมกุฎา แม่ मद

ชนเลือกให้เป็นเจ้า สืบเชื้อขยายพงศ์

สรีระหญิงถูกสร้าง เทียมศูนย์

โลหิตไหลเกื้อกูล กอบหล้า

น้ำนมหลังจำรูญ เลี้ยงโลก

พลีร่างหอนรู้ล้า แลกแล้วบำเรอ

สื่อสารโลกเร้นลับ ร่างทรง

เสียงสวดเทพประสงค์ สันเฝ้า
 ครางครวญเพื่อครองคอง พื้นที่
 คือเขตผู้หญิงเข้า เขยิบข้ามปะรำพิธี

(อิติพิศัย, 2550: 60- 61)

กรีกกล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ และเชิดชูบทบาทผู้หญิงลัวะในฐานะแม่ผู้ให้กำเนิด “น่านมหลังจำรูญ เลี้ยงโลก” บทบาทผู้สร้างเมือง “เมืองเหนือคราก่อนนั้น สังคมสายเลือดแม่หลังสม หลักสร้าง” บทบาทผู้พิทักษ์และปกป้องภัย “ปิดเป่าความป่วยร้าย ห้างไขคล้ายเชื้อ” และบทบาทในฐานะผู้นำและครองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางความเชื่อ “คือเขตผู้หญิงเข้า เขยิบข้ามปะรำพิธี” และกวีได้อ้างถึง “นางสมัน” ซึ่งตำนานภาคเหนือเปรียบเทียบกับมนุษย์ยุคโบราณว่าเกิดจากรอยเท้าสัตว์สามตระกูล ได้แก่ ช้าง แรด และสมัน โดยมีพ่อเป็นฤๅษี (นักพรตชาวอินเดียที่มาเผยแผ่ศาสนาในสุวรรณภูมิ) ได้ถ่ายทอดสัจจในรอยเท้าสัตว์ ต่อมานางช้าง นางแรด และนางสมันได้กินเข้าไปจนตั้งครรภ์ คลอดออกมาเป็นชนพื้นเมืองกลุ่มแรก (เพ็ญ ภัคตะ, 2550: 63) เพื่อเน้นย้ำและสนับสนุนที่มาของสถานะผู้สร้างกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะโดยเชื่อมโยงตำนานในฐานะแม่ผู้ให้กำเนิดเผ่าพันธุ์ ดังนี้

นารีในหน้าแรก สุวันณภูมิ
 ชนเผ่าดั้งเดิมปุม เปิดด้าว
 ดินแดนดอกบัวตูม ภัทรกัป
 หญิงเปรียบเป็นรอยเท้า แท่นไถอินทขิล
 กำเนิดมาแต่เนื้อ นางสมัน
 สายแม่พื้นเมืองพันธุ์ พ่อโพ้น
 ฤๅษีอวดารสรร อินทร์ส่ง มาเอย
 นามลัวะเลียบโลกโน้น ก่อนหน้าอาณาสยาม

(อิติพิศัย, 2550: 61)

กวีเสนอว่า ผู้หญิงลัวะอยู่ในสถานะสำคัญตั้งแต่อดีตกาล “ชนเผ่าดั้งเดิมปุม เปิดด้าวดินแดนดอกบัวตูม ภัทรกัป” คือกัปที่เราอยู่ในปัจจุบัน เมื่อแรกสร้างโลกของแต่ละกัปจะมีดอกบัวผุดเป็นสัญลักษณ์ จำนวนของดอกบัวเป็นการบ่งบอกว่าในกัปนั้นมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้กี่พระองค์ (เพ็ญ ภัคตะ, 2550: 63) และ “หญิงเปรียบเป็นรอยเท้า แท่นไถอินทขิล” ซึ่งชาวลัวะมีความเชื่อว่าพระอินทร์ได้ประทานเสาต้นแรกมาให้ เป็นหลักบ้านหลักเมือง จึงมีการบูชาเสาอินทขิล

(เพ็ญ ภัคตะ, 2550: 63) การนำเสนอตำนานที่กล่าวมาข้างต้นนี้ นอกจากจะเป็นการเชิดชูบทบาทผู้หญิงในฐานะผู้สร้างและ “แม่เมือง” แล้ว กวียังมุ่งนำเสนอถึงศักดิ์ศรีและความชอบธรรมในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในสังคมล้านนาและได้กลับแนวคิดการเหยียดชาติพันธุ์ลัวะ กวียายความแนวคิดดังกล่าวในบทดังต่อไปนี้

หาใช้ชนชาติเชื้อ	ชาวดอย
กลืนเผ่าชาวเขาพลอย	ร่วมพ้อง
พันธุ์อื่นอยู่สูงสอย	เสียดเมฆ
อิสระมิเกี่ยวข้อง	ห่อนกล้าเขตทราย
กลายเป็นชนกลุ่มน้อย	ล้านนา
นานตราบยังบูชา	ปู่เจ้า
ลาว-ไตแพกภาษา	บรรพบุรุษ
สืบโคตรแต่รักเหง้า	แม่ละว้าลืมวงศ์
ยังคงเหลือชื่อบ้าน	นามเมือง
ลาวประผงาดเรื่อง	รุ่งพื้น
ปู่สะย่าสะเคื่อง	ใครเหยียด ลัวะแอ
คือปราชญ์ผู้พลิกพื้น	แผ่นฟ้าปฐมภูมิ

(อิตถีหทัย, 2550: 61- 62)

กวียึดตำนานอธิบายภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ชี้ให้เห็นหลักฐานอ้างอิงการตั้งรกรากและดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในล้านนา เพื่อวิพากษ์การเหยียดชาติพันธุ์และการ “กลายเป็นชนกลุ่มน้อย ล้านนา” และเสียดสีการเหยียดชาติพันธุ์ด้วยการอ้างถึง “ปู่สะย่าสะ” ซึ่งชาวลัวะในล้านนาบูชา ‘ผีปู่สะย่าสะ’ หรือผีบรรพบุรุษเหมือนเทพดาอารักษ์ ต่อมาความเชื่อนี้ได้สืบทอดมาสู่ชาวล้านนามีการบูชา ‘ผีปู่ย่า’ กันทุกตระกูล (เพ็ญ ภัคตะ, 2550: 63) ว่า หากบรรพบุรุษรับทราบถึงการเหยียดกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ บรรพบุรุษจะโกรธเคืองที่ดูหมิ่นชาวลัวะในฐานะที่ชาวลัวะ “คือปราชญ์ผู้พลิกพื้น แผ่นฟ้าปฐมภูมิ”

บท “ระหว่างเรา : รูปเงาสนทนา” ในกวีนิพนธ์ *แสงเข้าหายไปในเงาเธอ* ของ วันรวิ
 รุ่งแสง อ้างถึง ตำนานเมืองบางขลัง ในจารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์ บางของ บางลง ชื่อเมือง
 ทั้งสองปรากฏอยู่ในจารึกสมัยสุโขทัย และเอกสาร พงศาวดาร ตำนานทางฝั่งบ้านเมืองทางเหนือ มัก
 ถูกกล่าวถึงในเหตุการณ์เกี่ยวกับการเดินทางไป มาระหว่างเมืองศรีสัชนาลัยและสุโขทัย โดยมีชื่อเมือง
 นี้แทรกอยู่ตรงกลาง จากนั้นชื่อเมืองเหล่านี้ก็ ไม่เคยปรากฏในเอกสารสมัยอยุธยาอีกเลย “บางขลัง”
 ที่รู้จักกันในปัจจุบันนั้นปรากฏชัดเจนใน เอกสารสมัยรัตนโกสินทร์ ด้วยหลักฐานที่พบในปัจจุบันเมือง
 บางขลังอยู่ในตำแหน่งที่สอดคล้องกับ เนื้อหาในเอกสารดังกล่าว นักวิชาการหลายท่านจึงเชื่อว่า บาง
 ของ บางขลัง เป็นเมืองเดียวกับ เมืองโบราณ “บางขลัง” ในปัจจุบัน (จิรนนท์ ภูมิวัฒน์, 2559: 8) กวี
 กล่าวถึงความรุ่งเรืองด้านศาสนาของเมืองบางขลัง เพื่อจะเชิดชูคุณูปการด้านศาสนาของ “แม่เจ้า
 เมืองบางคลัง” ในฐานะผู้ทรงคุณูปการที่ปกป้องดูแลศาสนาและเมืองโบราณแห่งนี้ ดังนี้

แต่แม่เจ้ายังคงอยู่คู่บางขลัง
 คูวิหารปรักพังข้างกำแพงแก้ว
 กำแพงดินจรดค้ำน้ำยังย้าแนว
 ทุกถิ่นแถวแม่ยังป้องทุกผองภัย

แม่เจ้ารณรงค์วานคืนบ้านเก่า
 เพื่อสร้างเงาดีดหวานสู่วันใหม่
 โบสถ์สล้าง ช่อฟ้า ระเบิดใบ
 ต้นไม้ใหญ่ ใบบัง นั่งวิปัสสนา

ข้าเคยอยู่ที่นี้ที่บางขลัง
 ก่อนข้ามฝั่งสายนทีที่รีไหล
 เดินข้ามป่ารกชัฏสู่ศรีสัชนาลัย
 เชื่อมสายใยสายสัมพันธ์บัลลังก์ทอง

ประวัติศาสตร์สองเมืองเคยเฟื่องฟู
 เป็นเมืองคู่สามัคคีไม่มีสอง
 แม่เจ้าเมืองบางขลังสร้างครรลอง
 ปกป้องพุทธศาสนาวัดอาราม

อยู่ศรีสัชฯ ข้าเฝ้าดูประตูเมือง
คนลือเลื่องในแกร่งกล้าเกรงขาม
แตกต่างจากแม่เจ้าเป็นสาวงาม
ผู้เพียบพร้อมต้องตามประเพณี

(แสงเข้าหายไปในเงาเธอ, 2557: 34 - 35)

กวีกล่าวถึง ความฝันของชาวบางช้างที่ฝันเห็นแม่เจ้าผู้ดูแลวัดและเมืองโบราณ (วัน
รวิ รุ่งแสง, 2550: 32) ที่ฝันว่า “แม่เจ้ายังคงอยู่คู่บางช้าง คู่วิหารปรางค์ข้างกำแพงแก้ว” และยังคง
ดูแลศาสนาสถานโบราณวัดโบสถ์ เมืองบางช้างคอย “ป้อนทุกผองภัย” และสื่อถึงสถานะของ “แม่เจ้า
บางช้าง” ในอดีตว่าเป็นผู้ “สร้างครุฑ ปกป้องพุทธศาสน์วัดอาราม” และเป็นที่ลือเลื่องในความ
“แกร่งกล้า” และ “น่าเกรงขาม” นอกจากการยกย่องการอุปถัมภ์ศาสนาของแม่เจ้าบางช้างแล้ว กวี
มุ่งเสนอให้เกิดความตระหนักในการทำหน้าที่ดูแลทำนุบำรุงศาสนาของพุทธศาสนิกชนปัจจุบัน โดย
อ้างอิงคำสัญญาของแม่เจ้าในการตั้งปณิธานในการดูแลพระพุทธศาสนาว่า

เราจะสร้างบางช้างท่าความเขลา
ลูกหลานเราได้สัมผัสศาสนา
งาม สงบ เรียบง่าย สบายตา
ลดละอหังการแห่งตัวตน

(แสงเข้าหายไปในเงาเธอ, 2557: 38)

ท้ายบทนี้ กวีได้เชิญชวนให้ร่วมอนุโมทนาบุญกับวัดโบสถ์บางช้าง (วันรวิ รุ่งแสง,
2550) “คืนกลับสู่บางช้าง ดินแดนในความฝันมายาวนาน ร่วมสร้างวัดโบสถ์บางช้างเป็นสถาน
วิปัสสนา” การใช้อ้างอิงเจ้าแม่บางช้าง เป็นการตระหนักถึงภารกิจการทำนุบำรุงศาสนาที่สืบทอดมา
ตั้งแต่โบราณกาล

บท “นิราศพระโขนง” ในกวีนิพนธ์ *นิราศนรگانต์และเรื่องอื่น ๆ* ของ จามรี ตัน
ไพฑูรย์ดีดี เป็นอีกบทกวีที่ใช้การอ้างอิงตำนานที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงเพื่อแสดงแนวคิดการเรียกร้อง
สิทธิให้กับผู้หญิง กวีได้อ้างถึงตัวละครแม่นากจากตำนานแม่นากพระโขนง กวีได้วิพากษ์การนำ
ตำนานความทุกข์ของแม่นากมาผลิตซ้ำและสร้างใหม่ในแนวخبขัน และกวีใช้ตัวละครแม่นากมาเป็น
ผู้ร้องทุกข์ในกวีนิพนธ์บทนี้ในหลายประเด็นทางสังคม ในบทที่ยกมากล่าวถึงการผลิตซ้ำความทุกข์ของ
แม่นาก ดังนี้

สร้างเป็นหนังฆ่าอยู่ฆ่าซาก	ซินมะนาวเสียงนากพื้มากขา
จับถ่วงน้ำขึ้นชมจมน้ำตา	เดี้ยวออกอาละวาดให้หวาดกลัว
เธอพลัดหลงพลัดบ้านมานานแล้ว	ฟังแว่วแว่วว่ามาตามหาผิว
อุ้มลูกเดินตาลอยไม่รู้ตัว	ถามไปทั่วทางไหนไปทำน้ำ

(นิราศนรگانต์และเรื่องอื่น ๆ, 2559: 32)

กรีกกล่าวว่าตำนานความทุกข์ของแม่นาก “สร้างเป็นหนังฆ่าอยู่ฆ่าซาก” เมื่อพิจารณาบริบทการสร้างและผลิตซ้ำเกี่ยวกับตำนานแม่นากพระโขนง สุภา จิตติวิสุรัตน์ (2545) พบว่า ผีนางนาก เริ่มปรากฏในรูปแบบลายลักษณ์ตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2442 ในงานเขียนของ ก.ศ.ร.กุหลาบ ในหนังสือ *สยามประเพณี* ซึ่งเล่าว่า เป็นผีปลอมที่ถูกแต่งเรื่องขึ้นจากการตายของผู้หญิงคนหนึ่งชื่อ “นาก” และค่อย ๆ พัฒนาจนเป็น เรื่องเล่าในบางพระโขนง เพื่อหลอกให้ผู้อื่นกลัวจนกระทั่งความเป็น “ผีนางนาก” เริ่มถูกผลิตซ้ำ โดยเริ่มจากบทละครเรื่อง “อินากพระโขนง” โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ งานเขียนเรื่อง “นากพระโขนง” โดย พระอมรฤดี และหนังสือชีวประวัติสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) โดยมหาอำมาตย์ตรี พระยาทิพโกษา (สอน โลหะนันท์) การผลิตซ้ำดังกล่าว ทำให้ “ผีนางนาก” ได้รับแต่งเติมให้เป็น “ผี” ที่สามารถปรากฏกายเป็นคนปกติได้ ดูร้าย อาฆาตแค้น แสดงอิทธิฤทธิ์ กลัวคาถาอาคมและของขลังความเป็นจริงของผีนางนากเริ่มขยายตัวไปสู่สาธารณชน เมื่อผีนางนากถูกผลิตซ้ำในสื่อมวลชนทั้งละครวิทยุ ภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์

กวีตั้งคำถามเกี่ยวกับการผลิตซ้ำเรื่องผีนางนากเพื่อสร้างความขบขันซึ่งทำให้ผู้หญิงเป็นผู้กระทำสิ่งที่ผิดไปจากปกติของสังคมทั้งสิ้น ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับที่ธนวัฒน์ ปัญญาพันธ์ (2559) กล่าวว่าภาพยนตร์ผีไทยส่วนใหญ่มักเป็นผีผู้หญิง อำนาจการหลอกหลอนดังกล่าวส่วนหนึ่งจึงเป็นอำนาจของผู้หญิงที่ใช้มายาคติความงามและเรือนร่างของเพศหญิงมาเป็นเครื่องมือในการ “หลอก” ล่อเหยื่อเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนเองต้องการ ผีผู้หญิงไทยที่ปรากฏในภาพยนตร์ผีไทยและสังคมไทยมีวิธีการแสวงหาความต้องการโดยการใช้อำนาจของเรือนร่างของผู้หญิงมาเป็นเหยื่อล่อโดยผู้ที่ถูกล่อลวงมักเป็นผู้ชายเพราะตกอยู่ภายใต้ความปรารถนาและมายาคติความงาม

นอกจากนี้ กวีใช้ตัวละครแม่นากในการวิพากษ์ปัญหาสังคมอื่น ๆ เช่น วิพากษ์ปัญหาระบบการเกณฑ์ทหาร โดยปรับเหตุการณ์การเกณฑ์แรงงานไพร่ไปทำสงครามในตำนานแม่นากมาเสนอถึงปัญหาการเกณฑ์ทหารในสังคมปัจจุบัน ดังนี้

เคยคิดกันปีก่อนตอนตั้งท้อง	พื้บอกต้องหางานทำจำได้ไหม
อยากเป็นคนทำงานการรถไฟ	หวังเติบโตเป็นใหญ่เป็นนายคน

แต่ต้องกลับถูกเกณฑ์เป็นทหาร ผีกลมอบคลานกระสุนมาเป็นท่าฝน
 อาจโชคดีได้รับใช้ท่านนายพล จงอดทนสองปีพี่สัญญา
 (นิราศนรگانต์และเรื่องอื่นๆ, 2562: 32)

กวีวิพากษ์ระบบการเกณฑ์ทหาร ตั้งแต่การบังคับให้ “ถูกเกณฑ์เป็นทหาร” ปัญหาการทรมาณร่างกายในระบบการฝึกทหาร และความเคลือบแคลงในภารกิจด้านทหารของการเข้าไปทำหน้าที่ “พลทหารรับใช้” กวียังสื่อให้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครอบครัวและสังคมรอบข้างจากระบบการบังคับเข้ารับการเกณฑ์ทหารโดยไม่สมัครใจ โดยเชื่อมโยงเข้ากับโศกนาฏกรรมที่เกิดกับตัวละครนางนาก

บทกวี “น้ำตาแม่โสภ” ในกวีนิพนธ์ *แสงเข้าหายในเงาเธอ* ของ วันรวิ รุ่งแสง กวีได้อ้างถึงแม่โสภ ตามความเชื่อที่ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งข้าว กวีวิพากษ์ปัญหาจากนโยบายจมน้ำข้าวของรัฐบาล โดยกล่าวว่าเป็นการสร้างคามทุกข์ให้แก่ “แม่โสภ” เพื่อสื่อถึงความทุกข์ของชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ทุจริตโครงการจมน้ำข้าวของรัฐ ดังนี้

แม่โสภหลังน้ำ ตาริน
 ร้างทุ่งไร้ทรัพย์สิน ปวดร้าว
 ฝากรัฐจมน้ำสิ้น โสภ
 มีดหม่นทุกอย่างก้าว ดับแล้วแสงหวัง

โครงกระดูกรำร้อง ทวงคืน
 สัจจะอย่าเก็บกลิ่น ซ่อนซ่อน
 กระดูกสันหลังฝืน หยัดร่าง
 หลังน้ำตาดับร้อน แผลไหมไฟหนาว

ทุกข์ชาวนาทุกข์ทั้ง แผ่นดิน
 พ่ายนโยบายทมิฬ รัฐป้อง
 โสภเพียงทรัพย์สิน ดีค่า
 หลุมเล่าห์ชุดดักจ้อง ชั่วช้ากลโกง

(แสงเข้าหายไปเงาเธอ, 2557: 72-73)

กวีวิพากษ์โครงการรับจำนำข้าว ในระหว่างปี 2554-2557 ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ทั้ง จากนักวิชาการ นักการเมืองฝ่ายค้าน องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชนทั้งในและนอกประเทศ ประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ ได้แก่ การขาดทุนจำนวนมาก การสร้างภาระหนี้สาธารณะ ผลกระทบต่อคุณภาพข้าวไทย การส่งออก เป็นต้น ประกอบกับเหตุการณ์เมื่อวันที่ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2557 มีแถลงข่าวกรณีไต่สวนข้อเท็จจริงการกล่าวหา นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวและการระบายข้าว โดยมีมติที่ประชุมคณะกรรมการ ป.ป.ช.ชุดใหญ่ มีมติเสียงข้างมาก 7 ต่อ 0 เสียง เห็นว่าการที่นายกรัฐมนตรีอยู่ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลได้กำหนดนโยบายการรับจำนำข้าวมาตั้งแต่ต้นและในฐานะประธานคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ (กขช.) ที่มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบายและร่วมบริหารโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลได้กำหนดราคารับจำนำข้าวเปลือกสูงกว่าราคาท้องตลาดเกินกว่าที่ควรคาดหมายได้ตามปกติอันมีลักษณะเป็นการบิดเบือนกลไกตลาดและปรากฏว่าเกิดการทุจริตทุกขั้นตอน ส่วนของการระบายข้าวที่รับจำนำมีการใช้อิทธิพลทางการเมืองช่วยเหลือพวกพ้องให้ได้ข้าวจากโครงการไปจำหน่าย เกิดระบบนายหน้าค้าข้าว ไม่เกิดประมูลข้าวโดยเปิดเผย (ศูนย์ข้อมูลมติชน, 2558: 292) กวีแสดงความทุกข์ของชาวนา ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการรับจำนำข้าว โดยอ้างถึง “แม่โพสพ” สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพเชื่อถือนของชาวนา ว่า “ฝากรัฐจำนำสินโพสพ” สื่อถึงการที่ชาวนาฝากความหวังทั้งหมดทั้งสิ้นไว้กับรัฐแม้แต่แม่โพสพอันเป็นสิ่งที่ชาวนานับถือสูงสุด แต่ความทุกข์ที่ได้รับจากปัญหานโยบายจำนำข้าวสาหัสจน “แม่โพสพพลงน้ำ ตาริน” อีกทั้งกวีให้กล่าวถึงปัญหาการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าวว่าเป็น “หลุมเล่ห์ขุดดักจ้อง ข้าวซุกกลโกง” ทำให้ชาวนาเป็นทุกข์และพ่ายแพ้ต่อนโยบาย “หมิ่น” ของรัฐ

4.2.2 การอ้างถึงผู้หญิงในวรรณคดี

การอ้างถึงวรรณคดีในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ.2530 – 2559 กวีมักใช้การอ้างตัวละคร การอ้างถึงฉากและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนางในวรรณคดี เพื่อเชิดชูบทบาททางเพศของผู้หญิง วิพากษ์การผลิตซ้ำมายาคติเกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมไทยและเพื่อสนับสนุนแนวคิดสตรีนิยม ตลอดจนการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับสังคม ดังนี้

การอ้างถึงวรรณคดีเพื่อเชิดชูบทบาททางเพศ ปรากฏในบท “น้ำตายโสธรรา” ในกวีนิพนธ์ *อดีตที่หาย* ของเพ็ญ ภัคตะ อ้างถึงเหตุการณ์จาก *พระปฐมสมโพธิกถา* พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ประจักษ์ที่ 18 พิมพ์พิลาปปริวรรต ซึ่งในประจักษ์นี้มีเนื้อหา กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระนางพิมพาได้ชี้แนะให้พระราหุลโอรสทอดพระเนตรพุทธบิดาขณะกำลังบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะทราบดังนั้นจึงทูลเชิญพระพุทธเจ้าเข้าบิณฑบาตภายใน

เคหะสถาน นางพิมพาทรงน้อยพระทัยที่พระพุทธรองค์ทอดทิ้งจึงไม่ออกมาเข้าเฝ้า พระพุทธรองค์จึงแสดงธรรมเทศนาจันทกีนรชาดกโปรดนางพิมพาจนบรรลุโสดาบัน กวีได้อ้างถึงเหตุการณ์พระนางไม่ยอมไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้ฝากความในใจไปกับนางกำนัลเพื่อตัดพ้อถึงความทุกข์ในการเป็นหม้าย และชีวิตที่ต้องเผชิญจากการทอดทิ้งของพระสวามี กวีอ้างถึงเหตุการณ์ “การตัดพ้อน้ำตา” ของนางพิมพา เพื่อเสนอถึงบทบาทภรรยาในสนับสนุนการบรรลุนิพพานของสามี แสดงความอดกลั้นที่ต้องพยายามหักอารมณ์โศกเศร้าและเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ของสามี กวีใช้ภาพพจน์สมมุติภาวะสนทนากับน้ำตาเพื่อระบายถึงความทุกข์ในใจ ดังนี้

ธาราธาหยั่งรู้	ยโสธรา
รินร่ำหลังน้ำตา	ไปแห่ง
โหยหวนสุดทรวงหา	สิทธิ์ตะ
ทรวงอกน่องเหือดแล้ง	แหลกแล้วพี่เอย
ความรักแรกเริ่มต้น	แตกกอ
ยังบั่นเคลียคลอ	ลูกน้อย
เรือนหอเพ่งร่วมหอ	เห็นห่าง
อุ้มลูกตามติดด้อย	อย่าทิ้งยโสธรา
น้ำตานองท่วมฟ้า	พุ่มพ่าย
กัณฐกะควบลับหาย	ห่างหล้า
ไม่ตายก็เหมือนตาย	ใจแตก สลายเฮย
ทารกต้องกำพริ้ว	ไปรู้ชะตากรรม
น้ำตารินรดแก้ม	ราหุล
โอ้ พ่อเจ้าประคุณ	ย่ำยืม
มิรู้ดอกหรือบุญ	ขวัญแม่
ชีพลูกลมิตันลี้ม	ชวดแล้วบิดรงค์
อับอายทั่วแผ่นดิน	ผืนดิน
ชนหมิ่นแคลนดิฉิน	แม่หม้าย
เทวีแห่งนครินทร์	เลอลักษณ์
ความรักสิโหดร้าย	บ่แมนสามัญ
พี่ยามุงป่ายหน้า	แสงบุญ
แต่อกน่องดังจูน	โปรดรู้

อาลัยสวาทละมุน
กลับบอกให้น้องสู

สวามิราช
ฝ่าสิ้นกระแสรกรรม

(อิตถีหทัย, 2550: 17-18)

บทกวีที่ยกมาข้างต้นเป็นการเน้นอารมณ์ตรงกับวรรณคดีต้นทางที่อ้างถึงที่มี
กลวิธีการใช้ภาพพจน์สมมุติภาวะตัดพ้อกับน้ำตา ดังนี้

อนิจจาน้ำตาเอ๋ยกะไรเลยซึ่งไม่เวทนาไม่มีความเมตตา
ปราณี จะขอโอภาศพอเพ่งภักตร์พระราชสามีให้เต็มเนตรก็ไม่ใคร่จะได้
แกล้งไหลหลังพลังไปไม่หยุดยั้งกำบังเสียซึ่งทัศนวิสัยมิให้เชยชม พระอุดม
รูปศิริวิลาส แลเราให้โอภาศแก่ท่านสิ้นกาลช้านาน คณนาได้ถึง ๘ ปีเศษ ยัง
ไม่พอโสภาคฐะหรือประการใด ที่ท่านผู้ก่อกรรมกระทำเวรแก่เราหรือ
โฉนจึ่งแกล้งหลังไหลไม่รู้ขาดสายวายวาทนี้

(พระปฐมสมโพธิกถา ตอนพิมพ์พิลาปปริวรรต)

แม้กวีใช้การอ้างถึงเพื่อนเน้นความสะท้อนให้เห็นความทุกข์ของสตรี แต่จุดมุ่งหมาย
ของกวีนิพนธ์ไม่ได้จะแสดงถึงความอ่อนแอหรือชะตากรรมโหดร้ายที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง แต่มุ่งเสนอภาพ
ความเสียสละและบทบาทของผู้หญิงในการสนับสนุนอุดมคติทางศาสนาอันยิ่งใหญ่เพื่อการค้นพบ
หนทางดับทุกข์แก่มวลมนุษยชาติ ดังจะเห็นได้ในบทสุดท้ายที่กวีกล่าวว่าพระนางพิมพ์พยายามระงับ
ความโศกเศร้าเพื่อน้อมรับการเทศนาธรรมจากพระพุทธองค์

ยกมือขึ้นปาดน้ำ

ตาคะนึ่ง

ฝืนข่มความคิดถึง

กระอักทัน

ปางตายแต่ยังตรึง

ใจตรึง ตรองเฮย

รอพี่เพียรหลุดพ้น

เทศน์น้องอริยธรรม

(อิตถีหทัย, 2550: 19)

การอ้างถึงวรรณคดีเพื่อวิพากษ์การผลิตซ้ำมายาคติเกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมไทย
ปรากฏในบท “คำสารภาพของหญิงสาว” ในกวีนิพนธ์ *เหนือฝั่งมหานที* ของ เพ็ญ ภาคตะ ซึ่งกวีได้
กล่าว ไว้ในบันทึกท้ายกวีนิพนธ์บทนี้ว่า “ได้แรงบันดาลใจจากคำกลอนบทละครของนิทานอาหรับ
ราตรีเรื่อง หะซันแห่งกรุงแบกแดด” ซึ่งโครงเรื่องใหญ่ของเรื่องอาหรับราตรีเป็นการแสดงถึงปัญญา
หญิงในการเอาชนะชาย เนื้อเรื่องโดยสรุป เป็นของกษัตริย์เปอร์เซียชื่อ ซาห์เซนนัผู้เปื้อนหน้า กับ

ความไม่ซื่อสัตย์ ความมักมากในกามารมณ์ของสตรี ไม่ว่าจะเป็นมเหสีของพระอนุชา พระชายา ของพระองค์เอง หรือแม้แต่ชายาของยักษ์ผู้หวนแหวนขนาดเอาใส่หอบบ่อนไว้ในสะดือทะเล แต่นางยังสามารถมีคู่ได้ถึง 100 คน หลังจากประหารมเหสีองค์เดิมแล้ว ก็ประกาศว่าจะหาผู้หญิง มาเป็นชายาทุกคืน รุ่งขึ้นก็ให้ประหารเสีย แล้วหานางอื่นมาใหม่อีก ซึ่งทำให้เป็นที่เดือดร้อนแก่บรรดา ข้าราชการบริพารผู้มีลูกสาวทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง แกรนด์วิเชียร ผู้ทำหน้าที่นำสตรีสาวสวยเข้าถวายทุกวัน มีบุตร 2 คนคือ เซเซอร์ชาเตและ นาซาเต ทั้งสองเป็นคณางมและฉลาด ได้ขอให้บิดานำตัวไปถวายเป็นบาทบริจาริกาของสุลต่าน นาง จะหาอุบายทำลายความทารุณโหดร้ายของสุลต่าน เพื่อมิให้เป็นที่เดือดร้อนแก่หญิงสาวทั่วไปอีก แกรนด์ วิเชียรคัดค้านต่าง ๆ นานา นางก็กนิทานมาอ้างว่าสิ่งที่นางคิดจะทำอาจจะไม่ได้ผล แต่นางก็ยืนยันความคิดเดิม แม้สุลต่านจะรับสั่งเตือนและให้โอกาสตรึงตรองแต่นางไม่ยอมเปลี่ยน ใจ แกรนด์วิเชียรจึงส่งธิดาทั้งสองไปถวาย ธิดาคนโตตกลงกับคนน้องว่าจะให้ปลูกก่อนรุ่ง อรุณ 1 ชั่วโมง และขอให้เล่านิทานให้ฟัง นางจะเล่านิทานซ้อนนิทานเป็นเรื่องราวสนุกสนานแต่เล่า ค้างไว้ไม่จบบริบูรณ์ในแต่ละคืนสุลต่านพอใจในนิทานที่นางเล่าให้น้องฟังจึงอนุญาตให้นางมีชีวิตอยู่ เพื่อเล่านิทานต่อในวันรุ่งขึ้น เป็นต้นนั้นทุกวัน จนเล่านิทานได้ 1001 (เรีนฤทัย สัจพันธุ์, 2559: 135) กวีอ้างถึงเรื่อง *หะซัน* พระนิพนธ์ของพระเจ้า วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ที่มีที่มาจากนิทานปัญญาหญิงและแฝงคติความงามเกี่ยวกับผู้หญิง ที่ว่า

ยัสมิน ตัวฉันเปรียบเทียบกับทะเลทราย

ที่มุ่งหมายคอยยลฝนหลังไหล

ฉันเกิดมาเพื่อหาเครื่องเรใจ

ระอุไคคุกรุ่นครุ่นเรืองงาม,

แขนทั้งสองของฉันนั้นถนัด

เชิงรยรดีรักได้โดยไม่ขาม

เกศาฉันนั้นคล้ายกับข่ายงาม

คอยคลุมความเสนหาที่มาเยือน

(หะซัน, 2505: 28)

กวีอ้างถึงบทละครเรื่อง *หะซัน* ซึ่งเป็นบทที่ตัวละครหญิงยัสมิน เพื่อวิพากษ์ความงามอันเป็นมายาของผู้หญิงในลักษณะการเป็นวัตถุทางเพศที่ใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของชาย กวีที่ใช้กลวิธีอ้างถึงตัวบทดังกล่าวและได้กลับด้วยการปฏิเสธมายาคติความงามของเรือนร่างหญิงที่ถูกใช้เป็นวัตถุทางเพศ ดังนี้

ชีวิตฉันใช้ดังทะเลทราย ที่มุ่งหมายคอยฝนมาปรนฝน

ชีวิตฉันใช่ดังดวงตะวัน	ระอุวันไกรกรุ่นครุ่นเรื่องงาม
แขนทั้งสองไข่มุ่ไฉ่นัด	คอยรวบรัดรักได้โดยไม่ขาม
ผมสยายใช่คล้ายกับชายงาม	คอยคลุมความเสนหาที่มาเยือน
ใบหน้านวลยวนแย้มใช่แต่แต่ง	เพียงคอยแปร่งป้ายสวาทมาปาดเปื้อน
ดวงตาใสสุกสกาสดังดาวเดือน	ใช่คอยเนียนเชือดชายให้วายชนม์
ปากจิ้มลิ้มยืมหวานใช่หวานรัก	คอยทายทักทิ่มแทงทุกแห่งหน
คอระหงใช่จะหลงทะนงตน	คอยคำคนยกยอเชิดคอชู
เป็นเพียงหญิงธรรมดาสามัญ	ใช่หวังเสพรสกระสันอันอดสู
มีความหวานอ่อนละมุนทุกอณู	แต่มีใจหาญสู้อยู่ภายใน

(เหนือฝั่มหานที, 2544: 80)

กวีปฏิเสธการเป็นวัตถุทางเพศของผู้หญิง หรือการมองคุณค่าความงามของผู้หญิงในลักษณะการเป็นกับดักแห่งความลุ่มหลง และนำเสนอแนวคิดใหม่ที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้หญิงตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและสิทธิเหนือเรือนร่างของผู้หญิงว่าไม่ใช่เพื่อการตอบสนองความต้องการของชายเท่านั้น “ใช่หวังเสพรสกระสันอันอดสู” แต่ผู้หญิงควรจะมี “ใจหาญสู้อยู่ภายใน” เพื่อแสดงการไม่ยอมจำนนต่อการตกเป็นวัตถุทางเพศของผู้ชาย ทั้งกวียังเสนอว่าผู้หญิงรู้เท่าทันชายและสามารถจะหยัดเยียนอยู่ด้วยตนเองได้ ดังนี้

ก็อยากเป็นดอกไม้ให้เขยขึ้น	ให้เธอคลายขมขื่นกลิ่นรสหวาน
ก็อยากจะยินยอมพร้อมแยมบาน	ให้เธอเสพสวาทชานกำซาบทรง
แต่มีอามอบรักไปโดยง่าย	หยิ่งใจชายชอบลองจึงต้องหง
ดูดวงตาก็อประจักษ์ถึงรักलग	จึงต้องหวังเหนียวข่มพรหมจรรย์
ไม่มีชายขึ้นชูก็อยู่ได้	หากหัวใจชายทั้งโลกล้วนเห้น
ให้โลกรู้ความเป็นหญิงแท้จริงนั้น	หัวใจฉันใช่หาสาอำนาจาม

(เหนือฝั่มหานที, 2544: 80)

บท “พระรถเมรี” ในกวีนิพนธ์ *เหนือฝั่มหานที* ของ เพ็ญ ภัคตะ กวีบันทึกข้อความใต้กวีนิพนธ์บทนี้ว่า “เก็บตกจากวรรณคดีพื้นถิ่นภาคใต้เรื่อง พระสุธน-มโนห์รา นางสิบสอง และพระรถ-เมรี ซึ่งล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึง “มานะประเพณี” หรือ “ฐานันดรแห่งรัก” ทั้งสิ้นนับแต่บรรพกาล ถึงปรัตยุบัน” กวีอ้างถึง เรื่องราวตั้งแต่นางเมรีตื่นขึ้นในตอนเช้าไม่พบ พระรถก็ออกตามหาแต่ไม่เห็น นางจึงให้ยกกองทัพออกติดตามไปจนพบ พระรถโพรยยาเป็นมหาสมุทรขวางกั้นทัพไว้ นางเมรี

รำพันขอร้องให้พระรถกลับคืนมาอยู่กับนางแต่ก็ไม่เป็นผล ในที่สุดนางเมรีเสียใจจนสิ้นชีวิตอยู่ริมฝั่งมหาสมุทรนั้น พระรถจึงรับนำยากลับมารักษาดวงตาให้แม่และป้าจนหาย และกลับไปเฝ้าพระราชบิดา เมื่อนางยักษ์ทราบว่พระรถนำมะม่วงหาวมะนาวโห่มาได้สำเร็จ ไม่เสียชีวิตตามอุบายของตนก็โกรธ จึงคืนร่างเป็นยักษ์เพื่อจะทำร้ายพระรถ พระรถจึงฆ่านางยักษ์ตายในที่สุด เพื่อจะวิพากษ์การกำหนดค่านิยมแก่ผู้หญิงในสังคมปิตาธิปไตย ดังนี้

รักหญิงยิ่งใหญ่แม่น	นางพญา
กำกรวดทรายทลายผา	ประกาศก้อง
แรมรอนร้อนเร่มา	ตามรัก
ดั่งทาสสินหารรำร้อง	เพรียกขู่ภิรมย์ชม
ซ้าก่อน ฟังซ้าก่อน	จอมใจ
ก่อนท่านจกครไล	สุดหล้า
ก่อนโลกพรากเราไกล	สุดภู่
พระรถวอนฟังซ้า	ร่ำร้าวเมรี
ขุนเขาขวางเขตกัน	ระหว่างเรา
ลิปลิปแลเพียงเงา	พักตร์เร้น
ซ้าตามเยี่ยงคนเขลา	ขอเศษสวาหนา
ก็โยชนี่กล้านเส้น	ดัดต้นเดินขนาน
ไยท่านเร่งควมม้า	ทะยานจร
โบยเขียนบดสิขร	บินบ้า
พรมแต่นวนาคอน	สุดเขตแล้วเฮย
มีอาจลวงข้ามหล้า	ขอบแคว้นมนุษย์ครอง
แม่นท่านติดปีกห้วง	บินเหิน
หลบเลี่ยงการเผชิญ	ซึ่งหน้า
ทุกขณะที่ดำเนิน	ชีวิต
ยอมรับเถิดคนกล้า	สลดข้ากลางหทัย
ซังซ้าว่าหน่อเชื้อ	อสุรี
พงศ์เหล่าเผ่ายักษ์	ขยาดไกล
ฐานันดรมานประเพณี	คลุมครอบ

พระรถแท้น่าไร่

พ่ายแพ้กุณเณท์

.....

.....

แรกพบท่านอึ้งรัก

อมตา

กริดเลียดละเลงทา

สลักถ้อย

บัดนี้อนิจจา

ใจหนุ่ม

อังกฏนบร้อยร้อย

แบ่งฟ้าแยกดิน

.....

.....

รักมากยิ่งแค้นมาก

เมรี

หากรักเหนือศักดิ์ศรี

แนไร่

รอลูกพิสูจน์วลี

เทพบุตร

สูงส่งหรือต่ำได้

จักได้ประจักษ์กัน

(เหนือฝั่งมหานที, 2544: 192 -193)

กวีอ้างถึงเหตุการณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เพื่อจะใช้ตัวละครเอกของเรื่องคือ นางเมรี มาตั้งถามและวิพากษ์ถึงคุณค่าที่ผู้ชายยึดถือและคาดหวังในผู้หญิงผ่านตัวละครพระรถ พระรถได้ปฏิเสธนางเมรีทันทีเมื่อรู้ว่านางเมรีเป็นยักษ เพราะนางเมรีไม่ได้เข้าลักษณะผู้หญิงตามแบบค่านิยมที่พระรถยึดถืออีกต่อไป ด้วยเหตุผลทางเรือนร่างรูปลักษณ์ภายนอกที่ไม่ใช่มนุษย์และไม่มีความงามตามขนบผู้หญิงงามและด้วยเหตุผลที่นางมีอำนาจเหนือคนปกติทั่วไปและอำนาจเหนือความเป็นชายด้วย ด้วยเหตุผลประการเหล่านี้พระรถจึงไม่สามารถอยู่ร่วมกับนางเมรีได้ กวีนำเสนอแนวคิดที่ว่า “พระรถแท้น่าไร่ พ่ายแพ้กุณเณท์” ในที่นี้หมายถึงกุณเณท์ในระบอบค่านิยมชายเป็นใหญ่และกวีเสียดสีว่า “รอลูกพิสูจน์วลี เทพบุตร” เพื่อชวนให้ตระหนักถึงวาทกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นโดยผู้ชาย

บทกวี “หญิงผู้แก้ตัวให้นางโมราและกากี” ในกวีนิพนธ์ โรงละครของมนุษย์ต่างดาว ของ มุขिता ได้อ้างถึง “นางกากี” และ “นางโมรา” นางในวรรณคดีไทยที่ได้กลายเป็นคำประณามที่ใช้เรียกผู้หญิงหลายใจ กวีต้องการวิพากษ์ชะตากรรมร่วมกับของตัวละครหญิงเหล่านี้ โดยใช้กลวิธีการอ้างถึงเพื่อวิพากษ์ผลกระทบจากการปัญหาเหลื่อมล้ำทางเพศและการผลิตซ้ำมายาคติแบบฉบับหญิงชั่วในสังคมไทย ดังนี้

เป็นนางโมราก็อบาย

ได้เป็นนางกาก็ซ้ำร้ายกว่า
 เมื่อเอ่ยชื่อก็โดนชิงชังไปทั้งพระนครและอาณาจักร
 ข้าฯ ไม่เคยเห็นครุฑมาอำปกรับแทน
 ส่วนจันทโครพก็ตายไปนานแล้ว
 ใครจะว่าต่าง ใครจะสอบสวน
 อ้างข้อบุพเพสันนิวาส
 สภาเทวดายกมือให้เป็นโมฆะ
 มีเสียงสองในสามส่อเสียดเดียวฉันท
 พินาศไปก่อนหน้า
 กากก็ตามมาอีกนับหลายศตวรรษ
 โดนโซ่ตรวนของจารีตเป็นสิ่งจองจำ
 โดนเถาวัลย์ประเพณีรัดปากแน่นหนา

.....
 ไม่มีหญิงคนใดกล้าแก้ต่าง
 คืบหน้าของเรื่องปรัมปรายังหลอกหลอน
 ดำเนินผืนดินกับกรงจารีตเหล็กกร้อน
 หลอมแหลกลกกระทะประเพณีสีทองแดง
 ไม่มีวันเย็นตัวขึ้นรูปร่างใหม่
 บัลลังก์ผู้พิพากษาไม่เคยซ้ำหน้าหรือว่างเปล่า
 แม้จะเกิดร่างทรงใหม่ชื่อวันทอง
 แต่ตราয়ติดไฟแดงฉานพร้อมประทับหน้าผาก
 สลักชื่อกากีที่มีอายุยืนยาวในประวัติศาสตร์

(โรงละครของมนุษย์ต่างดาว, 2559: 23 – 25)

การตั้งชื่อบทกวีว่า “หญิงผู้แก้ตัวให้นางโมราและกากี” แสดงให้เห็นวัตถุประสงค์
 ของกวีที่ต้องการจะ “แก้ตัว” กล่าวคือต้องการจะเป็นตัวแทนในการแก้ข้อครหาให้กับนางโมราและ
 นางกาก็ ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่อยู่ในสถานะผู้ที่มีมลทินมัวหมองในฐานะเมียทั้งสิ้น กวีสร้างจินต
 ภาพของศาลที่ประกอบด้วยสภา ผู้พิพากษา การออกเสียงพิพากษาคดีและการลงโทษ “สภาเทวดา
 ยกมือให้เป็นโมฆะ มีเสียงสองในสามส่อเสียดเดียวฉันท” และ “โดนโซ่ตรวนของจารีตเป็นสิ่งจองจำ

โตนเถาว์ลัษประเพณิรัดปากแน่นหนา” เพื่อเน้นวัตถุประสงค์ของกวีที่มา “แก้ต่าง” ให้กับคำพิพากษาที่ไม่เป็นธรรมของสังคมที่มีต่อนางทั้งสอง

กวีชี้ให้เห็นผลกระทบของการผลิตซ้ำวาทกรรมหญิงชั่วว่า “เมื่อเอ่ยชื่อก็โดนชิงชังไปทั้งพระนครและอาณาจักร” โดยที่สังคมไม่มีการพิจารณาตรวจสอบหรือพิสูจน์ความเป็นธรรมให้กับนางทั้งสอง และชี้ให้เห็นปัญหาจากการเพิกเฉยและยอมรับในการความไม่เป็นธรรมนี้ว่าเกิดจาก “โชติรวนของจารีต” และ “เถาว์ลัษประเพณิ” กวีจึงทำหน้าที่เป็นหญิงผู้แก้ไให้นางโมราและกาก็ เรียกร้องให้เกิดการตั้งคำถามต่อผลกระทบต่อผู้หญิงและเป็นตัวแทนในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ผู้หญิง

บทกวี “ช่างนอกสุกใส” ในกวีนิพนธ์ *บันไดกระดาศ* ของ สายพร ปัทมเรชา ได้อ้างถึงตัวละครนางรจนา ใน *บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง* พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กวีอ้างถึงนางรจนาเพื่อวิพากษ์การเลือกตั้งนักการเมืองและการแข่งขันหาเสียงของนักการเมือง ดังนี้

ครานั้น	รจนางามสรรพนบับใหม่
จำจะต้องกาบาทอึดอัดใจ	มิรู้จะเลือกใครพรรคไหนดี
สำนักกิจโลเลก็เร่ร้อน	เปลี่ยนค่ายย้ายคอนมิกงที่
ความมั่นคงภายในยังไม่มี	แล้วกระนี้จะเติบโตใหญ่อย่างไรกัน
สำนักกรมอบายกิจก็ติดต่อ	ว่าจะขอเลี้ยงใหญ่อย่างไม้อื่น
เขาจะถอนทุนในไม่กี่วัน	ฟังแล้วหวั่นว่าจะเพลिनถอนเกินทุน
อีกสำนักหนึ่งเดียวหัวหน้าเก่ง	ก็ลั้งเล้งเล่นงานกันจนจวน
เขาว่าเก้และแสบแบบการุณย์	คนไม่คั่นก็เลยคร้ามธรรมดา
สหพันธ์บ่อนแตกก็แยกย้าย	เร่งกระจายกำลังต่างสาขา
จะเลือกเดี่ยวหรือกลุ่มก็กลุ่มอูรา	ดูเหมือนว่าแต่ละกลุ่มเขาซุ่มปน
เห็นภาพถ่ายภาพเขียนเหรียญเต็มอก	ที่เขายกออกตั้งข้างถนน
ล้วนสวมเกราะงามงามกำบังตน	ใครหนอคนที่เนื้อในหัวใจทอง

(บันไดกระดาศ, 2542: 84-85)

กวีอ้างถึงตัวละครนางรจนา เนื่องจากอยู่ในฐานะผู้เลือกเช่นเดียวกัน ในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง นางรจนาต้องเลือกคนที่จะมาเป็นคู่ครองจนสุดท้ายได้เจ้าเงาะจากการมองเห็นรูปสุวรรณชั้นในของพระสังข์ แต่ในกวีนิพนธ์บทกวี กวีสร้างบทบาทใหม่ให้นางรจนาในฐานะผู้มีสิทธิ์

เลือกตั้ง กวีใช้กลวิธีเปรียบเทียบการเลือกคู่ของรจนาและการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎร เนื้อหาของกวีนิพนธ์เสียดสีการสวม “รูปทอง” ของนักการเมืองแต่ละพรรคเพื่อทำคะแนนกับประชาชน และแสดงความคับข้องใจต่อนักการเมืองเหล่านั้นว่า “ล้วนสวมเกราะงามงามกำบังตน ใครหนอคนที่เนื้อในหัวใจทอง” กวีนำเอาเหตุการณ์การเลือกคู่ของนางรจนามาวิพากษ์เสียดสีนักการเมืองในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร

4.2.3 การอ้างอิงผู้หญิงในประวัติศาสตร์

การอ้างอิงประวัติศาสตร์ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยระหว่าง พ.ศ.2530 – 2559 มักใช้การอ้างบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ การอ้างเหตุการณ์ในประวัติที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง เพื่อนำเสนอแนวคิดในการเรียกร้องความเป็นธรรมแก่ผู้หญิง ดังนี้

บท “จอมนางจามเทวี” ในกวีนิพนธ์ *อดีตหทัย* ของ เพ็ญ ภัคตะ กวีชุดความเป็นวีรสตรีของพระนางจามเทวี โดยกล่าวถึงพระกรณียกิจอันหลากหลายของพระนางจามเทวี และเรียกร้องให้มีการสืบค้นและเก็บบันทึกข้อมูลประวัติของพระนางจามเทวีที่ถูกต้อง เพราะปัจจุบันข้อมูลที่น่าเสนอเรื่องราวของพระนางจามเทวีพระกรณียกิจปัจจุบันมีนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่ไม่ตรงกันและขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยัน ดังนี้

มือแม่หมายมุ่งสร้าง	หริปุณช์*
มือแม่คือนาบุญ	เบิกฟ้า
มือแม่นั้นคำจูน	ใจโลก
มือแม่ลูกเต็บกล้า	อุ้นเกล้าเนาเกษม
.....
จากนี้และอีกนาน	โลกต้องจารไว้กลางใจ
ราณี ณ แคว้นไหน	สถิตในใจประชา
ดังจามเทวี	ศรีหริปุณชยา*
มือแม่สร้างเมืองมา	กล่อมล้านนาภิทรามย์
.....
ทุกฉากชีวิตล้วน	ปรีศนา
มนมิตความเป็นมา	มิแจ้ง
ผองชนมันศรัทธา	ทูนเทิด

ปุมอดีตใดไปแย้ง

แม่เพียงมิ่งเมือง

จอมนางจามเทวี

จอมนารีศรีลำพูน

ชื่อเสียงไปสิ้นสูญ

ชนเทิดทูนทันศรัทธา

ปรีศนิชาติกำเนิด

ยังก่อเกิดปรีศนา

มีดมนความเป็นมา

มิรู้่านางคือใคร

.....

.....

เป็นแม่แม่มิ่งเมือง

ไปปลิดเปลื้องแสนปรีศนา

พิศวาสแห่งขุนละว้า

นามวิลังคะคงคลุมเครือ

รักแท้พันหุทัย

หรือมีนัยการเมืองเจือ

พุงสะหน้าแลกลือตเนื้อ

น่านฤเพื่อพิสูจน์ภักดี

.....

.....

บัดนี้เมืองถูกสาป

เหมือนเมืองบาปเมืองทางผ่าน

เมืองพระแต่ถูกผลาญ

โบราณสถานไม่เหลือรอย

มีค่าแต่ไร้ค่า

เมืองนิทราเฝ้ารอคอย

ปาฏิหาริย์อันเลื่อนลอย

วีรสตรีไม่มีแล้ว

(อิติพิชัย, 2550: 82-83)

กวีเริ่มต้นด้วยการยอพระเกียรติของพระนางจามเทวีในฐานะ “แม่” ของอาณาจักร
หริภุญชัย เพื่อจะเชิดชูบทบาทหน้าที่ “แม่เมือง” ของพระนางและบรรยายพระเกียรติคุณยิ่งใหญ่ควร
ค่าแก่การจดจำ หากพิจารณาเฉพาะบทตอนต้นจะทำให้เข้าใจว่า กวียอพระเกียรติเชิดชูความเป็นวีร
สตรีของพระนางจามเทวีเท่านั้น แต่เมื่ออ่านบทตอนท้ายจะทราบว่ากวีไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะอ้างถึง
พระนางจามเทวีเพื่อการยอพระเกียรติ ทว่ากวีมีจุดประสงค์เพื่อที่จะทวงคืนพระเกียรติให้พระนางจาม
เทวี กวีใช้คำว่า “ปรีศนา” “มนมิด” “ปรีศนิ” กับประวัติศาสตร์ที่พร่าเลือนของพระนางจามเทวี ซึ่ง
กวีแสดงความกังวลว่า อาจส่งผลให้เรื่องราวของพระนางจามเทวีถูกลบเลือนไป

บท “แม่หญิงล้านนา” ในกวีนิพนธ์ *อิติพิชัย* ของ เพ็ญ ภัคตะ ได้อ้างถึงผู้หญิงใน
ประวัติศาสตร์ล้านนา เพื่อนำเสนอบทบาทของสตรีในราชสำนักล้านนาและวิพากษ์มายาคติที่เกี่ยวกับ
ผู้หญิงล้านนาที่ปรากฏมักถูกทำให้ดูต่ำต้อยด้อยค่า เช่น ในวรรณกรรมก็ถูกทำให้เห็นว่าประพฤติด
จาริต อาทิ ลิลิตพระลอกรณีพระเพื่อนพระแพงมีสามีร่วมห้องคนเดียวกัน ขุนช้างขุนแผนกรณีนางลาว

ทองเป็นได้เพียงเมียน้อย เป็นต้น โดยการประเมินคุณค่าความเป็นหญิงที่ดีถูกการใช้จารีตของภาคกลางมากำหนดว่าผู้หญิงที่ดีต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน แต่กว๊อ้างถึงผู้หญิงล้านนาไม่มีลักษณะเช่นนั้น โดยนำเสนอผู้หญิงในประวัติศาสตร์ล้านนาที่มีบทบาทสำคัญทางสังคมดังนี้

การเมืองมักเกี่ยวข้อง	อิสตรี
ยอดขัตติยนารี	มากแม่น
พลีกายแลกชีวี	รัฐไถ่
ปกปักพิทักษ์แคว้น	ขึ้นน้ำตาชม
จารีกนามฝากหล้า	รานี้
จิรประภาเทวี	วิสุทธิ์ท้าว
ดรรารัศมีศรี	เดือนโคก
เชลยรักนารีจ้าว	สละแล้วจอมนาง
แม่ญิงมีส่วนสร้าง	ศาสนา
सानสืบแรงศรัทธา	รุ่งร้อย
ภาระราชมารดา	พลไพร่
ตระหนักเพศผู้น้อย	ท่มเนื่อนาบุญ
มหามาดาแม่เจ้า	คอยประคอง
ขับเคลื่อนบัลลังก์รอง	เกษ-แก้ว
เทวีแม่ลูกสอง	เสาหลัก
น่านจวบเป็นย่าแล้ว	หยัดค้ำพุทธคุณ
เดือนเต็มดวงหยาดแด่ม	โคมดาว
มหาชาติชูชกรราว	สวดก้อง
น้ำตาแม่ญิงพราร	ปีติ
เย็บปักผ้าธรรมป้อง	ปลาบปลื้มยี่เป็ง
แม่ญิงพลีเต็ดเส้น	ผมสยาย
มัดผูกคัมภีร์ถวาย	สอดร้อย
ชาติหน้าเกิดเป็นชาย	ได้บวช เรียนเฮย
นั่งนิกบุญช้าน้อย	หมั่นร้อยสายสยอง
พิธีกรรมก่อเกื้อ	กโบาย

แยกเพศชดหญิงชาย	ต่างชั้น
แรงผลักแม่หญิงหมาย	บุญม่ง
ชีวิตทั้งหมคนั้น	อุทิศทั้งเพียงธรรม
ตีนจกชายผ้าขึ้น	ทอมือ
แผ่นโลกทั้งผืนคือ	แผ่นผ้า
ลายขีดเพศหญิงหรือ	ใครลิขิต
เติมแต่งมีรูล้ำ	ต่อร้อยตำนานเรียง

(อิติพิทัย, 2550: 68-69)

กวีอ้างถึงบุคคลสำคัญผู้หญิงในประวัติศาสตร์ล้านนา ได้แก่ “จिरประภา” หมายถึง พระนางเจ้าจिरประภามหาเทวี “วิสุทธิ์” หมายถึง นางพญาวิสุทธิ์ราชเทวี “ดรรารัศมี” หมายถึง พระราชยาเจ้าดรรารัศมี “เทวีแม่ลูกสอง” หมายถึง พระนางโป่งน้อย เพื่อแสดงบทบาทของผู้หญิงในฐานะ “แม่เมือง” กวีนำเสนอคุณูปการของเจ้านายผู้หญิงในล้านนา ทั้งในทางการเมืองและศาสนา แต่กลับถูกจัดสถานะ “แยกเพศชดหญิงชาย ต่างชั้น” เพื่อวิพากษ์ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาที่กำหนดผู้หญิงให้อยู่ในสถานะเป็นรอง โดยอ้างถึงพิธีการ “สายสยอง” ซึ่งเป็นพิธีการร้อยผูกคัมภีร์ ไบลานของชาวล้านนาโบราณ ต้องใช้วิธีเด็ดเส้นผมของผู้หญิงสอดร้อยไบลานแต่ละผูกแทนเส้นเชือก เชื่อกันว่า สตรีนางใดปรารถนาที่จะเกิดมาเป็นชายชาติหน้า ต้องหมั้นร้อยคัมภีร์ อุทิศพลีเส้นผม พร้อมอธิษฐานจิต หรือพิธีการในประเพณี “ยี่เป็ง” หมายถึง ประเพณีลอยกระทงเดือนสิบสอง ภาคเหนือ นับเดือนทางจันทรคติเร็วกว่าภาคกลางสองเดือน พุทธศักราชจึงกลายเป็นเดือนยี่ มีประเพณีการฟิงเทศน์มหาชาติกัณฑ์เวสสันดรในคืนเพ็ญ และผู้หญิงจะเตรียมปักผ้ารองคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชาตามวัดต่าง ๆ (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2550: 72) กวียังตั้งคำถามกับบทบาททางสังคมของผู้หญิงในวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ว่า “ลายขีดเพศหญิงหรือ ใครลิขิต” เพื่อชี้ให้ตระหนักถึงค่านิยมที่กำหนดชะตากรรมของผู้หญิงอย่างไม่เป็นธรรม

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยใช้การอ้างถึงผู้หญิงในตำนาน วรรณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อวิพากษ์ปัญหาที่เกี่ยวกับผู้หญิง แสดงให้เห็นว่าจักรปัญหาที่ผู้หญิงยังคงต้องเผชิญเวียนวนไปมาอย่างไม่สิ้นสุดอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมปิตาธิปไตยและใช้นำเสนอประสบการณ์ร่วมของผู้หญิงในอดีตที่ได้รับความไม่เป็นธรรมเพื่อจะปลุกเร้าให้เกิดความสะเทือนใจและกระตุ้นให้เกิดสำนึกในการเรียกร้อง ทวงคืน สิทธิและความเท่าเทียมทางเพศให้เกิดขึ้นในสังคม ดังที่ พรเทพ โตขยางกูร เสนอว่า การอ้างถึงเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีส่วนสำคัญในวัฒนธรรมการสร้างเสพวรรณกรรม กวีในฐานะ “ผู้สร้าง” ใช้การอ้างถึงในการสื่อสารช่วยขยายขอบเขตของเนื้อหา เพิ่มพลังและสร้างความ

เข้าใจที่แจ่มชัด ตลอดจนการถ่ายทอดอารมณ์และเน้นความรู้สึกสะเทือนใจของกวีด้วยการเก็บซ่อนเรื่องราวและอารมณ์ความรู้สึกที่มากมายไว้ในคำเพียงน้อยนิด เมื่อผู้อ่านในฐานะ "ผู้เสพ" สามารถสัมพันธ์ความรู้และประสบการณ์ของตนไปพร้อมกับกวีได้ จะทำให้เกิดความเข้าใจสารที่กวีต้องการนำเสนอและมีพลังกระทบอันเกิดจากการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน (พรเทพ โตชายงูร, 2553: 16) ดังนั้นการอ้างถึงผู้หญิงในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงเหล่านี้จึงมีพลังในการสื่อสารแนวคิดเพื่อเป้าหมายในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาผู้หญิงได้อย่างเด่นชัด

4.3 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับผู้หญิง

การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 เป็นกลวิธีหนึ่งที่กวีหญิงใช้ในการสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตนและมีลักษณะเด่นโดยการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในการนำเสนอประเด็นที่สัมพันธ์กับสังคม รวมทั้งใช้ตีความใหม่เพื่อวิพากษ์ปัญหาสังคมที่ต้องการนำเสนอในกวีนิพนธ์

การวิเคราะห์ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้ความหมายเดียวกับสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา¹ (2548: 37) ที่อธิบายคำว่า “ภาพพจน์” ในความหมายว่า

ภาพพจน์ (Figures of Speech) คือ คำ หรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำเพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง สามารถสื่อให้เห็นภาพได้ เรียกว่า ภาพพจน์ เพราะภาพพจน์เป็นผลของการใช้คำอย่างมีศิลปะโดย กลวิธีเปรียบเทียบ ซึ่งมีต่าง ๆ กัน

การใช้สัญลักษณ์ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2561: 423) ให้ความหมายคำว่า “สัญลักษณ์” ไว้ว่า “สิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตซึ่งเป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่ง” สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2548: 47-48) กล่าวว่า สัญลักษณ์เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับภาพพจน์ แต่ไม่ใช่ประเภทหนึ่งของภาพพจน์

สัญลักษณ์หลายอย่างอาจจะพัฒนามาจากการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เมื่อมีการเปรียบเทียบจนเกิดเป็นความเข้าใจร่วมกัน

¹ เรียบเรียงจาก กาญจนา นาคสกุลและคณะ, การใช้ภาษา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2554), หน้า 202 - 205

ใน“ ขนบ” วรรณศิลป์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือของชาติใดชาติหนึ่ง หรือวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง ภาพพจน์เหล่านั้นก็จะกลายเป็น สัญลักษณ์คือเป็นสิ่งที่ใช้แทนอีกสิ่งหนึ่งโดยมิต้องใช้กลวิธีการ เปรียบเทียบอีก

การอธิบายภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ 2530 – 2559 ผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อ ตามลักษณะของสิ่งที่นำมาใช้เป็นภาพพจน์และสัญลักษณ์ เพราะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับแนวคิด ชัดเจนกว่าประเภทของภาพพจน์ ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

4.3.1 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์กลุ่มธรรมชาติ

4.3.1.1 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับดอกไม้

4.3.1.2 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับสัตว์

4.3.1.3 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

4.3.2 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์กลุ่มร่างกาย

4.3.2.1 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับอวัยวะ

4.3.2.2 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับบอมนุญย์

4.3.3 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์กลุ่มสิ่งของ

4.3.3.1 การใช้พจน์เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ

4.3.3.2 การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับเครื่องทรมาน

4.3.1 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์กลุ่มธรรมชาติ

การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับธรรมชาติเป็นกลวิธีสำคัญในการนำเสนอ แนวคิดในกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทย โดยเฉพาะการใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับธรรมชาติที่สัมพันธ์กับผู้หญิง โดยมีภาพพจน์กลุ่มธรรมชาติ 3 ลักษณะที่ปรากฏร่วมกันอย่างเด่นชัด ได้แก่ การใช้ดอกไม้เปรียบเป็น ตัวแทนของผู้หญิง ซึ่งมีทั้งการเปรียบเป็นดอกไม้ทั่วไป และการเปรียบในลักษณะเจาะจงสายพันธุ์ของ ดอกไม้อย่างหลากหลายเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับลักษณะผู้หญิงที่กวีต้องการกล่าวถึง มีการใช้สัตว์เป็น ภาพพจน์เพื่อนำเสนอภาพของผู้หญิง โดยการเลือกใช้สัตว์ที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นสัตว์ที่สัมพันธ์ กับความสวยงาม เช่น ผีเสื้อ นก นกยูง หงส์ เพื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงและนำเสนอแนวคิดในเชิงการ ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นหญิง การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเพื่อ สื่อถึงลักษณะความเป็นหญิง เช่น น้ำค้างที่แสดงถึงลักษณะความอ่อนโยน ความเปราะบาง การใช้ ดาวเดือนเปรียบเทียบกับผู้หญิงงาม การใช้สายรุ้งแทนความสดใสของหญิงสาว เป็นต้น และพบการใช้สัญลักษณ์กลุ่มธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ รุ้ง น้ำค้าง หงส์ ยุง เป็นลักษณะร่วมกันของกวีหญิงหลายคน

4.3.1.1 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับดอกไม้

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ 2530 – 2559 จำนวนมากใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับดอกไม้อุปมาให้กับผู้หญิง โดยปรากฏเป็นคำไวพจน์ของดอกไม้ เช่น มาลี ผกามาลย์ หรือ กระจับปี่ของดอกไม้ เช่น กุหลาบ กาสะลอง ลั่นทม ต้อยติ่ง เพื่อสื่อถึงความงามหรือลักษณะของผู้หญิง ตามขนบวรรณคดีไทย กวีมักนำดอกไม้มาเปรียบความงามของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงในบทศักรรย์และบทขนนาง ในกวีนิพนธ์ ของกวีหญิงกลุ่มดังกล่าว พบว่า กวีหญิงใช้ดอกไม้ในการเปรียบกับผู้หญิงตามขนบเดิม และ มีการสร้างสรรค์ การใช้ภาพพจน์ดอกไม้ ที่เฉพาะเจาะจงกับคุณสมบัติหรืออัตลักษณ์ของผู้หญิงมากขึ้น

บท “สงครามแห่งความรัก (1)” ในกวีนิพนธ์ *เหนือฝั่งมหานที* ของ เพ็ญ ภัคตะ กวีกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก โดยนำเสนอเนื้อหาบรรยายภาพของแม่ในการดูแลเลี้ยงดูอบรมลูกสาวและสื่อถึงความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูกสาว กวีอุปมาเปรียบเทียบลูกสาวกับดอกไม้ ที่คนปลูกย่อมคาดหวังให้มีความสวยงามอ่อนหวานเป็นที่พึงพอใจและย่อมกลัวที่จะมีคนมาเด็ดเอาไปจนที่ผู้เป็นเจ้าของจะได้มองเห็นการเจริญเติบโตงอกงาม เช่นเดียวกับความรักห่วงใยที่แม่มีต่อลูกผู้หญิงในการสงวนความเป็นหญิงเอาไว้ไม่ให้ใครมาข่มเหงละเมิดเอาไป

ลูกสาวก็เปรียบมั่น	ผกามาลย์
หมายปลูกให้รสหวาน	รินร่ำ
กลัวโรยก่อนแบ่งบาน	ระบมโศก
เกรงมนุษย์ดึงมาเคี้ยว	เด็ดทิ้งริมทาง

(เหนือฝั่งมหานที, 2544: 27)

บท “แม่หญิงล้านนา” ในกวีนิพนธ์ *อดีตหทัย* ของ เพ็ญ ภัคตะ มีเนื้อหาวิพากษ์ มายาคติที่มีต่อผู้หญิงภาคเหนือว่าเป็นสาวบ้านป่าไสซื่อ ใจง่ายและตกเป็นเหยื่อการหลอกลวงของผู้ชาย กวีมีการใช้ดอกไม้อุปมาให้กับผู้หญิงในลักษณะที่เจาะจง เพื่อต้องการสื่อถึงคุณสมบัติผู้หญิงที่สัมพันธ์กับสายพันธุ์ของดอกไม้ โดยเปรียบสาวเหนือกับดอกไม้ป่าเพื่อสื่อถึงความเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เติบโตในพื้นที่ป่าที่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์ของภาคเหนือ ในที่นี้เพื่อจะเปรียบว่าสาวเหนือคือสาวบ้านป่าที่บริสุทธิ์ ไสซื่อ ไม่สามารถรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของผู้ชายได้ ซึ่งมายาคติดังกล่าวนี้กวีกล่าวว่าเป็นการเหยียดหยามศักดิ์ศรีของ “แม่หญิงล้านนา” หรือสาวเหนืออย่างยิ่ง

สาวเหนือถูกเหยียดสิ้น ศักดิ์ศรี

ไหวหวั่นกายจิตพลี	ง่ายแท้
ใสซื่อเปรียบมาลี	เมืองป่า
เพียงพรำน้ำคำแพ้	เพลิงแล้วเล่ห์ชาย
	(อิติพิพิทย, 2550: 70)

บท “งดงาม” ในกวีนิพนธ์ *แผ่นดินดอกไม้* ของ วันรวี รุ่งแสง กวีได้นำดอกเอื้องป่ามาเปรียบกับหญิงสูงศักดิ์และแสดงให้เห็นภาพความงามของผู้หญิงที่อยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ เนื้อหาของกวีนิพนธ์บทนี้บรรยายถึงการตัดพ้อต่อความรักระหว่างชายชาวป่ากับผู้หญิงสูงศักดิ์ที่พรรณนาถึงอารมณ์ความน้อยเนื้อต่ำใจเปรียบเทียบกับอีกฝ่ายที่สูงศักดิ์กว่า โดยการอุปมาหญิงสูงศักดิ์กับดอกเอื้องป่าหรือดอกกล้วยไม้ป่า

เจ้าดั่งดอกเอื้องป่าบนผาสูง
 อยู่กับไม้ยางสูงที่สุดสอย
 ข้าชาวป่าพลัดหลงในดงดอย
 ฝ้าแห่งนคอยเอื้องงามด้วยความรัก
 สีเจ้าสวຍกระจำงใสในแดดส่อง
 นวลละอองหมอกคลอฝ้าทอถัก
 เป็นเส้นสายรุ่งรางช่างงามนัก
 ข้าหมายมองปองสมักรักเจ้างาม
 ใจอยากสอยเอื้องสูงมาแซมผม
 เกรงว่าเจ้าจักชำตรมด้วยคมหนาม
 ข้าต่ำศักดิ์เกินกว่าพยายาม
 จักปิ่นป้ายหมายข้ามภูผาชัน
 เจ้าดั่งดอกเอื้องป่าสูงที่สุดสอย
 งดงามประดับดอยด้วยสีสัน
 ขำร่อนเร่เหวว่าฝาคืนวัน
 ได้ผูกพันเพียงสบตาก่อนลาไกล

(แผ่นดินดอกไม้, 2550: 81-82)

กวีนำดอกเอื้องป่ามาเปรียบเพื่อแสดงความงามและความสูงศักดิ์แสดงลักษณะความสัมพันธ์กับภาพผู้หญิงภาคเหนือ เนื่องจากดอกเอื้องเป็นคำใช้เรียกสื่อความหมายถึงดอกกล้วยไม้ที่นิยมใช้เรียกกันโดยทั่วไปทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเป็นกล้วยไม้ที่มีสีสันของช่อดอกที่สวยงามและมีกลิ่นหอมหวานและกวียังเจาะจงไปอีกว่าเป็น “ดอกเอื้องป่า” ที่ “งดงามประดับดอย” ทั้งกวียังกล่าวถึงการนำดอกเอื้องมาแซมผมซึ่งเป็นที่นิยมของสาวเหนืออีกด้วย อีกประการหนึ่ง

การใช้ดอกเอื้องป่ายังเน้นย้ำถึงความสูงศักดิ์เพราะดอกเอื้องป่าขึ้นอยู่บนต้นไม้สูงเป็นของสูงค่าและได้หายาก

นอกจากการใช้ดอกไม้เป็นอุปมากับผู้หญิงแล้ว ลักษณะร่วมกันของกวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 คือการใช้ภาพพจน์บุคคลวิธว่า ดอกไม้สะท้อนใจต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์โดยเฉพาะผู้หญิง เช่น ดอกไม้ร้องไห้ ดอกไม้เหินบ่หนาว ดอกไม้เศร้า เพื่อสื่อว่าธรรมชาติแสดงอารมณ์ร่วมและรับรู้เข้าใจตามความรู้สึกของมนุษย์ผู้ถูกกระทำ กวีมองว่าธรรมชาติมีชีวิตและจิตวิญญาณที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งสัมพันธ์สอดคล้องกับอารมณ์ตัวละคร ซึ่งก็คือมนุษย์นั่นเอง ดอกไม้จึงมีบทบาทในฐานะเครื่องมือระบายอารมณ์และจินตนาการตามความรู้สึกของผู้หญิงอีกทอดหนึ่ง

บท “ฉันเสียใจ” ในกวีนิพนธ์ *เพลงพร* ของ นิภา บางยี่ขัน ใช้อุปมาดอกไม้หลากหลายพันธุ์กับอารมณ์สื่อถึงความโศกเศร้าเสียใจจากการไม่สมหวังในความรัก กวีเทียบอารมณ์คู่ขนานไปกับความหมายของชื่อดอกไม้หรือธรรมชาติการดำรงอยู่ของดอกไม้แต่ละสายพันธุ์ เช่น ดอกลิ้นทม กับ “ชมเศร้า” ดอกบานเย็นเวลาเข้ากับ “เฉาเหี่ยว” ดอกบานเช้าที่เวลาค่ำกับ “ข้าชอก” และ “บัวเปลี่ยวลอยคว้างคว้างอยู่กลางบึง” กับความอ้างว้าง กวีสร้างให้ดอกไม้รู้สึกเป็นไปตามอารมณ์ผู้ที่ประสบทุกข์จากความรักที่ไม่สมหวัง ได้แก่ การมีอารมณ์เศร้า รู้สึกเจ็บช้ำเสียใจและความรู้สึกโดดเดี่ยว ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจในการถ่ายทอดความรู้สึกของมนุษย์ได้ชัดเจนเห็นภาพมากขึ้น

เมื่อเธอพบคนที่ดีที่สุดใน

คนที่ฉันอยากเป็น...เป็นไม่ได้

จึงรู้ฉันริษยาเขาว่าใคร

น้ำตาไหลแถมทนอยู่คนเดียว

เหมือนลิ้นทมโดนลมดูชมเศร้า

เหมือนบานเย็นยามเช้ากลีบเฉาเหี่ยว

เหมือนบานเช้าครวค่าข้าชอกเขียว

เหมือนบัวเปลี่ยวโรยคว้างอยู่กลางบึง

(เพลงพร, 2534: 21)

บท “ดอกไม้ริมทาง” ในกวีนิพนธ์ *ทางแยกที่แตกต่าง* ของ วันรวี รุ่งแสง ใช้ภาพพจน์บุคคลวิธ คือการสมมุติให้สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น สัตว์ พืช หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น โลก ดวงดาว ทะเล ความคิด หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม ทำกริยาอาการอย่างมนุษย์ จัดเป็นภาพพจน์ ประเภท บุคคลวิธ หรือ บุคลาธิษฐาน (personification) ว่า ดอกไม้เหินบ่หนาวและดอกไม้มีน้ำตา เพื่อสื่อถึงความทุกข์ของผู้หญิงที่ถูกให้ความหมายว่าเป็น “ดอกไม้ริมทาง” กวีสร้างให้ดอกไม้ที่อยู่ริมถนนแสดงอาการ

ของผู้ที่ประสบกับการถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม กล่าวคือ มีอารมณ์เหินห่างเมื่อลมที่พัดโหมใส่ มีอาการเจ็บไข้เมื่อมีฝนกระหน่ำและถูกผู้คนเหยียดหยาม ทั้งยังให้ดอกไม้ร้องไห้มีน้ำตาเพื่อขับเน้นสื่อถึงความทุกข์ที่ตัวละครที่ถูกให้คุณค่าว่าเป็น “ดอกไม้ริมทาง”

ฝนฉ่ำ....ฟ้าลาดาว
ดอกไม้เหินห่างริมถนน
ลมปลิดกลีบใส่ไหววน
ละลิวหล่นแทบทางเท้า
เพียงพลิวลมพัดผ่าน
เจ้าอ่อนไหวสะท้อนระริกเร้า
ปลิดปลิวลิวลมโลมเร้า
เพื่อวางเปล่ากลางสายฝนพรำ
ฝนฉ่ำ....น้ำตาดอกไม้
ยามเท้าใครใครเหยียดหยาม
พรูพร่างดั่งนาฏกรรม
ดอกไม้ซ้ำริมทาง...

(ทางแยกที่แตกต่าง, 2546: 50)

ลักษณะภาพพจน์ที่ปรากฏร่วมกันอีกลักษณะหนึ่ง คือการใช้ภาพพจน์สมมุติภาวะ (apostrophe) ภาพพจน์นี้คล้ายคลึงกับบุคคลวิัต แต่ต่างกันตรงที่บุคคลวิัตเป็นการสมมุติให้สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์หรือสิ่งไม่มีชีวิตทำกริยาอาการอย่างมนุษย์ แต่สมมุติภาวะเป็นการกล่าวกับธรรมชาติหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตประดุจว่าสิ่งเหล่านั้นมีชีวิตจิตใจสามารถรับฟังคำพูดของเราได้ กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 มีการใช้ดอกไม้ในกลวิธีสมมุติภาวะเพื่อระบายความอัดอั้นต่อคนรัก ส่วนใหญ่เป็นความอัดอั้นที่ผู้หญิงเป็นผู้ถูกรกระทำรวมถึงความอัดอั้นเมื่อเห็นความไม่เป็นธรรมในสังคมอีกด้วย

บท “กุหลาบแดง” ในกวีนิพนธ์ ระเบียบรัฐ ของ วันเนาว์ ยูเด็น กุหลาบแดงเป็นสัญลักษณ์ (symbol) แทนความรัก โดยเปรียบว่า ความรู้สึกรักคิดถึงและหัวใจของผู้ให้ได้ถูก “ถอด” ไว้ในกุหลาบที่ใช้เป็นสื่อแทนใจ และกวีใช้กลวิธีสมมุติภาวะหรือเสมือนสื่อสารกับดอกกุหลาบว่า ให้ช่วยบอกความในใจผู้ให้แก่ผู้รับด้วย

ความในจิตคิดให้แจ้งในจิต
สอดคิดถึงตรึงอราแบบมาลี

ฝากจุมพิตพรมกุหลาบอาบกลิ่นสี
แทนชีวิสูขวิญกำนัลมา

ต่างกมลคนชื้อจากสื่อนี้
กุหลาบเอ๋ยเอ๋ยคำจำนรรจา

ถอดฤดีแนบไว้ในบุปผา
หทยาคนให้อยู่ใกล้แล้ว

(ระยัับรู้้ง, 2537: 49)

บท “หนาม” ในกวีนิพนธ์ *บุษปัญชลี* ของ เพ็ญ ภัคตะ กวีใช้กลวิธีสมมุติ
ภาวะสื่อสารกับกุหลาบ เพื่อใช้บทสนทนาที่กวีสั่งสอนกุหลาบมาเปรียบเป็นคำสอนที่ต้องการจะสอน
ผู้หญิงในการเฝ้าระวังป้องกันการถูกข่มเหงจากผู้ชายและปลุกกระตุ้นสำนึกการรักษาศักดิ์ศรีคุณค่า
ความเป็นหญิง

กลีบนวลครวญแว่วฟ้า	วอนฟัง
วานผากคนอยู่หลัง	รับรู้
ชื่อนักจักภินท์พัง	พินาศ
จงกอบใจเจ้ากู	กอบกู้ใจคืน
จดจำเคยพ่ายแพ้	ไผลผลาม
แผลพ่ายแผลลูกลาม	พรำร้อง
เนื่อนวลเร่งสร้างหนาม	คมเหน็บ
เป็นเกราะกำบังป้อง	ปกป้องภมรทรา
กลีบบางนวลกลีบนี้	มีหนาม
แม่นสบน้ำมือทรา	จักสู้
วิญญานบให้หยา	หยันเหยียด
หนามเกิดเพราะชนผู้	ต่ำชาติรังมัน

(บุษปัญชลี, 2532: 110-111)

บท “ดอกหญ้า” และบท “ด้อยตั้ง” ในกวีนิพนธ์ *ระยัับรู้้ง* ของ วันเนาว์ กวี
ใช้ ดอกหญ้าและดอกด้อยตั้งแทนความด้อยต่ำ เพื่อต้องการให้กำลังใจว่า ดอกหญ้าแม้เป็นวัชพืชที่
อาจดำรงอยู่ตามซอกผา หลืบหินหรือลานดิน ก็ยังสามารถอดทนเติบโต มีชีวิต มีหวังและสร้างคุณค่า
ให้แก่โลกได้ด้วยการหยั่งยืนในคุณค่าสิ่งที่ตนเองมีอยู่

ดอกนิคินิดิตัดแต้มแซมซอกผา	สวดยดอกหญ้าหวานไหวในหลืบหิน
แตะแต้มสีคลีบานบนลานดิน	ถ้วนทุกถิ่นที่เห็นน่าเอ็นดู
แกว่งไกวช่อล้อตะวันอันฉายฉาน	โชนเอนด้านลมไหวกวัดไกวคู่
แย้มยิ้มรับกับฝนที่หล่นพรู	ดอกหญ้ารู้สิ่งล้วนที่ควรเป็น

.....
 ดอกหญ้าเอ๋ยเคยรู้ยู่บ้างไหม
 เตือนตาเห็นเน้นสำนึกที่ลึกล้ำ

.....
 ดอกหญ้าให้โลกรื่นรับชื่นฉ่ำ
 ไร้สิ่งด้อยด้อยต่ำในโลกนี้

(ระยัับรู้้ง, 2537: 12)

กวียังใช้กลวิธีสมมุติภาวะสื่อสารกับดอกหญ้า เพื่อตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ กระตุ้นให้กำลังใจอีกว่า ดอกหญ้ารู้คุณค่าของตนเองใช่หรือไม่ในฐานะเป็นผู้สร้างให้โลกร่มรื่นและสื่อสารหากทุกสิ่งบนโลกนี้สามารถมองเห็นคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในตนเองย่อม “ไร้สิ่งด้อยด้อยต่ำในโลกนี้” ในบท “ด้อยดิ่ง” วันเนา ฐิติน กวีใช้นามนัยของดอกต้อยดิ่งมาเพื่อให้กำลังใจว่า แม้เป็นดอกต้อยดิ่ง ซึ่งเป็นวัชพืชหากมองเห็นและให้คุณค่าก็สามารถแต่งแต้มโลกให้สวยงามได้

กลีบอบบางร่างน้อยของต้อยดิ่ง ควรเป็นสิ่งเตือนใจให้ความหมาย
 เพียงสิ่งนิดคิดมากค่ามากมาย เป็นอุบายบอกย้ำให้คำนึง
 ถึงดอกหญ้าค่าด้อยใช้ด้อยต่ำ ทุกสิ่งล้ำค่าล้วนควรคิดถึง
 ต่างผูกพันกันมานาน่าซาบซึ้ง โลกนี้จึงสดสวยด้วยค่าคุณ

(ระยัับรู้้ง, 2537: 21)

4.3.1.2 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์

กวีนิพนธ์ของกวีหญิงไทยช่วง พ.ศ. 2530 – 2559 มีการใช้สัตว์เป็นภาพพจน์และสัญลักษณ์เพื่อนำเสนอภาพของผู้หญิง โดยการเลือกใช้สัตว์ที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นสัตว์ที่สัมพันธ์กับความสวยงาม เช่น ผีเสื้อ นก นกยูง หงส์ เพื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงและนำเสนอแนวคิดในเชิงการตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นหญิง กวีมิใช่อุปมาความงามของสัตว์กับความงามของผู้หญิง เช่น ผีเสื้อ อุปมาพฤติกรรมของสัตว์เช่น นกคาบเหยื่อป้อนลูก เปรียบกับความรักแม่ที่มีต่อลูก การใช้กลวิธีสมมุติภาวะสื่อสารกับสัตว์เพื่อสร้างบทบาทให้สัตว์ในฐานะแบบอย่างความประพฤติของผู้หญิง และการใช้สัญลักษณ์หงส์หรือยูงแทนผู้หญิงที่มีความประเสริฐน่ายกย่องหรือหญิงสูงศักดิ์

บท “ผีเสื้อ” ในกวีนิพนธ์ *เรือใบไม้* ของ วันรวี รุ่งแสง กวีใช้ผีเสื้อเป็นอุปมาให้เห็นลักษณะและวิถีชีวิตของผีเสื้อ เพื่อสื่อถึงภัยที่เกิดจากความงาม กวีเปรียบว่าความงามของผีเสื้อเป็นสิ่งที่ล่อให้คนมาจับเอาไปเสมือนกับความงามของผู้หญิง ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ชักนำให้เกิดภัยจากความลุ่มหลงในความงามได้ กวีแสดงความห่วงใยในการระมัดระวังภัยว่า “สวยงามคือพิษซีฟพลิตเป็นผง” เพราะความงามทำให้ตกเป็นวัตถุแห่งการจ้องมองได้

ฝีเสื้อปีกบางงามอย่างเพชรสี
 ราวเกล็ดมณีรุ่งร้อยทาบทา
 เจ้าทะเลสีเจ้าฝีเสื้อป่า
 โลมไ้บุปผาดารดาษดง
 สวยงามคือพิชชีพลิตเป็นผง
 เจ้าฝีเสื้อคงไม่เคยเข้าใจ
 เข้าสายบายเย็นบินเล่นไหวไหว
 ระวัง ! คนมือไวคอยจ้องมองเมียง
 ดาววาวแว่นนอกนั้นกลั่นเสียง
 ค่อยค่อยเลียบเคียงบังไม้ใบบัง
 ตาข่ายในมือกุมถือชิงชัง
 ฝีเสื้อระวัง ! หนีเร็ว ! รีบบิน !

(เรือใบไม้, 2540: 43)

บท “เล่นกับไฟ” ในกวีนิพนธ์ *เพลงพร* ของ นิภา บางยี่ขัน กวีอุบมา แมง
 เม่าเปรียบกับผู้หญิงที่หลงระเรีงไปกับความรัก โดยนำเอาลักษณะของแมงเม่าซึ่งเป็นสัตว์ที่มี
 พฤติกรรมชอบเล่นกับแสงไฟ และเมื่อมันหลงไหลในแสงไฟจึงบินเข้ากองไฟจนมักโดนไฟเผาตาย
 สอดคล้องกับสำนวนไทยที่ว่า “แมงเม่าบินเข้ากองไฟ” ซึ่งหมายถึงการลุ่มหลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งคิดว่า
 เป็นสิ่งที่ดี จึงได้หลงผิดเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยจนทำให้ตนเองได้รับอันตราย เหมือนกับผู้หญิงที่ลุ่มหลง
 ความรักจนชักนำภัยมาสู่ตนเอง

อันแมงเม่า
 เปรียบก็เท่าหญิงที่อวดดีอยู่
 ทุ่มกายใจเข้าคำรักคำรู่
 ทั้งที่รู้รักร้ายมาหลายคราว
 หยิ่งว่าตนคือหญิงรักยิ่งใหญ่
 ทะนงใจเมื่อแรกคราแตกสาว
 คิดว่าความไยดีที่ค่าพราว
 อาจโน้มน้าวคนทราบดีมความดี
 แมงเม่าเรีงเพลิงเล่นจนเป็นผง

เพราะไหลหลงรุนแรงในแสงสี

การคบขายชั่วช้าของนารี

รัก คือที่เสียมสอนให้หล่อนทำ

(เพลงพร, 2534: 26-27)

บท “คิดถึงยาย” ในกวีนิพนธ์ *วัยฝัน* ของ วันเนาว์ ยูเด็น กวีใช้สัญลักษณ์นกยูงแทนผู้หญิงที่รักนวลสงวนตัวว่าเป็นสิ่งที่มีค่า อุปมานกยูงเป็นชนบวรณคดีไทยในการชมนางและเปรียบเทียบหญิงสูงศักดิ์หรือผู้หญิงดีตามชนบ เพราะธรรมชาติของนกยูงมีลักษณะทางกายภาพที่สง่างามและมีพฤติกรรมที่เพศผู้จะเป็นฝ่ายแสดงปฏิกิริยาก่อนเพื่อเริ่มเข้าสู่กระบวนการผสมพันธุ์ และเพศเมียจะเป็นฝ่ายสงวนท่าที กวีใช้สัญลักษณ์นกยูงมาตามแบบชนบวรณคดีเพื่อจะนำภาพ “หญิงรู้จักรักนวลสงวนกาย” ว่าเป็นศักดิ์ศรีสง่างามเหมือนนกยูง

เพชรจรัสชัดผ้าจึงค่าสูง

ศักดิ์เยี่ยงยุงรักที่มีความหมาย

หญิงรู้จักรักนวลสงวนกาย

จะเนติฉายพรายพรายยิ่งดาวเดือน

(วัยฝัน, 2543: 16-17)

บท “กรำ” ในกวีนิพนธ์ *ด้วยรักใครจักเปลี่ยนแปลงโลก* ของเพ็ญ ภัคตะ ใช้อุปมานกยูง เพื่อแสดงแนวคิดความไม่เท่าเทียมทางเพศของชายหญิง โดยกวีใช้อุปมานกยูงเปรียบกับผู้ชายและใช้อุปมา ควาย กับผู้หญิง กวีต้องการวิพากษ์ความเหลื่อมล้ำทางเพศที่ทำให้คุณค่ากับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง กวีใช้อุปมาสัตว์ที่มีลักษณะความหมายที่เป็นคู่ตรงข้าม คือนกยูงอันสื่อถึงความสูงค่าสง่างามกับควายที่อนุমানได้จากเนื้อหาวว่า “หญิงปล่อยร่างขายจูง ปลายเชือก” ที่สื่อถึงความโง่เขลาการถูกชี้นำหรือไร้ความเป็นตัวของตัวเอง กวีใช้อุปมาดังกล่าวเสียดเพื่อแสดงทัศนคติที่มองว่า “โลกนี้คือโลกผู้ ชายครอง”

โลกมีความเหลื่อมล้ำ

ต่ำสูง

ชายเปรียบประดุจยุง

โอบฟ้า

หญิงปล่อยร่างขายจูง

ปลายเชือก

โอ้! โลกถอยหลังล้ำ

กว่าล้านโกฏิปี

โลกนี้คือโลกผู้

ชายครอง

กดขี่เป็นเจ้าของ

โลกสิ้น

ใช่เพียงแพกร่างรอง

สรีระ

อภิสิทธิ์ยังชานลั่น

ซึ่งรู้แก้ไข

(ด้วยรักใครจักเปลี่ยนแปลงโลก, 2534: 76)

บท “คืนมาตุคาม” ในกวีนิพนธ์ *ด้วยรักใครจักเปลี่ยนแปลงโลก* ของเพ็ญ ภัคตะ กวีใช้อุปมาแม่นกกับแม่เพื่อจะสื่อถึงบทบาทของแม่ในฐานะผู้ชุบเลี้ยงทะนุถนอมลูก คำเปรียบอุปมาแม่นกกับแม่เป็นขนบของวรรณคดีไทย ที่เปรียบเทียบธรรมชาติของแม่นกในการเลี้ยงดูลูกนก เพราะมีพฤติกรรมสำคัญที่สัมพันธ์กับดูแลเลี้ยงดูลูกของมนุษย์ ได้แก่ การป้อนอาหารให้กับลูกกับการคาบเหยื่อป้อน การกล่อมลูกกับเสียงเจื้อยแจ้วของนก ซึ่งสามารถเปรียบเทียบให้เห็นถึงสันชาตญาณธรรมชาติของแม่ที่มีอยู่ในเพศเมียที่จะทำหน้าที่ดูแลปกป้องพิทักษ์รักษาผู้เป็นลูก

เสียงนกจับกิ่งเจื้อย	จำเรียง
คาบเหยื่อลูกนกเมียง	แม่ป้อน
คล้ายเสียงแม่ส่งเสียง	ปรามลูก
หวานดูจางฟ้าฟ้อน	ขับเพลง

(ด้วยรักใครจักเปลี่ยนแปลงโลก, 2534: 87)

ในบท “แต่นางหงส์” ในกวีนิพนธ์ *ระย้าร้าง* ของ วันเนา ยูเด็น ใช้นางหงส์เป็นสัญลักษณ์แทน “ผู้หญิงสูงศักดิ์” กวีแสดงภาพความหยิ่งผยองของหญิงสูงศักดิ์โดยมีลักษณะร่วมกันพฤติกรรมของหงส์คือ ท่าทางกิริยาการเดินที่ดงามอ่อนช้อยและเป็นสง่าเทียบด้วยการเดินของหงส์ รวมทั้งสื่อถึงบุคคลที่มีชาติตระกูลสูง เพราะหงส์ถือว่าเป็นนกในตระกูลสูง มีเสียงไพเราะและเป็นพาหนะของพระพรหม

กวีต้องการสื่อแนวคิดว่า หญิงสูงศักดิ์จะต้องรักษาคุณค่าตามศักดิ์ฐานะให้เหมาะสม หากมีความประพฤติไม่เป็นไปตามลักษณะหญิงดีตามขนบ จะทำให้เป็นที่ตำหนิติฉิน โดยเฉพาะการวางตัวให้เหมาะสมทางเพศ การเลือกคู่ครองตลอดจนการรักษาศักดิ์ศรีคุณค่าในตนเองไม่ได้ดังปรารถนา เพราะจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูลอีกด้วย

เกลียดแหวหางนางหงส์สูงส่งศักดิ์
 เที้ยวเร่รักการค้าขำหนักหนา
 ดูท่าทางนางเพริศเลศราคา
 พอสินท่าโฉมก็ตกดิน

อนิจาหงส์ทองผยองเกียรติ
ให้โลกเหยียดตำหนิฝ้าดิฉิน
เคยเห็นลมชมฟ้ากาเมฉิน
สิ้นแรงบินหรือเจ้าเยาวมาลย์

ยามทะนงหงส์ทองเจ้าฟ่องฟ้า
สิ้นวาสนามีควาคนกล่าวขาน
ไม่หวงตัวหวงศักดิ์รักรวงศัวาน
ต้องชมชานขบหล้ากลัวราศี

(ระยัับรู้้ง, 2537: 66-67)

บท “โคโยตี้” ในกวีนิพนธ์ *อิตถีหทัย* ของ เพ็ญ ภัคตะ กวีใช้ หงส์ เป็นสัญลักษณ์คุณค่าความเป็นหญิงดี กวีนำเสนอแนวคิดเสียสละความคาดหวังของหญิงโสเภณีว่า มีปลายทางของอาชีพโสเภณีอยู่สองทาง คือ มีลูกค้าชาวต่างชาติเห็นคุณค่า “เพียงหงส์” ก็จะสามารถไปเป็น “มาตามแดนอัสตง” ใช้ชีวิตอาศัยกับสามีในต่างแดนหรือไม่หากไม่มีคนมาเห็นคุณค่าก็เป็น “แม่เล่าชอยควาบอย” ซึ่งทำให้ชีวิตอยู่ในวังวนอาชีพโสเภณีตลอดชีวิต

จากเด็กสาวบ้านนอกจบป.สอง
สวมกระโปรงฟูฟ่องเปิดน่องใส
เต็นจำบ๊ะจ๊ะโห่งกระแทกใจ
เริ่มฟุดฟิดฟอไฟในพัฒน์พงษ์
ยีนเกาะเสาะอะโกโก้โชว์เนื้อหนัง
หากมีหวังฝรั่งเห็นค่าเพียงหงส์
อาจเห็นฟ้าเป็นมาตามแดนอัสตง
หรือจบลงตรงแม่เล่าชอยควาบอย

(อิตถีหทัย, 2550: 100)

4.3.1.3 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเพื่อสื่อถึงลักษณะความเป็นหญิง เช่น ใช้อุปลักษณน้ำค้างแสดงถึงลักษณะความอ่อนโยน ความเปราะบางของผู้หญิง การใช้สายรุ้งเปรียบแทนความสดใสวัยเยาว์ของผู้หญิง การใช้เดือนอุปมาแทนผู้หญิง เป็นต้น พบการใช้

น้ำค้างเป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์และเด็กหญิง และการใช้รุ่งเป็นสัญลักษณ์ของความหวังและโอกาส

บท “เด็กหญิงหยาดน้ำค้าง” ในกวีนิพนธ์ *แสงเข้าหายไปในเงาเธอ* ของ วันรวี รุ่งแสง ใช้ อุปลักษณ์ (metaphor) คือการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่ามีคุณสมบัติอย่างเดียวกับอีกสิ่งหนึ่งที่อยู่คนละวงความหมายกัน ว่า เด็กหญิงหยาดน้ำค้าง เพื่อสื่อถึงช่วงชีวิตที่แสนสั้นของเด็กผู้หญิงที่ต้องเป็นเหยื่อของการข่มขืนแล้วฆ่า กวีใช้ว่า เด็กหญิงหยาดน้ำค้าง สื่อความหมายเชื่อมโยงกับน้ำค้างที่มีลักษณะเป็นหยาดเล็ก ๆ มีความเปราะบางละเอียดอ่อน และดำรงอยู่ในช่วงเวลาสั้น ๆ ก่อนจะระเหยหายไปในเวลาสาย ทำให้สร้างความสะท้อนใจอย่างยิ่งเมื่อเปรียบกับเด็กผู้หญิงที่ถูกพรากเอาชีวิตก่อนไปอันควรจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศ เพื่อกระตุ้นเตือนสำนึกให้เห็นความตระหนักถึงผลจากปัญหาการข่มขืนและฆ่าเด็กผู้หญิงที่เกิดขึ้นในสังคม

อีกที่ศพ...เด็กหญิงหยาดน้ำค้าง

จะทิ้งร่างแหลยกับคืนหนาว

อีกที่เรื่องเล่าขานตำนานยาว

อีกที่ศพจะทบทว่าควาดอกไม้

เด็กหญิงหยาดน้ำค้างกลางโลกเถื่อน

เพียงมาเยือนเพื่อหม่นหมองร้องไห้

โลกที่พบ...เพียงเพื่อพรากจากก่อนวัย

ความสดใสคือว่างเปล่า...ฝันร้ายลึก

(แสงเข้าหายไปในเงาเธอ, 2557: 93-95)

บท “รุ่งเลื่อนเงา” ในกวีนิพนธ์ *เขียนโลก* ของ วันรวี รุ่งแสง ใช้อุปลักษณ์ “รุ่งเลื่อน” แทนความหวัง ความฝันและความสดใสของเด็กผู้หญิง เพื่อวิพากษ์ผลจากปัญหาการถูกละเมิดมาค้าประเวณี กวีใช้ เจ้ารุ่งเลื่อน เพื่อบรรยายให้เห็นภาพความผิดหวังต่ออนาคตของผู้หญิงที่เข้ากรุงเพื่อมาทำงานเลี้ยงชีพแต่กลับถูกหลอกลอนมาค้าประเวณี โดยเปรียบกับสภาพของรุ่งที่มีสีส้มสื่อถึงความหวัง ความฝัน แต่กลับมีสภาพเป็น “รุ่งเลื่อน” ที่สื่อถึงความหวัง อนาคตที่เลื่อนรางดับลงพร้อมกับชีวิตของผู้หญิงที่ถูกนำมาค้าบริการทางเพศ

เป็นเรื่องราวฝันเฟื่องเจ้าเรื่องรุ่ง

กับเปลือกความเฟื่องฟูของกรุงเถื่อน

ฝันเจ้าเอ๋ยเคยพรารดั่งดาวเดือน

ถูกเชือดเฉือนยับลงในดงกาม
 และวันนี้เจ้ารุ่งเรืองจากเมืองบาป
 พร้อมบาดแผลปวดปลาบคำหยาบหยาบ
 ไม่เหลือแม้ซากผืนอันงดงาม
 มีเพียงความโหดร้ายของวัยวัน
 คำคินนี้ไต่ย่นเพียงเสียงสะลือ
 โอ้ละหนอละองดาวคินหนาวสั่น
 กาสะลองย่นเหงาได้เงาจันทร์
 เป็นเพื่อนขวัญศพสาวเจ้ารุ่งเลื่อน

(เขียนโลก, 2535: 40-41)

บท “ดอกไม้” ในกวีนิพนธ์ *เรือใบไม้* ของวันรวิ รุ่งแสง กวีใช้ รุ่ง อุปมา
 แทน ความฝัน โดยเปรียบว่า ฝันของผู้หญิงหลายคนที่ถูกเหยียบย่ำหรือฝันที่ร่วงหล่นหมดอนาคตจาก
 การถูกพรากเอาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไปย่ำยี เหมือนกับรุ่งที่ร่วงลงสู่พื้นดิน

ในโลกดิบดำหม่นคนรำให้
 ฝันของใครบอบช้ำถูกย่ำอยู่
 ฝันของใครร่วงกราวลงพราวพรุ
 ดังเรียกรุ่งร่วงสู่ธุลีดิน

(เรือใบไม้, 2540: 78-79)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บท “สุดท้ายรุ่ง” ในกวีนิพนธ์ *ระยับรุ่ง* ของ วันเนาว์ ยูเต็น กวีใช้อุปลักษณ์
 รุ่งทอง แทนความหวังเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยกวีให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตเพื่ก้าวสู่เป้าหมาย
 ว่าเหมือนการ “ไต่รุ่งทองของชีวิต”

สำหรับฉัน	คือสิ่งดีที่ฝันในวันรุ่ง
คือแนวทางสร้างฝันอันจริง	ไต่ไค้รุ่งทองของชีวิต
แม้สุดท้ายปลายทางยังห่างนัก	ไม่ว่าจักสมหวังหรือพลั้งผิด
ถึงสุดทางรางวัลนั้นน้อยนิด	ยังคงคิดฝันหมายสุดท้ายรุ่ง

(ระยับรุ่ง, 2537: 27)

